הלכה · משנה תורה · מפרשים · באורי מהר״י קורקוס והרדב״ז · ספר עבודה

באורי מהר"י קורקוס והרדב"ז על משנה תורה, הלכות כלי המקדש והעובדין בו

רבנו דוד אבן אבי זמרא [הרדב"ז], רבנו יוסף [מהר"י] קורקוס

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

באורי מהר"י קורקוס והרדב"ז על משנה תורה, הלכות כלי המקדש והעובדין בו

רבנו דוד אבן אבי זמרא [הרדב"ז], רבנו יוסף [מהר"י] קורקוס

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/באורי-מהרי-קורקוס-והרדבז-על-משנה-תורה-הלכות-כלי-המקדש-והעובדין-בו/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 7
הלכה ד 8
הלכה ו 9
הלכה ז 9
הלכה ט 10
הלכה י 10
הלכה יא 12
הלכה יב 13
הלכה יג 13
הלכה טז 14
הלכה יז 15
הלכה יח 16
הלכה יט 16
פרק ב 16
הלכה א 16
הלכה ב 17
הלכה ג 18
הלכה ד 19
הלכה ה 20
הלכה ו 20
הלכה ז 20
הלכה ח 21
הלכה י 22
הלכה יא 22
הלכה יב 25
הלכה יג 27
פרק ג 27
הלכה א 27
הלכה ג 28
הלכה ד 28
הלכה ה 28
הלכה ו 30
הלכה ז 30
הלכה ח 32
הלכה ט 32
הלכה י 36
הלכה יא 36
פרק ד 37
הלכה א 37
הלכה ג 38
הלכה ד 38
הלכה ה 38
הלכה ו 39
הלכה ז 40
הלכה ח 42
הלכה ט 42
הלכה יא 44
הלכה יב 44
הלכה יג 45
הלכה יד 47
הלכה טו 47
הלכה טז 47
הלכה יז 48
הלכה יט 48
הלכה כא 49
הלכה כב 50
פרק ה 51
הלכה א 51
הלכה ד 51

הלכה ו 52
הלכה ז 55
הלכה ח 55
הלכה ט 57
הלכה י 59
הלכה יא 60
הלכה יב 61
הלכה יג 62
הלכה טו 62
הלכה טז 65
פרק ו 66
הלכה א 66
הלכה ב 66
הלכה ד 66
הלכה ו 69
הלכה ח 70
הלכה ט 70
הלכה י 70
הלכה יא 70
פרק ז 71
הלכה א 71
הלכה ד 72
הלכה ה 72
הלכה ז 73
הלכה ח 73
הלכה ט 73
הלכה י 74
הלכה יב 74
הלכה יג 76
הלכה יד 77
הלכה טו 77
הלכה טז 78
הלכה יז 80
הלכה יח 80
הלכה יט 80
הלכה כ 81
פרק ח 82
הלכה יא 82
פרק ט 86
הלכה א 86
הלכה ב 88
הלכה ג 89
הלכה ד 92
הלכה ה 92
הלכה ו 93
הלכה ז 94
הלכה ח 95
הלכה ט 95
הלכה י 101
הלכה יא 101

פרק א

הלכה א

מצות עשה לעשות שמן המשחה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל, הנה קרא הרב ז"ל שם הלכות אלו כך לפי שסדר בהם הכלים שהם משותפין לצורך המקדש ועובדיהם, שאפילו בגד"כ כלי המקדש נינהו שהרי לא ניתנו ליהנות בהם, ובגדי קדש נקראו. והקדים ז"ל לעשות שמן המשחה לפי שהוא ענין כלול למשוח בו כלי המקדש והכהנים והמלכים, וכן הקדימו הכתוב דכתיב שמן למאור ובשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים. וכן הקדימו בפ' כי תשא. ויש תימה בדברי רבינו שלא מנה בכלל המצות לעשות הקטורת ובריש פ"ב כתב הקטורת נעשית בכל שנה ועשייתו מצות עשה. ותו קשה דבשמן המשחה מנה עשייתו מצוה. ולא מנה משיחתו מצוה. ובקטורת מנה הקטרתו מצוה ולא מנה עשייתו בכלל מנין המצות. וי"ל שלא מנה הרב ז"ל אלא המצות הנוהגת לדורות, ומשיחת כלי הקדש לא היתה נוהגת לדורות. ובמשיחת כלי המשכן נתקדשו כל הכלים לעת"ל. והכא איתא בספרי אמר יתעלה שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם הרי שעשייתו עומדת לדורות, ואין המשיחה לדורות. וכי היכא דמשיחת הכלים לא הוי מצוה לדורות כך משיחת כהנים ולוים [2] אינה מצוה. [1] וכיון שאי אפשר למנות משיחתו אי אפשר שלא נמנה עשייתו, אבל מעשה הקטורת כיון שתכלית עשייתו להקטיר ממנו על מזבח הזהב אין ראוי למנות עשייתו והקטרתו, אלא הקטרתו שהוא תכלית המצוה. [3] וכן מנה אותו הרב ז"ל בהלכות תומ"ס. [4] ומ"ש הכא ועשייתו מצוה, לאו דוקא עשייתו, אלא עשייתו והקטרתו הכל נמנה מצוה אחת:

הלכה ב

וככה עשהו משה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בפ"ק דכריתות [5] נתבאר שמה שהיה שוקלים הקנמון בשתי פעמים כדי שיהיה בו שתי הכרעות בכל פעם הכרעה. עוד שם ברייתא ת"ר שמן המשחה משלקו בעיקרים דברי ר' יהודה, א"ל ר' יוסי והלא לסוך בו העיקרים אינו ספק כיצד עושה הביאו העיקרים ושלקום במים והציף עליהם שמן

[1] ע' תו"כ פ' צו פי"ח יכול יהיו אהרן ובניו צריכין לשמן המשחה לעתיד לבא ת"ל זאת משחת כו' וכ"ה בספרי זוטא פ' נשא פ' פ"ד ובמד"ר נשא פי"ד יעו"ש וברש"ש. אמנם הרמב"ן בסהמ"צ שורש ג' כתב דלע"ל יהיו אהרן ובניו צריכין משיחה חדשה יעו"ש ואכמ"ל.

[2] תיבת לוים ט"ס ואולי צ"ל מלכים.

[3] ע' בסהמ"צ להרמב"ם בשורש י' שכתב דאין למנות ההקדמות לעשיית המצות כגון קח לך סמים וכן קח לך בשמים ראש כו' יעו"ש.

[4] פ"ג ה"א.

[5] ה' ע"א.

המשחה וקלט הריח וקפחו. וידוע דר"י ור"י הלכה כר' יוסי ופרש"י ז"ל שלקום במים שיבלע וכשיציף עליהם שמן לא יבלעוהו, וקלט השמן את הריח וקפחו קנחו לשמן מעל העיקרים ונתנו בצליחות עכ"ל. ואפשר לפרש קפחו כמו קפאו ויציף הברזל מתרגמינן זקפא פרזלא, ובקצת ספרים מצאתי וקפאו, וגירסת רבינו נראה שהוא ושראום במים כי לא היתה שם נתינה על האש, עד אחר שיצא כל כח העיקרים במים ע"י שרייה, ואז נותן השמן ושולקן. וכך הוא שנויה בהוריות פ' אחרון [6] ואעפ"י שבברייתא לא הוזכר כלל נתינה על האש [7] מסתמא כך הוא כדי שיקלוט הריח כי כן דרך הרקחים. והכתוב אומר מעשה רוקח, פי' שיעשה אותו כדרך שהרקחים עושים. וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפי' החומש [9] ובירושלמי דשקלים [8] ה"ג לה. י"ב לוג שבו שולקים את העקרים דברי ר"מ ר' יהודה אומר שולקן הי' במים ונותן מלמעלה כדי שיהא קולט את הריח ומעבירו כדרך שהפטמין עושים שנאמר רוקח מרקחת מעשה רוקח, גם לפי גירסא זו ר"מ ור"י הלכה כר"י. וכבר כתבתי שגרסת רבינו ושראום במים. וי"ב לוג נלמד מקרא דכתיב יהיה זה, זה בגמטריא י"ב:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב שמן המשחה שעשה משה במדבר, לא ידעתי מה בא ללמדנו. וכי לא ידענו שבמדבר עשאו, ורבינו תפס לשון הברייתא דתניא ר' יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר הרבה ניסים נעשו בו. וחזרה שאלתנו על התנא: [10]

לקח מן המור כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בכריתות פ"ק [11] ת"ר שמן המשחה מר דרור ת"ק. קדה ת"ק. קנמון בשם ת"ק. קנה בשם מחציתו ר"נ, נמצא כולם אלף ושבע מאות וחמשים. והתם מפרש מנינא למ"ל וגזרת הכתוב שישקול הקנמון פעמים. ר"נ בכל פעם, כדי שיהיו לו שתי הכרעות. וארי' הקב"ה יודע הכרעות. אלמא דאית בהו הכרע דקנמון בשם אמאי מייתי מחציתו דת"ק. ר"נ בחד זימנא ור"נ בחד זימנא כיון דכלהון חמש מאות הוין ניתי ת"ק בב"א. ש"מ מדקמייתי לקנמון בתרי זימנא הכרע אית בי' והקב"ה יודע בהכרעות ומאי בד בבד אמר רבינא שלא יניח משקל במשקל וישקול כלומר שלא ישקול הקדה כנגד המור אלא כל אחד ישקול בשקל הקדש. וא"ת למה

[6] י"א ע"ב.
[7] התעורר בזה בחי' טורי אבן על הרמב"ם.
[8] פ"ו ה"א.
[9] שמות ל' כ"ה.
[10] בבאר שבע בהוריות י"א מביא שמצא כתוב שהכוונה לתת טעם להנסים שנעשו בשה"מ מפני שעשאו משה קדוש ה' בעצמו ובמדבר שהשכינה שם יותר גלויה.
[11] שם ה' ע"א.

לא פי' הרב שהוא שוקל בהכרעות. וי"ל דמאי דהוי הוי והקב"ה יודע בהכרעות. [12] ויש מי שפי' [13] שלא היה שוקל ההכרעות לבד אלא מניחו כמות שהוא, והקב"ה יודע מה משקלו. וכיון דפלוגתא דאמוראי הוא ולא נפקא מינה מידי, דאפילו הלכתא למשיחא לא הוי. כי אותו שעשה משה עדיין הוא דכתיב יהיה זה לי לדורותיכם. והכי אמרינן בגמרא והלא כמה ניסים נעשו בו מתחילתו ועד סופו, תחילתו לא היה אלא י"ב לוג ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעה ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים וכולו קיים לע"ל שכתב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה גמטריא י"ב הוי:

הלכה ג

המור הוא הדם כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א אין דעתי מקבלת כו'. כוונתו ז"ל כי המור אשר היו נותנים בשמן המשחה או בקטורת לא הי' מס"ך אלא שרף אילן הנקרא "מירא" וריחו רע וחזק. ובשלמא בקטורת יש טעם לדבר לחזק ריח הקטורת אבל בשמן המשחה לא ידעתי למה יתנו אותו כיון שריחו רע, ורבינו ז"ל סובר כי המור הנזכר בכתוב הוא מס"ך, וקרא אותו מר דרור כלומר חפשי שאין בו זיוף כלל והדבר ידוע כי המס"ך מזייפין אותו שדמיו יקרים, ולא כן המיר"א. והכתוב שאמר מר עובר כלומר נקי, שעובר בכל מקום וריחו טוב וחזק מאד ולכך מתבשמים בו בני אדם בכל העולם. ומה שכתב הראב"ד ז"ל שהוא דם חיה טמאה, לא ידעתי מנין לו. כי אני שאלתי לתגרים המביאים אותו ממקומו ואמרו לי שהוא מין חיה דומה לצבי או לעופר האיילים ושמא חיה טהורה היא, ואם מפני שהוא דם חיה ולא מצינו דם חיה נכנס למקדש. ל"ק כלל שכבר נתבטל מתורת דם ונפסד מהיות אוכל וחזר להיות עפר בעלמא. [14] ועוד

[12] במעשה הרקח הספרדי ועוד מפרשים כוונו בזה. והקשו עוד מה שהשמיט הרמב"ם הדין שלא יניח משקל במשקל. ובמנ"ח מ' ק"ז כתב דבאמת מה דמביא הרמב"ם סדר עשיית שמן המשחה דלא נצרך אפי' לימות המשיח דכולו קיים לע"ל הוא רק כדי לידע סדר עשייתו דאם עשה כמתכונתו חייב כרת, אבל זה שלא יניח משקל במשקל בודאי אינו מעכב שלא לחייב העושה, דרק סכום המשקל וסמנים מעכבין. אמנם הקשה וכן בערל"נ שם בכריתות במ"ש הרמב"ם ה"ד העושה שה"מ כמעשה זה וכמשקל הזה ולא הוסיף ולא גרע במזיד חייב כרת כו', דמשמע דגם בשוקל עין בעין ולא בהכרעה חייב. והא גזה"כ דצריך הכרעות א"כ הרי גרע קצת מהסימנים יעו"ש ומהרדב"ז כאן נראה דאין דין הכרעה נפ"מ לדינא וצ"ע. וקצת י"ל עוד ממ"ש הרדב"ז פ"ז מבהב"ח ה"י הטעם איסור לעשות קטורת כמתכונתו דהוא מכלל איסור לעשות בית תבנית היכל כו' יעו"ש. וא"כ לפרש"י בע"ז מ"ג ע"א דרק כתבנית היכל במידתו אסור אבל בשינה במקצת מותר. א"כ בעושה בלא הכרעה הוי שינה מעשייתו בחיוב מצותו. אמנם למ"ש בביאורי הגר"א יו"ד סי' קמ"א סקל"ה יעוש"ה. א"ש. - ומצאתי בס' כתר המלך שכתב דאסור לעשות רק בסימנים ומשקל המפורש בתורה אבל הכרעה ושלא יניח משקל במשקל דאתי' מדרשא אינו מעכב לחייב העושה. ונראה שכן דעת הרדב"ז.

[13] ברש"י שם בכריתות בשם פי' רומי.

[14] צ"ע שלא הביא שכ"כ רבינו יונה פ"ו דברכות וע' ברא"ש שם סי' ל"ה ובש"ע או"ח סי' רט"ז ס"ב ובמג"א שם וביו"ד סי' פ"ד ובש"ך סקל"ז וע' נוב"ת או"ח סי' ב'.

שאין נהנים מממשו של דבר אלא מהריח, וריחא לאו מילתא הוא. [15] ומאלו הטעמים אנו מתירים לתת אותו במרקחת הנאכלות ולא ראינו מי שיערער בדבר. וכ"ש במקדש שלא היה ליהנות בו אלא למשוח או לריח הקטורת. והריח אין בו מעילה. ומה שאמר הכתוב אריתי מורי [16] אמרו כי החיות האלו רועות שבלת נרד הנקרא בערבי שנבו"ל שריחו טוב מאד ונעשה להם כמין אבעבועות ומתחככות ונופלות שם, ובאים בני אדם ולוקטים אותן בזמן שלוקטים הסונבו"ל, והיינו דכתיב אריתי מורי עם בשמי:

הלכה ד

אבל אם עשהו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל איכא למידק מאי לאחרים, ואמאי שני לישנא דברייתא דקתני למוסרו לציבור. וי"ל דברייתא קשיא רישא לסיפא, דקתני לסוף בו חייב ומשמע להמשח הוא בעצמו. אבל למוסרו לאחרים שימשחו בו פטור, אימא סיפא למוסרו לציבור פטור, אבל למוסרו לאחרים חייב, לפיכך אמר הרב ז"ל דלמוסרו לאחרים פטור [17] אע"ג דהנך אחרים ימשחו בו והרי העושה פטור שהרי לא עשה אותו לסוף [18] בו והסך בו נמי פטור, שאין חייבין כרת, אלא על אותו שעשה משה, ובריייתא מתרצינן לה רישא דוקא. וסיפא אמרינן נעשה העושה למסור לאחרים כאלו עשאה

[15] ע' בשלטי הגבורים ע"ז פ' השוכר שכתב דגם למ"ד ריחא לאו מילתא מודה במוס"ק דעיקרו לריח יעו"ש היטב ובאור שמח כאן.

[16] ע' רמב"ן עה"ת שמות ל' כ"ג באריכות בזה יעו"ש כמה דברים מדברי הרדב"ז.

[17] ע' ירושלמי מגילה פ"א הי"א אנטונינוס שאל לרבי כו' מהו לעשות לו קטורת א"ל חסר בה אחת מסמנים. לא כן תני לא תעשו לכם כו' אבל עושים הם כו' א"ר חנניה בגין ר' רומנוס דשלחיה רבי יעבדיניה לי'. ופי' הפ"מ וק"ע דכיון דר' רומנוס עשה בשבילו לכך א"ל שיחסור מסמניה יעו"ש. ומבואר דקטורת אסור לעשות לאחרים ושמן הוא ילפי' בנז"ש מקטורת בש"ס כריתות ה' ע"א. וגם שמעינן משם דאף שלא עשאו להריח בה כנראה מלשון הירושלמי שם שאנטונינוס רצה להקטירו וצ"ע.

[18] יח) כזה כתבו התוס' בנזיר מ"ז ע"א ד"ה וכן. וז"ל א"נ שמסרו לציבור ללמדם שידעו לעשותו ולא שימשחו ממנו יעו"ש ובמל"מ לקמן פ"ב ה"ו. וע' בתיו"ט פ"ק דכריתות הטעם דללמוד מותר. ובק"ס להמבי"ט כאן כתב וז"ל וללמוד לא הוי "כמוהו" כיון דאינו למשיחה יעו"ש ואפ"ל הכוונה למ"ש הרדב"ז לעיל פ"ז מבה"ח ה"י דאיסור עשייה במתכונתה הוא בכלל האיסור לעשות בית תבנית היכל בש"ס ר"ה כ"ד ע"ב ושלא ישתמש בשרביטו של מלך. ולפ"מ דאמרי' שם בגמ' ואבע"א להתלמד עביד כו' יעו"ש א"כ ה"ה כאן להתלמד מותר. וזהו שכתב המבי"ט דללמוד אינו כמוהו ול"ש הטעם שלא ישתמש בשרביטו של מלך. ובזה י"ל ע"ד החידוד מה ששינה הרמב"ם כאן גבי שמן מלשון הגמ' למסרו לציבור והוא גרס לאחרים. שעמד בזה הרדב"ז. עפ"ד הש"ס ע"ז י"ח ע"א להתלמד עבד כדתניא כו'. אלא מ"ט איענש משום הוגה את השם בפרהסיא יעו"ש ובתוס' ד"ה הוגה בשם פ"ה דאיסור הגות השם הוא שימש בשם מ"ב וכ"ה בתוס' סוכה ה' ע"א ובשבועות ל"ה ע"א. ומבואר דאיסור הגות השם דג"כ מטעם שלא ישתמש בשרביטו של מלך ולהתלמד מותר. מ"מ בפרהסיא אסור. וא"כ ה"ה בעשיית שה"מ דמה דתניא דלמסרו לציבור מותר שהכוונה ללמדם קשה דהא ללמוד לציבור הוי בפרהסיא ואסור, דהא סתם ציבור הוא עשרה וע' סנהדרין ע"ב אין פרהסיא פחות מעשרה ב"א לכך שינה הרמב"ם וגרס לאחרים והכוונה לשנים ויותר אבל לא לציבור ממש. אבל בקטורת דלמסרו לציבור הכוונה כפשוטו ליתנו לציבור להקטיר בפנים, שפיר גם הרמב"ם לקמן פ"ד ה"י גרס לציבור וגירסא דידן גם גבי שה"מ למסרו לציבור י"ל שהוא לפרש"י שם בע"ז דלא גרס הא דבפרהסיא אסור יעו"ש בתוד"ה להתלמד. ובסנהדרין ק"א ע"ב בפרש"י ד"ה בלשון עגה בשם ל"א יעו"ש. ודו"ק.

למסור לציבור דפטור. א"נ דהאי לציבור דקתני היינו אחרים שהרי הציבור לא הי' צריכים, [19] שהרי היה להם שמן שעשה משה, ולא נעשה זולתו כלל. ומשום דתניא גבי קטורת למוסרו לציבור, תני נמי גבי שמן הכי. ורבינו פי' דברייתא קמ"ל בשנוי הלשון נמצאת למד דאין חייב כרת אלא למפטם שמן כדי לסוך בו הוא בעצמו. אעפ"י שלא סך ממנו מתחייב משעת עשייה, ואם מסרו לציבור אעפ"י שסך הוא בעצמו ממנו פטור יט) שאין חייבין אלא על אותו שעשה משה:

הלכה ו

ואחד הסך את עצמו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל, ואיכא למידק ואחרים מאי חייב או פטור. ויש ללמוד ממ"ש סוף הלכות כלאים, [20] וז"ל המלביש את חבירו כלאים, אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה, והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואם לא ידע הלובש שהבגד הוא כלאים, והיה המלביש מזיד, המלביש לוקה והלובש פטור, וכיו"ב כתב בהלכות אבל [21] המטמא את הכהן, אם היו שניהם מזידים, הרי הכהן לוקה וזה שטמאו עובר על לפני עור וגו'. היה הכהן שוגג וזה שטמאו מזיד. הרי זה שטמאו לוקה, ודכוותא הכא, וקשיא לי אמאי לא ביאר הרב זה כאן כאשר בשאר מקומות. ולפיכך נ"ל שאם היו שניהן מזידין שניהם חייבים [22] דכתיב ואשר יתן ממנו על זר. כיון שהוא מזיד חייב על הנתינה, ולא שני לן שיהיה הזר מזיד או שוגג. ואם היה גם הזר מזיד גם הוא חייב, דהא ניחא לי' ונהנה בו וסייע עמו דומיא דהא דאמרינן [23] גבי המגלח את הפאות שאם סייע המתגלח למגלח חייב, וה"נ ל"ש, ואם היה הסך מזיד והניסוך שוגג, הסך חייב והניסוך פטור וזהו שסתם הרב ואמר ואחד הסך את אחרים חייב דמשמע בכל גוונא:

הלכה ז

אין מושחין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ברייתא דכריתות [24] ובירושלמי דשקלים פ"ו:

[19] יט) ע' פרש"י שם בכריתות ד"ה והסך ממנו אחר שלא פטמו יעו"ש דמשמע דהעושה שסך עצמו חייב ע' בערל"נ שם בזה ובפרגמ"ה שם היטב.

[20] פ"י הל"א וע' כ"מ שם.

[21] פ"ג ה"ה וע' לח"מ שם.

[22] כוון לזה המנ"ח מצוה ק"ח וכתב דגבי כלאים החיוב על הלובש לכך המלביש אינו חייב רק משום לפ"ע. אבל כאן החיוב על הסך והניסך ג"כ בכלל. וזהו גם כוונת הרדב"ז שכתב דכתיב אשר יתן כו'. ומצאתי מפורש כן בתוספתא פ"ג דמכות המפטם את השמן כו' אחד הסך ואחד הניסך בד"א שהיו שניהן מזידין אבל אם היו שניהן שוגגין פטורים אחד שוגג ואחד מזיד שוגג פטור ומזיד חייב יעוש"ה ובס' הר המוריה לקמן פ"ב אות כ"ו הביאה וכתב שהוא ט"ס ורוצה להגיה בה. וכ"ז גרם מפני שלא ראה מ"ש הרדב"ז כאן.

[23] במכות כ' ע"ב וברמב"ם פי"ב מע"ז ה"א.

[24] ה' ע"ב.

הלכה ט

כיצד מושחין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש בכריתות ובהוריות [25] ושקלים ופי' כ"ף יונית, כתב רש"י ז"ל שמתחיל למשוח באצבע בין ריסי עיניו [26] ומושך אצבעו על הראש עד שמגיע לעורף ככ"ף יונית, ורבינו כתב במשנה ומושחין גבות עיניו כמו כ"ף יונית:

שנאמר ויצק משמן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, פי' דמוכח מקרא דיציקה ואח"כ משיחה, ודלא כמ"ד בגמרא בתחילה נותנים על ריסי עיניו ואח"כ על ראשו, כן נתבאר שם:

לא ימשח כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, יתבאר ממה שיבא הדין לא ירבה כו', שאמר דשני טפין היו תלויות לאהרן בזקנו והיה דואג שמא מעל על שריבה בשמן: [27]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ואפילו בראש אבל אין בו חיוב כרת:

הלכה י

הנותן משמן המשחה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, גז"ש בברייתא הסך למלכים כו'. ובהשגות א"א לא מיחוור מתוך הגמרא כו'. ובודאי הדין עמו כי הסוגיא שכתבתי כן מוכחת דלחייב הסך לכ"ע בכ"ש חייב. ובנתינה על הדיוט הוא שנחלקו בכמה מקומות, דר"מ יליף מסיכה ור"י יליף מנתינה בעלמא. ובודאי דהלכה כר"י. ואין חייב בנתינה על ההדיוט אלא בכזית ואפשר לתרץ לדעת רבינו, שהוא מפרש דר"י ה"ק. מה נתינה דעלמא בכזית אף נתינה על זר כזית. ומינה ילפינן לסיכה, דמה נתינה בכזית אף סיכה בכזית, דלא גרעה מנתינה, דהא כמה יסוך ויהא חייב נקט במילתיה. ועוד כיון דבהדיוט מיירי, נתינה וסיכה לגבי הדיוט הדעת מכריע שהם שוים, וא"כ ע"כ סיכה ילפינן מנתינה אליבא דר"י וכדנקיט במילתיה וכמה יסוך כו' ולא נקיט וכמה יתן כו'. ואי אפשר לחלק קרא דסיפא לחצאין דנימא דלכהן בכל דהו ועל זר בכזית, אלא ודאי סיפא בכזית סבר ר"י, ומה שאמרו שם אבל לממשח כו'. ד"ה כו'. פי' למשוח אותם לקדשם אין צריך כזית אלא בכ"ש סגי. א"נ דוקא כ"ש שלא ירבה בשמן, כמ"ש רבינו למעלה, ולפי שיטה זו, הסך בשמן המשחה כו', ששנו ברישא דברייתא גבי מלכים וכהנים לאו בדוקא

[25] י"ב ע"ב.

[26] ע' מנחות ע"ה תוד"ה כמין כי ובב"ש הוריות י"ב ע"א.

[27] כ"ז) מ"ש דדין שלא ימשח במקומות אחרות נלמד מדין שלא ירבה בשמן שמבואר בגמ' שהי' משה דואג על שריבה בשמן וכפרש"י שם בכריתות ד"ה שמא מעלתי כו' פי' ששמתי שם יותר מדי יעו"ש ושם פרש"י על מה דאמרי' דגם אהרן הי' דואג שמא משה לא מעל ואני מעלתי שבגדי נהנים מריח השמן שבזקני. אמנם בהוריות י"ב ע"א פרש"י שאהרן הי' דואג שמא נפל עלי מן השמן במקום שאינו ראוי למשיחה יעו"ש א"כ גם דין זה שלא ימשח במקומות אחרות מבואר בגמ' ואין צריך ללמוד אותו מדין שלא ירבה וצ"ע. וע' בכ"מ שכתב שזה פשוט מסברא ולא ציין המקור.

דסך חייב הוא, אלא לנותן קרי לי' סך. וזה שאמרו שם דפלוגתייהו בקרא ואשר יתן ממנו וגו'. פי' דר"י מדמה סיכה לנתינה כאשר כתבתי בסמוך, ורבינו סמך אברייתא דתני ר"ח קמיה דרבא מנין לכ"ג שנטל משמן המשחה מראשו ונתן במעיו שחייב שנאמר על בשר אדם לא יסך, ע"כ. ופליגא אדר"י דסבר דסך את הכהן שנמשח פטור, דלא מפליג בין נתינה לסיכה, [28] וכיון דר"ח תני לה קמיה דרבא ורבא קבלה מוכח דהלכתא היא. ושאני בין נתינה דכתיב בי' על זר, לסיכה דכתיב בה אדם סתם וכהן ומלך אדם איקרו וככל אדם הם:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב מכאן אתה למד שהנותן ממנו על זר אפילו שלא סך אותו חייב כרת דכתיב ואשר יתן ממנו על זר:

אבל הסך ממנו אפילו למלך כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל פי' שסך לו על בשרו והשמן לא ניתן, אלא ליתן על הראש ולא על הבשר: [29]

והוא שיסך ממנו בכזית כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א לא מיחוור כו'. כוונת השגתו דלר"י דקי"ל כוותיה לא בעי שיעור כזית אלא לנתינה אבל לסיכה אפילו בכ"ש חייב. זהו כוונתו, אעפ"י שאין הלשון מתוקן והיה יכול להשיג עליו למעלה, שכתב הסך משמן המשחה כזית במזיד חייב כרת, אלא דנטיר לי' לבסוף. - תניא בפ"ק דכריתות הסך בשמן המשחה כו' לכהנים, ר"מ מחייב ור"י פוטר, וכמה יסוך ויהא חייב, רמ"א כ"ש ר"י אומר כזית. ופסק רבינו בתרווייהו כר"י, כפשטא דברייתא, ואמרי' עלה ר"מ ור"י במה פליגי אמר ר' יוסף כו'. והראב"ד ז"ל תפס לו לשון הברייתא כפשוטו, דמשמע דסיכה לד"ה בכל שהוא, ולא בעי ר"י כזית אלא לנתינה. וקשיא לי עלה טובא דפלוגתייהו הוי בסיכה. ואיך אפשר דנימא במסקנא דל"פ אלא בנתינה. ותו דסיכה ונתינה הוקשו. ומהאי היקשא יליף ר"מ דנתינה בכ"ש, אלא הנכון נראה דעת רבינו דבתרווייהו פליגי בנתינה וסיכה, דר"מ סבר מה סיכה בכל שהוא דלא אשכחן שיעור בסיכה אף נתינה כ"ש. אע"ג דנתינה בעלמא כזית, ור"י ס"ל דודאי הוקשו כדקאמרת, אבל לאידך גיסא,

[28] גם הכ"מ כתב כן דמדנקיט וכמה יסוך ולא נקיט כמה יתן שמעינן דמיירי בסיכה ובעינן כזית דילפינן מנתינה. ובבאר שבע בכריתות שם תמה עליו מדפריך והאמר ר"י פטור ומשני כי פטור ר"י גבי מלכים וכהנים גם הדיוט מחייב יעו"ש ואי מיירי בסיכה בלא"ה לק"מ דהא בסיכה גם למלכים וכהנים חייב יעו"ש. אמנם למה שביאר המהר"י קורקוס כאן דלר"י סיכה שוה לנתינה וגם בסך למלכים וכהנים פטור א"כ לק"מ. והרמב"ם שכתב דסך למלכים וכהנים חייב הוא משום דס"ל בזה כהא דתני ר"ח קמי' דרבא דפליג בזה על ר"י וכמ"ש המהר"י קורקוס ודו"ק. וכוון לזה בס' נ"ת שם בכריתות. אמנם יל"ע קצת למ"ש התוס' שם בכריתות ד"ה מנין דכל זמן שלא ניגב השמן לא נעשה מצותו עוד יעו"ש א"כ לא שמעינן מזה דחייב כ"ג שנטל מראשו ונתן על ב"מ דהסך לכהנים ולמלכים חייב דהא השמן שנוטל מראשו שעדיין לא נתנגב ולא נעשה מצותו א"כ עודנו הדיוט ולכך חייב.

[29] לפי פי' חדש זה הרמב"ם ס"ל גם בסך למלכים וכהנים פטור כמו בנותן. ומ"ש אבל הסך ממנו אפילו למלך וכ"ג כו' הכוונה מלך וכ"ג שלא נמשחו עוד כמצותן ועדיין זרים הם וגם ר"י מודה בזה ומיושב בזה קושית הב"ש שהבאתי באות הקודם ודו"ק.

מה נתינה בעלמא כזית, דגמרינן מנתינה דונתן לכהן את הקודש דכתיב בי' אכילה ואיש כי יאכל קדש, וכל אכילה כזית, אף נתינה דעל זר. וסיכה דהוקשו לה בכזית, אבל סיפא לממשח מלכים וכהנים במצותן. ד"ה בכל שהוא כיון דלא אשכחן בי' שיעורא אבל סיכה לחייב לא הוי פחות מכזית דומיא דנתינה, ועלו דברי הרב כהוגן. ודברי הראב"ד ז"ל צל"ע דע"כ האי דאמרינן אבל סיכה לממשח את המלכים וכהנים ד"ה בכ"ש במשיחה דמצוה הוא, דגרסינן עלה ואמר ר"י במאי פליגי ר"מ ור"י גבי מלכים וכהנים ר"מ סבר ואשר יתן ממנו על זר כתיב, ומלך וכהן השתא זרים נינהו. פי' שכבר נמשחו ור"י סבר בעינן זר מתחילתו ועד סופו, ומלך וכהן מעיקרא לאו זרים נינהו, ולא נחלק ר"מ אלא בנתינה דשמן המשחה אבל נתינה בעלמא כגון לא יתן עליה לבונה דמנחת חוטא מודה הוא דהוי בכזית. [30] ואיכא למידק כיון שכתב הרב למעלה הסך בשמן המשחה כזית כו' אמאי איצטריך לשנות ולומר והוא שיסך ממנו בכזית. ונ"ל לומר דאתא לאשמועינן דלא תימא שיצטרפו מה שנתן בראשו עם מה שסך על מעיו לכזית ויתחייב. קמ"ל דסיכה גופא שסך במעיו בעינן שיהיה כזית. ואכתי איכא למידק כולה בבא מאי קמ"ל הרי כתב למעלה אבל הסך ממנו למלך וכהן חייב שנאמר על בשר אדם לא ייסך, כל אדם במשמע, הא מיתרצא במה דאמרינן בגמרא תני ר"ח קמיה דרבא מנין לכ"ג שנטל משמן המשחה שעל ראשו ונתן על בני מעיו שהוא חייב שנאמר על בשר אדם לא ייסך א"ל ר"א בריה דרבא לר"א מ"ש מהא דתניא כהן שסך בשמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש, א"ל התם ומתו בו כי יחללוהו כתיב. וכיון דאחליה הא איתחל אבל גבי שמן המשחה כתיב כי נזר אלקיו עליו שמן המשחה קרייה רחמנא דאע"ג דאיתיה עליו לא אתחיל ע"כ בגמרא דאע"ג דסך בו ראשו כמצותו לא יצא לחולין [31] אלא הרי הוא בקדושתו. ומזה הטעם אמרו שלא ירבה בשמן שלא יפול על בשרו:

הלכה יא

אין מושחין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, כבר נתבאר. ושם נתבאר שיהוא לא נמשח בשמן המשחה שהרי מלך ישראל היה. ומלך ישראל אינו נמשח בשמן המשחה מדכתיב כי זהו וגו' כאשר נתבאר. ולא עדיף סופו מתחילתו, וא"כ אף מפני המחלוקת אין למשחו בו, אלא ע"כ באפרסמון נמשח. וגם יהואחז ע"כ לא בשמן המשחה נמשח, שהרי יאשיה אביו גנזו וכאשר כתב רבינו ריש פ"ד מהלכות בית הבחירה, וא"כ ע"כ באפרסמון נמשח. וכן אמר רב פפא שם בגמרא בהדיא. וא"כ קשה על רבינו למה לא

[30] ע' בזה בתוס' מנחות ס' ע"א ד"ה מי ובפסחים ל"ב ע"ב ד"ה ואין ובגיטין כ' ע"א ד"ה דילמא.
[31] ע' תוס' שם בכריתות ז' ע"א שכתבו דכל זמן שלא ניגב השמן לא נעשה כמצותו.

ביאר כן גבי יהואחז כמו שביאר גבי יהוא, ואפשר לתרץ שרבינו לא חשש לבאר גבי יהואחז משום דלא נ"מ מידי. דא"נ היה בשמן המשחה, ל"ק מידי. כי מה שלא נמשח בשמן המשחה לא היה אלא מפני שלא היה להם שמן כי כבר נגנז, אבל אם היה להם ודאי שהיה מושחים בו. ולכך לא חשש רבינו לבאר דבר בזה, כי אין קושיא על מה שכתב וליכא למיטעי מידי. ול"ק אלא גבי יהוא שהיה ממלכי ישראל ואין מושחין אותם אפילו במקום מחלוקת. וא"כ קשיא מיהוא ואיכא למיטעי ולמילף מיהוא דבמקום מחלוקת מושחים, אפילו מלכי ישראל, לפיכך הוצרך רבינו לבאר ולתרץ דלא נמשח אלא באפרסמון, והשתא ל"ק על שאמר וליכא למיטעי מידי, אבל ביהואחז ליכא למיטעי ולא הוצרך לפרש: [32]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ולא ידעתי למה השמיט רבינו הא דאין מושחין אלא מלכי בית דוד לבד. [34] וי"ל דאין כאן מקומו אלא בהלכות מלכים: [33]

הלכה יב

כל כלי מקדש שעשה משה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בפ"א דיומא. [35] וכבר כתבתי דמהאי טעמא לא מנה הרב ז"ל משיחה מצוה בפני עצמה. ואע"ג שהיו מושחין מלכים וכהנים אין ראוי למנותה מצוה בפ"ע. ואפשר שהוא בכלל מצות למנות מלך וכהן גדול. כי מתנאי המלך וכ"ג שימשחו אותם, ואין ראוי למנות פרטי המצוה או תנאיה כל אחד בפני עצמה. עוד יש טעם אחר לפי שאין המשיחה מעכבת כלל, שאם אין שם שמן המשחה [36] כ"ג מרבין אותו בבגדי כהונה. וכן המלך אין המשיחה מעכבת שהרי ירושה הוא, ולפיכך לא היה מושחים מלך בן מלך, הילכך כיון שאין המשיחה מעכבת לא מנה אלא עשייתו:

הלכה יג

ואם נשברו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, זבחים ס"פ המזבח מקדש [37] ת"ר כלי קדש שניקבו אין מתיכין אותן ואין מתיכין לתוכן אבר. נפגמו אין מתיכין אותן [38] סכין שנפגמה כו'. ופרש"י ז"ל אין מתיכין אותן כמו שעושין למדות מנוקבות, שמתיכין אותן

[32] הלח"מ פ"א ממלכים הי"ב ובמעשה רקח כאן כוונו לזה.
[33] פ"א ה"י.
[34] צע"ג דזה נתבאר ממ"ש הרמב"ם דיהוא לא נמשח בשמן המשחה רק באפרסמון. דכוונתו למה דאמרי' בגמ' הטעם משום דהי' ממלכי ישראל וכפרש"י שם.
[35] י"ב ע"ב.
[36] ע' פרש"י עה"ת ויקרא ט"ז ל"ב ובתוס' נזיר מ"ז ע"א ד"ה וכן וביומא ה' ע"א ובתוס' ישנים שם.
[37] פ"ח ע"א.
[38] אצלנו הגירסא נפגמו אין מתקנין אותן.

סביבות הנקב, ונסתם הנקב, ואין מתיכין לתוכן אבר לסתום הנקב וכלהו משום דמחזי כעניות ולאו אורח ארעא נפגמה פגימה גדולה שתיקון השחזה ניכר ע"כ. ורבינו כלל במלת אין סותמין אותם שני מיני סתימות שהוזכרו בברייתא או להתך בכל סביבות הנקב או להתך לתוכו אבר. והוסיף לבאר אלא מתיכים אותם וכו'. או אפשר שהיה גורס רבינו בברייתא מתיכים אותם [39] ואין מתיכין לתוכן אבר. פי' מתיכין אותם לגמרי ועושים אותם מחדש, והכל יוצא לדרך אחד. ומה שביאר רש"י ז"ל גבי סכין שנפגמה [40] דהיינו פגימה גדולה שתיקן השחזתה ניכר, אפשר דס"ל ז"ל שלא עלה על הדעת שבשביל פגימה כ"ד או בחגירת ציפורן או פחות מכן. או יותר מעט יגנזו. ול"ש בה עניות ולא גנאי, כי הסכין דכ"ש של שחיטה נוח הוא ליפגום וליפסל. וכל שעה צריך לתקנו ואין תיקונו ניכר ולא מיחזי כעניות כלל, אלא מיירי בפגימה גדולה שתיקן השחזה ניכר. ואז מחזי כעניות והאי לאו אורח ארעא ויש להכריע זה עוד ממה שאמרו שם בסוף הברייתא אבא שאול אומר סכין מטרפת היתה במקדש ונמנו עלי' הכהנים וגנזוהו, פי' שהיתה נוחה ליפגום פגימות דקות ומטרפת את הקדשים ולכך גנזוהו. מוכח דדוקא מפני שהיתה מטרפת גנזוהו, הא לאו הכי לא הי' גונזים אותה אלא הי' מתקנים אותה והרי לא גנזוהו בפעם ראשונה שנפגמה עד שראו אותה שהיתה מטרפת מיד, זה דעת רש"י, ורבינו כתב לשון הברייתא, ולא ביאר דבר. [41] אפשר שסובר דאבא שאול פליג את"ק כלומר לאו כדאמרת שאין משחיזין סכין שנפגם, אלא סכין שהיתה מטרפת הוא שגנזו. אבל אי לאו הכי לא היו גונזים אותה דל"ש בזה עניות כי קל הוא הסכין ליפגם כאשר כתבתי. ולא מפליגין בין פגימה גדולה לפגימה קטנה. ובודאי הלכה כת"ק. וכבר נתבאר בהלכות בית הבחירה פ"ד המקום שהיה בהיכל נקרא בית החליפות ששם גונזים את הסכינים: [42]

הלכה טז

שתי מדות כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל מנחות ריש פ"י [43] ור"מ פליג וסבר דשני עשרון היו שם דכתיב עשרון עשרון, והלכה כרבנן דסברי שלא היה שם אלא עשרון אחד דכתיב ועשרון א'. וקרא דעשרון עשרון דרשי ליה לרבות חצי עשרון. וכתב רבינו

[39] המפרשים חתרו למצוא מקור לדברי הרמב"ם, ובאור שמח הביא ממ"ש הרמב"ם בפ"ח ממעה"ק הכ"א וע' מל"מ פ"ה ממעילה הי"ד בזה. ולפ"ד המהר"י קורקוס מקורו ממקומו שהי' גורס כן בגמ'.

[40] ע' כ"מ ובגירסא שלנו שדברי רש"י אלו סובבים על כ"ש ולא על סכין וע' בהר המוריה מה שהאריך כאן. ובדברי המהר"י קורקוס א"ש.

[41] ע' בס' מעשה רקח אריכות בזה. ולמ"ש המהר"י קורקוס א"ש הכל.

[42] באור שמח כוון לציין כן.

[43] פ"ז ע"א.

לחלק בו מנחת כהן גדול וכו' ומשום דהתם תנן במתני' שבו היה מודד וכו', ופריך מודד פי' בתמיהא ורמינהו וכו', ולכך כתב רבינו לחלק כסתמא דמתניתין:

הלכה יז

ושבע מדות של לח כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה וכבר נתבאר שאעפ"י שברביעית ההין או הלוג היו יכולים למדוד לחצי שתי פעמים. ולשלם ארבעה, כלל היה במקדש שמדה אחת לא היתה משמשת לשתי מדידות, אלא רביעית למה שצריך רביעית לבד, וחצי לחצי, ולוג ללוג. [44] ואפשר שהטעם הוא משום דמיחזי כעניות, ופי' רביעית לוג לחלק בה השמן שהיה נותן רביעית בכל חלה וחלה. וכאשר ביאר כ"ז רבינו בהלכות מעה"ק פי"ג:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ובגמרא [45] אמר מר ר"ש אומר לא היה שם הין כלל. שפיר קאמר להו ר"ש לרבנן, ורבנן הוה הין שעשה משה לשמן המשחה דכתיב ושמן זית הין, מר סבר כיון דלדורות לא הוי צריך לפי שעה הוא דעבדי', ואיגנז, ואידך כיון דהוי הוי, וקי"ל כרבנן. ומסתברא שאפילו בזמן שלא היה אותו שעשה משה לעולם היו עושין אותו לזכר בעלמא אעפ"י שלא היה משמש כלום. והשתא ניחא דמתני' שנוייה אפילו בזמן בית שני:

וחצי לוג למדידת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משנה שם ובגמרא [46] אמרו מנה"מ וכו' ושיעורו חכמים חצי לוג מאורתא עד צפרא. ואע"ג דאין הלילות שוות, לפי הלילות הי' מעבה את הפתילות. [47] ובתוס' תמהו למה היה צריך לקדש את השמן בכ"ש, ואני אומר שכל דבר שנכנס למקדש היה צריך לקדשו בכ"ש. [48] והכי משמע מדאמרינן התם יתיב רבי וקא קשיא לי' חצי לוג למה נמשח, אי לסוטה כו'. וכתב רש"י ז"ל עלה אי לחצי לוג של מי סוטה חוץ הוא, [49] שהיה משקה אותה בחוץ בשער ניקנור ולא היה צריך להכניס

[44] כן אמרי' בגמ' שם זה הכלל הי' במקדש כלי שמשמש מידה זו אינו משמש מידה אחרת. וע' זבחים פ"ח ע"א כ"ש אין מקדשין כו' אלא מלאין ופרש"י שיהא בהן שיעור שלם הצריך לדבר כו' עשרון שלם למנחה ואם מנחת נסכים כו' יהא שם ג' עשרונים לפר כו' אבל אם חסר השיעור אין הכלי מקדשן שאין ראוי לכלי יעוש"ה. וא"כ י"ל דזהו הטעם שצריך כלי מיוחד לכל מידה בפני עצמה. והא דאמרי' שם במנחות פ"ז ע"ב דלא הי' מודד לא בשל ג' לפר כו' שאני התם כיון דילפינן כן שם מקרא ועשרון יעו"ש. א"כ גלי קרא דראוי הוא לאותו כלי. משא"כ בשאר מדות.

[45] שם פ"ח ע"א.

[46] שם במנחות פ"ט ע"א.

[47] כ"ה בפרש"י בשם א"ד ובתוס' בשם ירושלמי.

[48] כוון לזה בהגהות הריעב"ץ שם במנחות. וע' תוס' מנחות פ' ע"ב ד"ה וכי וב"ב פ"א ע"ב. וע' בצ"ק שפי' כוונת התוס' דמנורה בעצמה כ"ש ולא צריך לקדש מקודם בחצי לוג.

[49] הגירסא שלפנינו ושל התוס' הוא וכי חולין הוא כו' ובפה"מ להרמב"ם נראה שגרס כפרש"י וכ"כ התיו"ט שם פ"ט דמנחות.

בעזרה ולקדשם בכלי ע"כ. משמע שאם היה צריך להכניסם בעזרה היה צריך לקדשם בכלי. וכי האי קושיא הוי קושיא ליה לרבי גבי רביעית וא"ל ר"ח שבה הי' מודד לחביתי כ"ג רביעית שמן לכל חלה, וקרי רבי עלי' מארץ מרחק איש עצתי שר' חייא עלה מבבל:

הלכה יח

ולא מפני מעשים אלו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כל זה בגמרא שם. אלא שגבי חצי לוג פריך למה נמשח, אי משום סוטה וכי חולין הוא דצריכי לקדושי, והרי מים קדושים כתיב בהו, כך הוא גרסת התוס' ז"ל. ופירשו והלא קודם שישים אותם בלוג הי' קדושים שנתקדשו בכיור, וא"כ אף אם יהיה החצי לוג חול אין בכך כלום. והקשו ע"ז שאחר שנתקדשו אין להניח אותם בכלי חול שגנאי הדבר, ותירצו דכיון שאינו קרב לגבי מזבח אין מקפידין בכך, אבל רש"י ז"ל נראה שגורס גם בזו והלא חוץ הוא. ופי' כמו שכתבנו למעלה:

הלכה יט

כל המדות האלו קדש כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה וגמרא. ופי' ברוצין פרש"י ז"ל שנופל מן המדה אחר שנתמלאת ונזכר זה גם בהמזבח מקדש: [50]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וא"ת בירוצי מדות מה היו עושין בהם תנן מותר נסכים לקיץ המזבח, מאי מותר נסכים, אמר רב יוסף בירוצי המדות, ואע"ג שנתקדשו לוקחים בהם כבשים לעולת קיץ דלב ב"ד מתנה עליהם מיסוד התוס': [51]

פרק ב

הלכה א

הקטורת נעשית כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ"ק דכריתות א) הכל עד י"א סימנים, ופי' כפת הירדן עשב שגדל על שפת הירדן:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב פ"ק דכריתות קטורת היתה נעשית שס"ח מנה כנגד שס"ה ימות החמה וג' מנים היתרים שמהם מכניס כ"ג מלא חפניו ביום הכיפורים והשאר נתנה לאומנים בשכרן, דהכי סליק חושבן סממנין דבורית כרשינה ויין. ב) לאו סממנים הוא כפרש"י ז"ל וגם מלח סדומית לאו בכלל הסממנים הוא, וגם כיפת הירדן אינו מכלל הסממנים ולא ידעתי למה השמיטו רש"י ז"ל: ג)

[50] זבחים פ"ח ע"א.

[51] שם ד"ה בירוצו. אמנם בירושלמי שקלים ספ"ד מבואר דגם בירוצי יחיד נתקדשו יעו"ש ובמרא"פ שם היטב. וע' תוס' מעילה י"ד ע"א ד"ה בונין דל"ש לב ב"ד מתנה בנדבת יחיד וא"כ לירושלמי שוב קשה קו' התוס' וי"ל ואכ"מ.

ועשייתו מצות עשה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל כ"כ למעלה ד) שאין עשייתו עיקר המצוה אלא הקטרתו ולפיכך לא מנה הרב ז"ל עשייתו בכלל מנין המצות אלא הקטרתו. למה הדבר דומה לעשיית סוכה ולולב ציצית ותפילין שאין עשייתן עיקר המצוה. ומה שכתב ועשייתו מצוה לאו דוקא, אלא עשייתו והקטרתו:
א) ו' ע"א. ב) נראה דט"ס וחסר תיבות ומעלה עשן כפרש"י שם. ג) אפ"ל דדעת רש"י כמ"ש התוס' ישנים בשם הר"מ כהן דמלח סדומית וכיפת הירדן באין רק אם לא מצא יין קפריסין כדי לשרות הציפורין יעו"ש ובפסקי תוס' בזה. וא"כ כשזכר רש"י יין שפיר השמיט מלח סדומית וכיפת הירדן וא"ש. וע' בק"ס להמבי"ט דכל אלו ובורית כרשינה לא הוי מדאורייתא דהם רק מכשירי הקטורת יעו"ש ובשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' אלף ק"י. ד) בפ"א מכהמ"ק ה"א.

הלכה ב

ומוסיפין בלא משקל כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בריייתא שם, ומ"ש והשאר הוא מותר הקטורת שאמרנו בשקלים, תניא בכריתות מותר הקטורת מה היו עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנים ומחללין אותה על מעות האומנים ונותנים אותה לאומנים בשכרן וחוזרין ולוקחין אותה מתרומת הלשכה. ותניא התם אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין, לפי שמותר ס' או ע' שנה הי' מתקבץ ממנו חצי הקטורת והכל לפי החפנים. והנה נשאלה בזה שאלה לפני החכמים אשר היו בדור הזה לפני וזהו והלא סתם חפניו של כהן גדול לא היה פחות מחצי מנה אפילו שלא יהיו חפניו גדולים נמצא המותר בכל שנה שני מנים וחצי לשבעים שנה, יעלו קע"ה מנים. ועדיין לא יגיעו לחצי הקטורת שהוא קפ"ד, נמצא חסרים ט', וכ"ש אם הכהן היה גדול, וכ"ש לששים דודאי לא יגיע לחצי הקטורת. ואפילו תרצה לפרש מ"ש רש"י ז"ל או סמוך להם היינו סמוך לאחוריו למעלה משבעים ולמעלה מששים, הא ניחא שבעים אבל ששים מאי איכא למימר. ורבו בזה התשובות והמשא ומתן ביניהם ולא עלה להם כהוגן, וגם אני נמניתי עמהם בשאלה ותמהתי עליהם איך שכחו במלח שהרי היה נותן בה רובע הקב מלח סדומית נמצא לששים שנה, ט"ו קבין מלח, ובשעה שהיה שוקל פרס בבקר ופרס בין הערביים הרי היה בתוכו קצת מהמלח, והוא לא היה מכלל משקל הסימנים וא"כ יקשה לך לאידך גיסא דאפילו בפחות מס' שנה היה שם מותר חצי הקטורת, אלא שי"ל כי בשעת שחיקה ובשעת שיפה בע"כ היה חסר מהמשקל, והמלח ממלא כל החסרונות. וזה שכתב רש"י ז"ל או סמוך להם לששים או לשבעים שנה. וגם את בעלי התוס' אני

חושד שלא זכרו את המלח. ועיין בפ"ק דשבועות, [52] ואם תשאל למה בא המלח, דע כי המלח מחזיק פעולת הסממנים. ועוד כדי שלא תתעפש, וקרא דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח. [53] ואם תשאל עוד למה היה צריך שלשה מנים יתרים והלא חפונת אדם בנוני הוא פרס, [54] במנה יתר הוי סגי. דע כי אי אפשר לחפון מלא חפניו אם לא יהיה שם יתר הרבה, ולפיכך היה צריך שלשה מנים יתרים:

(השמטה מהערות) ע' שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תקל"ד שביאר באריכות יותר.

הלכה ג

וזהו משקל אחד עשר סמניה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש פ"ק דכריתות ברייתא כלשון רבינו, וכתב רבינו וכפת הירדן ומעלה עשן כל שהוא. נראה דכל שהוא אתרווייהו קאי. וכר' נתן שאמר שם אף כפת הירדן כל שהוא. גם שם בברייתא אמרו דקה מת"ל והלא כבר נאמר ושחקת ממנה הדק, אלא שתהא דקה מן הדקה, וכל השאר מפורש שם:

ומקטיר ממנה בכל יום מנה ח) כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל ואין שיעור זה מפורש בתורה ט) ואם הקטר ממנה כזית בבקר וכזית בין הערבים יצא. ומהאי טעמא זר שהקטיר כזית חייב מיתה וביום הכיפורים אם הקטיר כזית הזר פטור, עד שיקטיר מלא חפניו דכתיב בקרא:

ח) ברמב"ם שאצלנו ומקטיר ממנה כו' מנה. ט) ע' ברש"י זבחים ק"ט ע"ב דשיעור פרס הוא רק מדרבנן, אבל התוס' ישנים שם בכריתות ז' ע"א ובפסקי תוס' שם כתבו דהשיעור של פרס הוא הלמ"מ ובדיעבד יצא בכזית יעו"ש, ובמל"מ פי"ט ממעה"ק הי"א ובפ"ג מתומ"ס ה"ב. - וע' מ"ש הרדב"ז לקמן פ"ט מביאת המקדש ה"ד ובהערה י"ט שם בזה.

[52] ע"א תוס' ד"ה מותר יעו"ש ובמהרש"ל ומהרש"א שם ומאירי רפ"ד דשקלים ובתוס' ישנים ובאר שבע שם בכריתות בזה.

[53] הנה לעיל הבאתי מ"ש התוס' ישנים וכ"כ הב"ש שם בכריתות דמלח סדומית הוא כדי לשרות הצפורין אבל לא בעי שיערב מלח בקטורת. ואפי' למ"ד במנחות כ"א ע"א דגם קטורת בעי מלח מקרא על כל קרבנך תקריב מלח היינו רק בשעת הקטרה בראשו של מזבח כדין כל קרבן אבל לא בעשיית הקטורת. אמנם המל"מ כאן הוכיח דהרמב"ם סובר דבעי שיערב המלח בקטורת וכמ"ש הרמב"ן עה"ת מקרא ממלח טהור וגו' יעו"ש היטב. והנה הרדב"ז כאן דהוא בשיטה זו וכתב הטעם דמלח מחזיק פעולת הקטורת. א"כ מה שהוסיף טעם דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח, הוא תמוה. דמקרא זה ילפי' דבעי מלח רק בשעת הקטרה ככל קרבן. אבל לא שמעינן דבעי שיערב מלח בעשיית הקטורת ועוד דמטעם זה אם מלח כ"ש כשר כמ"ש הרמב"ם פ"ה מאס"מ הי"ב. ובעשיית קטורת בעינן רובע הקב מלח. והרדב"ז אזיל כאן בחשבון זה. וצ"ע.

[54] ע' ירושלמי פ"ב דיומא ה"א דכהן שאין ידו מחזקת ב' זיתים פסול לכל העבודות יעו"ש בשי"ק שם ובמל"מ פי"ג ממעה"ק הי"ד בזה.

הלכה ד

נטף האמור בתורה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל שם בברייתא די"א סימנים ואלו הן הצרי וכו', רשב"ג אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. וכתב רש"י ז"ל רשב"ג לפרושי אתא, וא"כ נטף האמור בתורה הוא באלסמו. וכן דעת הרמב"ן ז"ל בפי' החומש [55] ואין נראה זה דעת רבינו אלא רשב"ג לפלוגי אתו, וה"ק דהצרי אינו אלא שרף כו' ובקטורת לא היה נכנס אלא העץ עצמו ולא השמן. ות"ק נמי מודה בהכי שלא היה נכנס בקטורת אלא עץ הקטף, לא השרף, אלא שהוא סובר שהעץ נקרא צרי. ובהא הוא דפליג רשב"ג ואמר הצרי אינו אלא שרף וכו'. ובזה לשון רשב"ג מדוקדק כהוגן. וזהו שכתב רבינו נטף האמור בתורה הוא עצי הקטף, דלכ"ע הכי הוא, וכולם מודים בזה. ומ"מ בפי' מלת צרי נראה שפוסק כרשב"ג דאינו נקרא צרי אלא השרף והוא השמן החשוב הנקרא באלסמו. ולכך כתב שיוצא מהם הצרי וכו'. נראה שהכריח כן מפני מה שאמרו פ' במה מדליקין [56] אין מדליקין בצרי כו', מוכח דצרי הוא השמן שיכולים להדליק בו לא העץ. ומפרשי אמוראי טעמא מפני שהוא עף א"נ שמא יסתפק ממנו. מוכח דהכי קי"ל והלכה רווחת הוא, דצרי הוא השמן הנוטף לא העץ. והרמב"ם ז"ל כתב שדעת אנקלוס ויונתן ב"ע נראה שהוא שמלת צרי סובלת שניהם, כמו הגפן והתאנה שהאילן והפרי שניהם נקראים כן ולכך גבי נכאת וצרי תרגום אנקלוס שעף וקטף כי נכאת פירושו השמן הטוב וקטף הוא העץ. וכן מעט צרי תרגום זעיר קטף, והוא העץ. ובתרגום נטף כתב נטופא ונראה שהוא השמן ונקרא כן בעבור שנוטף וקראו אותו בגמרא צרי. ובפסוק הצרי אין בגלעד תרגום יונתן שעף והוא שם לשמן שמושחים בו כמו דשייף לי' מההוא מינא. ולפי שיטה זו אף אם נפרש נטף האמור בקטורת שהוא העץ כדברי רבינו, היה אפשר לומר דכת"ק אתי שקרא אותו צרי שגם העץ נקרא צרי, אלא שאין נראה דעת רבינו שיכלול שניהם במלת צרי, אלא אם העץ נקרא צרי כדעת ת"ק, אין השמן נקרא צרי, ואם השמן נקרא צרי, כדעת רשב"ג אין העץ נקרא צרי. וכיון דמוכח מההיא דבמה מדליקין שהשמן נקרא צרי מוכח דבפי' מלת צרי כרשב"ג קי"ל, וא"כ נטף אינו צרי. וכיון דאתינא להכי אפשר שגם זה דעת אנקלוס, ולכך תרגום צרי קטף דהיינו העץ וגם נטופא אפשר שהוא העץ ונקרא נטף על שם שממנו נוטף השמן הטוב ומפני זה תרגום אותו נטופא. והוא כדעת ת"ק שסובר שצרי נקרא העץ. ורבינו פוסק כרשב"ג בפי' מלת צרי שאינו אלא שרף ומן ההכרח שכתבתי. ומסכים הוא עם אנקלוס בפי' הברייתא כנ"ל:

[55] שמות ל' ל"ד.

[56] שבת כ"ו ע"א. וע' בתוס' נדה ח' ע"א ד"ה קטף שכתבו דגם לרשב"ג דהצרי הוא השרף, שרף עצמו נקרא קטף על שם העץ יעו"ש. וכמ"ש מהר"י קורקוס בסמוך כעי"ז.

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב נטף הוא הנקרא בערבי עוד אל בלסם. והנוטף ממנו שהוא כמין שרף האילנות הוא הנקרא צרי הנתן בקטורת והוא דומה למיצטכא:

הלכה ה

כיצד מפטמין וכו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש בורית כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה. וכתב רש"י ז"ל שפין מושחין שתהא נאה ששחורה היא. עוד שם, יין קפריסין ששורין בה את הצפורן כדי שתהא עזה. וכתב רש"י ז"ל שתהא עזה שיהיה ריחה נודף. ובספרים שלנו גרסת הברייתא בטעות. והגרסא שכתבתי היא האמיתית. וכ"ה בירושלמי דיומא פ' אמר להם הממונה. [57] וכ"ה בילקוט וכן מוכיח לשון רש"י ז"ל שכתבתי. ופי' יין קפריסין, יש מי שפי' ממקום ששמו קפרס והיה יינם חזק ביותר. וכן נראה דעת רבינו כפי גרסת ספרינו. ובעל הערוך פי' שהוא מאילן של קפרס. ובספרי רבינו המוגהים כך הוא הגרסא כ"א קב של יין קפריסין חזק או יין ישן לבן חזק ביותר, והיא הגרסא האמתית כדאיתא בברייתא אם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חיוור עתיק. ולפי גרסא זו אין להכריע דבר מלשון רבינו. ופי' בורית כרשינא צאבון ממקום ששמו כרשינא. ורש"י ז"ל פי' עוד שכרשינא הוא מין עשב שממנו עושים הצאבון:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ובורית כרשינא באה ליפות את הצפורן והיין לחזק את ריחה לאפוקי מאותם שגורסים מפני שהיא עזה, [58] והגרסא הנכונה היא, כדי שתהא עזה וכבר הארכתי בזה בתשובת שאלה: [59]

הלכה ו

וכל מעשיה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש קדש הוא קדש תהיה לכם. כל מעשיה לא תהיינה אלא בקדש. והוא כולל שני דברים לעשות אותו במקום קדש, דהיינו בתוך העזרה ושתהא ממעות הקדש ולא מן החולין. וכן נתבאר. ובירושלמי דשקלים [60] נחלקו כו' ופסק רבינו כר' יוסי בר חנינא:

הלכה ז

פעמים בשנה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל גז"ש בברייתא כלשון רבינו. ואין ספק כי היה חסר המשקל בכל זה, אלא שהמלח היה משלים וכדכתיבנא: [61]

[57] ט"ס וצ"ל פ' טרף בקלפי הוא פ"ד ה"ה.
[58] ע' ב"י או"ח סי' קל"ג בזה.
[59] שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' אלף ק"י.
[60] פ"ד ה"ג וכ"ה ביומא פ"ה ה"א יעו"ש בשי"ק בזה.
[61] לעיל ה"ב.

הלכה ח

נתן לתוכה דבש כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש [62] ופרש"י ז"ל חסר אחת מכל סמניה כשנכנס ביום הכיפורים באותה קטורת דכתיב ואל יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות ובזאת יבא וגו' וכי עייל קטורת שלא כהלכתה הוי לי' ביאה ריקנית וחייב מיתה, אבל ביומא פ' הוציאו לו [63] אמרו בגמרא ומנין שנותן בה מעלה עשן וכו' למדנו מזאת הסוגיא שע"כ ברייתא במקטיר קטורת דלפנים ביום הכיפורים מיירי אעפ"י שלא פי', דאלו בשאר הימים מיירי אין שם מיתה לא אביאה ריקנית דלא שייך ולא אהקטרה דקרא דהקטרת ולא ימות ביוה"כ הוא דכתיב כאשר מוכחת הסוגיא שכתבתי. והכוונה חסר אחת מכל סממניה יכול לבוא לידי חיוב מיתה ע"י כך. [64] וכ"כ רבינו סוף פ"ה מהלכות עבודת יוה"כ ושם כתב שני התירוצים דפ' הוציאו לו, תירץ ר"ש ותירץ ר"א. ואעפ"י שבהלכות סנהדרין [65] מנה רבינו י"ח לאוין שיש בהם מיתה בידי שמים ולא מנה בהם מקטיר קטורת חסרה [66] לק"מ, כי שם לא מנה רבינו רק אותם שיש בהם לאו כאשר כתב שם בתחילת לשונו בפי'. ובביאה ריקנית איכא לאו דואל יבא בכל עת. אבל הקטרה חסרה לא למדו אותה אלא מדכתיב הקטרת שלימה ולא חסרה. ולאו הבא מכלל עשה הוא, והוי עשה. ומ"מ לשון הכתוב כאן שהרי נעשית קטרת זרה, אינו מדוקדק כל הצורך דמשמע שבא לחייב משום לאו דקטורת זרה, וליתא דהכא משום ביאה ריקנית הוא דאתיא עלה, או משום קרא דהקטרת שלימה ולא חסרה, ולא משום לאו דקטורת זרה. דההוא לאו מלקות לחוד הוא דאית בה ולא מיתה, אלא שסמך על מה שביאר בהלכות עבודת יוה"כ וכאשר נתבאר. וא"כ מה שהרי נעשית קטרת זרה, ואפשר דאנתן בה דבש קאי. והכוונה שאעפ"י שאינה חסרה, דינה כחסרה, כיון שהיא פסולה, דהקטרת שלימה היינו כשירה, אבל בפסולה אפשר שיש בה חיוב מיתה שאין זה נקרא הקטרת כנ"ל. וא"נ רמז כאן רבינו שמקטיר ממנה בהיכל לאו מיהא איכא והוי בכלל קטרת זרה, כי זהו עיקר הלכות אלו:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב הכי איתא בברייתא כלשון רבינו. וקשיא לי מאי אתא התנא לאשמועינן. והא כתיב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו כו'. וי"ל שאם יבא מפטם

[62] כריתות ו' ע"א.
[63] נ"ג ע"א.
[64] כוונת המהר"י קורקוס דהרמב"ם ס"ל כפרש"י דאין חייב מיתה על קטרת חסרה אלא ביוה"כ, ובכאן דמיירי הרמב"ם בדין עשיית קטרת שעושין אותה פעם אחת בשנה וממנה מקטירין גם ביוה"כ ואם יעשה אותה חסר אחת מהסמנים יכול לבוא לידי חיוב מיתה כשיקטירה ביוה"כ, וע' בזה בב"י או"ח סי' קל"ג ובבאר שבע בכריתות שם ובמל"מ כאן ובפר"ח באו"ח שם ובמג"א סק"ה שהאריכו בזה. ובד' מהר"י קורקוס א"ש.
[65] פי"ט ה"ב.
[66] בס' הר המוריה כוון לזה והניח בצ"ע.

ויאמר אם היו נותנים בה דבש היה ריחה נודף יותר, אומרים לו כבר קדמך התנא שכך הוא, אלא שאין עושין כן מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו':

פטמה מעט מעט כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש פטמה לחצאין כשרה, דברי רשב"ג שאמר משום אביו [67] לשליש ולרביע לא שמענו, וחכ"א בכל יום היה מפטם במתכונתה ומכניס. פי' שאם רצה לפטם בכל יום מנה פרס בשחרית ופרס בערבית יכול, והלכה כחכמים. ואמרו עלה מסייע לי' לרבא דאמר קטרת שפטמה לחצאין חייב דכתיב והקטרת אשר תעשה במתכונתה, כל שתעשה. והא אפשר דמפטם פרס בשחרית ופרס בין הערבים. וכתב רש"י ז"ל דחצאין דרבא לאו דוקא אלא כל הראוי להקטיר. ובודאי שכן הוא:

הלכה י

עשאה להתלמד כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל ברייתא שם והכא לא שינה רבינו לשון הברייתא כאשר עשה גבי שמן המשחה [69] וכבר ביארתי לעיל [68] טעמו ז"ל:

הלכה יא

מזבח הזהב כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל. כתב רש"י ז"ל בפי' החומש [70] שגם קטורת נדבה קטורת זרה נקראת. ואונקלוס [71] תרגם קטרת בוסמין נוכראין. והדעת נותן דה"ה אם חסר מהן. ולכך כתב רבינו שאינה כזו, והוא כולל בין שהוסיף שם נכרי [72] וכתרגום אונקלוס, ובין שחסר מהי"א סמים וכאשר כתב למעלה שהרי נעשית קטרת זרה כי שקולים הם, או שעשה כזו והיא נדבה וכדברי רש"י ז"ל:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב כל זה מבואר בכתוב. ושאלו במדרש [73] והלא לא הי' זובחים עליו שום זבח ולמה נקרא מזבח והעלו שם טעם ע"ד הסוד. ולמדנו ממנו מעלת הקטרת ולפי הפשוט י"ל שהי' צורתו ופעולתו כצורת ופעולת מזבח החיצון שהרי מזבח החיצון היה מרובע ולא הי' שוחטין בראש המזבח ושם הי' מעלין הבשר ומקטירין ועל שם העשן נקרא הקטרה. אף מזבח הפנימי הי' מקטירין עליו הקטרת ונקרא קטרת על שם העשן העולה ממנו וגם היה מרובע כמו מזבח החיצון:

---

[67] אצלינו הגירסא שאמר משום הסגן.

[68] בפ"א ה"ד.

[69] ע' היטב בתוספתא פ"ג דמכות.

[70] שמות ל' ט' וכ"א במנחות נ' ע"ב. ובתרגום יונתן שם כתב קטורת בוסמין דעממין נוכראין, יעו"ש וצ"ב.

[71] כו) ע' באר שבע שם ובס' מעשה רקח שכתבו דריבה בסמניה הוי כחיסר מסמניה, ולדברי מהר"י קורקוס יש ראי' לזה מת"א.

[72] כז) הביאו גם בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"ז בשם מדרש הזהר יעו"ש מש"כ בזה.

[73] כח) שם בכריתות ו' ע"א.

לוקה שנאמר לא תעלו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משמע שאין בו מיתה. והרי כתב למעלה חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה שהרי נעשית קטרת זרה. ורש"י ז"ל [74] פי' חייב מיתה כי עייל ביום הכיפורים דכתיב ואל יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות בזאת יבא אהרן וגו' וכי מעייל קטורת שלא כהלכתה ביאה ריקנית הוא וחייב מיתה. והכי איתא בפ' הוציאו לו. [75] א"כ מת"ל כי בענן אראה מלמד שנותן בה מעלה עשן. ומנין שנותן בה מעלה עשן שנאמר וכסה ענן הקטרת, הא אם לא נתן בה מעלה עשן או שחסר אחת מכל סמניה חייב מיתה. ותיפק לי' דקא עייל ביאה ריקנית, אר"ש הב"ע כגון ששגג בביאה והזיד בהקטרה. ר"א אמר אפילו תימא הזיד בזו ובזו. כגון דעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסרה אביאה לא מחייב דהא עייל לה שלימה, אהקטרה מחייב דהא מקטיר קטרת חסרה, ורש"י ז"ל דכתב דחייב משום ביאה ריקנית לא נחית לפרושי משום דאפילו הזיד בזו ובזו ולא עייל אלא הקטרה אחת חייב מיתה משום ביאה ריקנית, [76] אבל ודאי דהאי חייב מיתה דתני תנא בע"כ ביום הכיפורים הוא וטעמא מדכתיב הקטרת שלמה ולא חסרה. וא"כ קשה היכי יהיב רבינו טעמא שהרי נעשית קטרת זרה. והא לא מחייב משום קטרת זרה מיתה אלא מלקות לבד. וי"ל דלעולם חייב מיתה דקאמר משום יוה"כ הוא, אלא הכא איירי הרב ז"ל במעשה הקטרת ובלאו דלא תעלו עליו קטרת זרה. והכי קא קשיא לי' בשלמא ביוה"כ דכתיב הקטרת שלמה ולא חסרה, אבל גבי לא תעלו עליו קטרת לא כתיב בהא. וא"כ אפילו הקטיר חסרה לא ילקה. לזה הוצרך לתת טעם כיון שחסרה נעשית קטרת זרה. ואם הקטיר על המזבח לוקה. וכן אם נתן בו דבש והקטירו על מזבח הזהב לוקה שתים, חדא משום כל שאור וכל דבש וגו', וחדא משום לא תעלו עליו קטרת זרה. ואכתי איכא למידק לא נתן בה מעלה עשן, והקטירו על מזבח הזהב מאי לוקה משום קטרת זרה או לא. דבשלמא ביום הכיפורים כתיב וכסה ענן הקטורת, ובעינן קטרת שלמה ולא חסרה, אבל גבי קטרת זרה מאי. ומסתברא דזרה הוא ולוקה משום שלא נעשית כמצותה. וכן נראה מלשון הרב ז"ל ואם הקטיר עליו קטרת אחרת שאינו כזו וכו', אלא דאכתי קשיא לי שלא הזכיר הרב ז"ל הכא מיתה למכניס קטרת חסרה או שאין בה מעלה עשן ביוה"כ, וכשמונה חייבי מיתות ב"ד בהלכות סנהדרין [77] לא מנה את זו. ואע"ג דמנה ביאה ריקנית היה ראוי למנות גם את זו, דהא משכחת לה שפיר כדאמרן לעיל. וי"ל שלא מנה הרב אלא חייבי

[74] כט) יומא נ"ג ע"א.
[75] ל) ע' בזה בבאר שבע ופר"ח באו"ח סי' קל"ג שם ובמל"מ כאן.
[76] לא) פי"ט ה"ב.
[77] לב) פ"ה הכ"ה.

מיתות שיש בהם לאו. ומיתה זו לא מצינו בה לאו מפורש דקרא דכתיב ואל יבא בכל עת אל הקדש, אביאה ריקנית משמע. וקרא דוכסה ענן הקטרת על הכפורת ולא ימות אין בו לאו, ולא מנה אלא אותם שיש בהם מלקות נמצאת למד שאם הקטיר אותה על מזבח הזהב לוקה לבד, ואם הכנס אותה ביום הכיפורים אם היתה ביאה ריקנית לוקה ויש בו מיתה בידי שמים ואם לא היתה ביאה ריקנית יש בו מיתה ואין בו מלקות, ודין קטרת שחסר מסמניה או שאין בה מעלה עשן כתב אותן בהלכות עבודת יום הכיפורים.[78] ונראה שלא הקפידה תורה וחייבה מיתה אלא על מעלה עשן ועל חסרון אחת מכל סמניה דהיינו י"א סמנים שנאמרו למשה מסיני. אבל אם לא נתן בה מלח סדומית או כפת הירדן או שנתן בה דבש, אעפ"י שהוא פסולה, ואם הקטירה על מזבח הזהב לוקה, אם הכניסה בפנים ביום הכיפורים ולא היתה ביאה ריקנית אין בו לא מיתה ולא מלקות[79] והשתא א"ש הא דתנא אם נתן בה דבש פסלה אבל אין במי שהקטירה בפנים חיוב מיתה, ואם חיסר אחת מכל סמניה והקטירה בפנים ביוה"כ חייב מיתה. והאי דלא תני האי תנא מעלה עשן אפשר דפלוגתא הוא. א"נ תנא ושייר. וא"ת דבהך סוגיא משמע שאם לא נתן בה מעלה עשן אפילו בכל השנה כולה איכא מיתה דאמרינן אין לי אלא ביום הכיפורים בשאר ימות השנה מנין ת"ל וכסה. וי"ל דהכי פי' אין לי אלא ביום הכיפורים בשאר ימות השנה בפנים מנין ת"ל וכסה, דאלו על מזבח הזהב לא שייך לומר וכסה ענן הקטורת על הכפורת. וא"ת דביוה"כ נמי איכא לאו, ואמאי לא מנה אותו רבינו בהלכות סנהדרין, דאמרינן התם חד לעונש וחד לאזהרה. דתניא ר"א אומר ולא ימות עונש כי בענן אראה אזהרה. ל"ק כלל, דאין זה לאו מפורש ללקות עליו. ושימנה אותו הרב ז"ל שהרי הוא לאו הבא מכלל עשה, כי בענן אראה ולא בלתי ענן. ותו דמאן לימא לן דהלכתא כרבא דהא כמה אוקמתי איכא התם. דהא ר"א דהוא בתרא אמר חד למצוה וחד לעכב. ואביי אמר חד לעיקר מעלה עשן וחד לעלה מעלה עשן. כללא דמילתא אם לא נעשית כתקנה הרי הוא קטרת זרה. ואם הקטיר ממנה כזית על מזבח הזהב לוקה ואין בו מיתה, ואם היתה חסרה מעלה עשן או אחד מי"א סמנים והקטיר

[78] לג) ע' ירושלמי יומא פ"ד ה"ה לא נתן לתוכה מלח כו' נתחייב מיתה א"ר זעירא ועובר משום הכנסה יתירא ובתוס' ישנים שם ביומא נ"ג ע"א הובא בשינוים. וע' במל"מ כאן שכתב דירושלמי מיירי ביוה"כ וצ"ע. וע' בב"י או"ח סי' קל"ג דדברים שאינם באין רק לתקן מעשה הקטרת כגון בורית כרשינה ויין קפריסין ומעלה עשן ומלח סדומית ואינם בכלל הסימנים אם חסרו אין חייב כלל יעו"ש והב"ש ופר"ח תמהו עליו וע' במל"מ, ובדברי רדב"ז אפ"ל קצת ואכ"מ.

[79] לד) לא כתב דחייב גם מיתה ובודאי כוונתו דכמו שחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ה"ה דמיתה ביד"ש נפטרו ע"י מלקות. וכ"כ הרדב"ז בפ"ז מתרומות. אמנם בתוס' שבועות י"ז ע"א ד"ה אי כו' ואם בטל כרת נשאר עליו מיתה יעו"ש משמע קצת דלא נפטרו ממיתה.

ממנה מלא חפניו ביוה"כ חייב מיתה ואינו לוקה, ואם היתה ביאה ריקנית לוקה, [80] ואם היתה חסרה אחד משאר דברים כגון מלח סדומית או כפת הירדן או שנתן בה דבש והקטירה בפנים לא קיים המצוה שהרי פסולה היא, אבל אין בו לא מיתה ולא מלקות, [81] וכגון שאינה ביאה ריקנית ואם היתה חסרה מעלה עשן או אחד מי"א סמניה והקטיר אותה בפנים בשאר ימות השנה והיה שוגג בביאה ומזיד בהקטרה. נראה שהוא חייב מיתה דהכי מתרצינן לברייתא בשאר ימות השנה מנין, ת"ל וכסה, ואם היתה שלמה והקטירה בפנים בשאר ימות השנה והיה שוגג על הביאה, אפילו יודע שאין מקטירין בפנים אלא ביוה"כ. מסתברא שהוא פטור ממיתה. [82] ורבינו לא כתב דבר מזה, משום דאי ביאה ריקנית כבר ביאר דינו בהלכות ביאת מקדש [84] ובהלכות עבודת יוה"כ [83] ואם אינה ביאה ריקנית לא נ"מ מידי כיון שאין בו מלקות כנ"ל. וז"ל הרב בהלכות עבודת יוה"כ [85] חסר מן הקטרת אחד מכל סמניה או מעלה עשן חייב מיתה שנאמר ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת. וכן חייב על ביאתו בלא מצוה, לפיכך אם שגג בביאה והזיד בקטורת או שנכנס בקטרת שלמה עם החסרה חייב מיתה. הקטיר מן הקטרת של קדש הקדשים כזית בהיכל חייב מיתה, משמע דס"ל דקרא דהקטרת משמע שלמה ולא חסרה בין אם חסר אחת מסמניה בין שחסר מן השיעור מ) דהיינו מלא חפניו ולא נקראת חסרה אא"כ חסרה כזית. הילכך כיון שהקטיר ממנה כזית בהיכל חסרה לה שיעורה וחייב, דקרא דולא ימות אמלא חפניו נמי קאי וקמ"ל דאע"ג דהקטיר כזית בהיכל סד"א דלצטרף עם מה שהקטיר בפנים ולא לחייב. קמ"ל דבעינן מלא חפניו כלו בפנים:

הלכה יב

בעת שמוליכין את ארון כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ספרי פ' נשא אמרו על פסוק ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם וגו', ר' נתן אומר מכאן נתעלם מעיני דוד שלא נשאו לוים את הארון אלא בעגלה שנאמר וירכיבו את ארון ה', ויחר אף ה' בעוזה, א"ל אחיתופל היה לך ללמוד ממשה רבך שלא נשא אותו אלא על הכתף שנאמר בכתף

[80] לה) ע' מהר"י קורקוס לעיל ה"ח דבנתן בה דבש והקטירה בפנים ביוה"כ ח"מ כיון דפסולה הוא אינה בכלל הקטרת שלימה וכשרה.

[81] לו) ע' מד"ר פ' אחרי פכ"א פ"ז אמר הקב"ה למשה לא כשם שאתה סבור כו' אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס רק שיכנס בסדר הזה יעו"ש אבל בהגהות הרד"ל שם בשם הגר"א כתב דבאהרן לבדו הי' זה שבכל שעה שרצה ליכנס יכנס בסדר הזה ולא לבניו יעו"ש.

[82] לז) פ"ב ה"ב.

[83] לט) שם.

[84] לח) שם פ"ה הכ"ה.

[85] מ) בס' מעשה רקח כאן הי"א כתב דלא מצינו חיוב מיתה אלא בחסר מסמניה אבל חיסור המשקל לא שמענו מיתה אלא מלקות יעו"ש. ולא ראה הרדב"ז כאן.

ישאו, הרי דוד משלחו ומעלהו בכתף שנאמר ויקרא דוד וגו', התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ברית ה' וכו', כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלקינו וגו', וישאו בני הלוים את ארון וגו', כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במטות עליהם. והיכן צוה, ולבני קהת לא נתן וגו'. ונתבאר כ"ז בארוכה בפ' אלו נאמרים: [86]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וא"ת האיך טעה דוד טעות כזה. דזיל קרי בי' רב הוא, ועוד שבפרשת יהושע כאשר עברו את הירדן כתיב עשר פעמים נושאי ארון ברית ה'. וי"ל דטעה לומר שבזמן שישאו אותו בני אדם, לא ישאו אותו אלא על הכתף. אבל לא שיהיה מצוה בבני אדם. לפיכך בחר לישא אותו על עגלה חדשה כדי להרחיק בני אדם מן הארון ולא יגעו בו בשעת המשא [87] ולא נענש עוזה אלא מפני שאחז בארון, כי לא ידע שהארון נושא את נושאיו. וסו"ס טעות היה. דיותר כבוד והדר הוא לארון שינשא על כתפות הכהנים ואם אין שם כהנים על הלוים כאשר הי' במדבר ממה שינשא ע"ג בהמה, וכ"ת כדי שלא יגעו בארון, הרי הבדים היו נושאים, ומשום כבוד אמרו [88] כשהם נושאים יהי' פנים כנגד פנים ואחוריהם לחוץ. ומ"מ איכא למידק מה ענין מצוה זו אצל מצות קטרת שחברה הרב ז"ל. וי"ל כי בכלל מצות הקטרת להקטיר ביוה"כ פעם אחת לפני הארון, ואמרינן [89] שהיה מניח המחתה בין בדי הארון. וזהו שסמך הרב ז"ל מצוה זו שאעפ"י שהיו נושאין בבדים על הכתף היו נזהרים שלא ישמטו הבדים מן הטבעות כדרך שאר נושאי משוי. ונמצא שהיו הבדים לעולם על הארון, ובין הבדים היה מניח את המחתה עם הקטרת, ואחר שנגנז הארון היה מניח המחתה על אבן השתיה. והכי תנן התם [90] וכשגנזו הארון גנזו הבדים עמו לקיים מה שנאמר בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, גרסינן בפ' בא לו [91] ר' יוסי ב"ח רמי כתיב בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, וכתיב והובא את בדיו בטבעות, הא כיצד מתפרקים ואינם נשמטים. כלומר לא היו נכנסים בדוחק אלא היו מתפרקים אנה ואנה בתוך הטבעות אבל לא היו נשמטים והיו דוחפין אותם לחוץ עד שהיו בולטים בפרכת כשני דדי אשה. ותניא נמי הכי, וקשה דהאי קרא דוהובא את בדיו במזבח כתיב ולא בארון, וא"כ אמאי שביק קרא דוהבאת את

[86] סוטה ל"ה ע"א.

[87] ע' במד"ר פ' נשא פ"ו לכך נכתב אהרן בדיבור בני קהת לפי שכל משא בני קהת וכל עבודתם היו נותנין להם אהרן ובניו שהם לא היו רשאים ליגע בארון ובכל הכלים עד שאהרן ובניו היו מכסין אותם כמד"ת וכלה אהרן ובניו לכסות יעו"ש. ומשמע דאחר שנתכסו היו רשאים ליגע בארון אמנם ברמב"ן סו"פ כתב דגם אח"כ אסור ליגע רק בבדים והביאו כן גם מזוה"ק פ' קרח.

[88] הוא במד"ר במדבר פ"ה והכ"מ לא ציין מקורו. והעירו בזה האחרונים.

[89] ביומא נ"ב ע"ב.

[90] שם נ"ג ע"ב.

[91] שם ע"ב ע"א.

הבדים בטבעות דכתיב גבי ארון. וכ"כ רש"י ז"ל וכתיב והבאת את הבדים אלא דאכתי קשה לי דמאי קושיא דהאי קרא דוהבאת וגו', והך קרא דויעש בצלאל וכו', ויבא את הבדים בטבעות תרוייהו בשעת עשייה צוה שיביאו את הבדים בטבעות וכן עשו ומשם והלאה לא יסורו ממנו. ונראה דקושיא זו דחק לרש"י לפרש מה שפי' שם, ולפי פירושו צ"ל שהיה אפשר להסירן אלא בדוחק כאשר נכנסו. ומה שאני סובר בתירץ קושיא זו דמכח קרא שלישי קא קשיא לי' דכתיב גבי הקמת המשכן, וישם את הבדים על הארון, והלא כבר הביא אותם בצלאל בתוך הטבעות. ומשמע שהוסרו ואח"כ שם אותם משה, והא כתיב ולא יסורו ממנו. ומייתי הך קרא דמפורש טפי, והכי אורחי' דתלמודא. ותירץ נשמטין היו לכאן ולכאן ולא היו נשמטין לגמרי. וכשהביאו אותו אל משה תיקן אותם באמצע הטבעות, והיינו דלא כתיב ויבא את הבדים, אלא וישם את הבדים. והשתא ניחא מקושיא אחרת שהקשו בתוס' פ' בא לו [92] דהא כתיב במסעות ושמו בדיו והם דחקו הרבה בתירוץ קושיא זו ע"ש. ולפ"מ שכתבתי א"ש דלא כתיב והביאו את בדיו אלא ושמו כלומר תקנו שיהיו באמצע הטבעות שיהיה נח לשאת אותו, לפי שבכל מסע ומסע היו דוחפים אותם שיהיו בולטים בפרכת כאשר כתבתי, והרי זה נכון וקצר:

הלכה יג

כשנושאים אותו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כן מוכיח פ' שתי הלחם: [93]

ונזהרים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ביומא פ' בא לו. [94] ואיתא נמי בפ' אלו הן הלוקין: [95]

פרק ג

הלכה א

זרע לוי כולו מובדל כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל כלו בין לוים בין כהנים ופתח בלוים, לפי שגם הכהנים בכלל לוים ובכ"ד מקום נקראו הכהנים לוים: [96]

ובן לוי שקבל עליו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' עד כמה [97] וכן בן לוי שבא לקבל עליו דברי לוייה, וכהן שבא לקבל עליו דברי כהונה חוץ מדבר אחד. אין מקבלין אותו שנאמר המקריב את דם השלמים וגו'. וכתב רש"י ז"ל אבני אהרן משמע שיהא נוהג כל

[92] שם ביומא ע"ב ע"א ד"ה וכתיב. וע' בתוס' ישנים שם ד"ה מתפרקין מ"ש בזה.
[93] מנחות צ"ח ע"ב. וכוון לזה בהתורה והמצוה פ' תצוה יעו"ש. וע' מ"ש לעיל ממד"ר במדבר פ"ה.
[94] שם יומא ע"ב ע"א.
[95] מכות כ"ב ע"א.
[96] הוא ביבמות פ"ו ע"ב.
[97] בכורות ל' ע"ב.

דין בני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ולשון שבאו לאו דוקא שהרי לוים וכהנים בין שרצו בין שלא רצו כופין אותם [98] אלא אגב דנקיט גבי חבר וגוי לשון הבא, נקיט נמי גבי לוי וכהן הבא. ואם אמר חוץ מדבר פלוני אין מקבלין על אותו תנאי, אלא כופין אותו על הכל:

הלכה ג

לוי האונן מותר לעבוד כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משום דילפינן [99] דמשוררין על הקרבן מדכתיב ושרת בשם ה' גו' סד"א עבודה ממש הוא. [100] וכי היכי דכהן אונן אינו עובד ואינו משרת, אף לוי אונן אינו עובד ואינו משרת. קמ"ל דמותר דאין זו עבודה גמורה:

ואין אלו המשוררים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש [101] די"ב משוררים לוים דוקא היו ולדעת רבינו זהו שאמר ר' אליעזר שם בסיפא אין עולין מן המנין ואין עולין על הדוכן אלא בארץ היו עומדין וראשיהם בין רגלי הלוים וצוערי הלוים היו נקראים. ופי' במשנה כל זה על האומרים שירה על הכלים שיופי נעימות כליהם היה מסתיר יופי קול שיר הלוים ומצערים אותם. אבל רש"י ז"ל פירשה על לוים קטנים שהזכירו ברישא דמתני'. וכ"פ הר"א ז"ל כמו שיתבאר פ"ה:

הלכה ד

ובמה מנגנים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה אין פוחתין משתי כו'. וכתב רש"י ז"ל [102] גבי נבלים דאין מוסיפין על ששה לא אתפרש טעמא. וכ"כ גם גבי תשעה כנורות [104] דלא אתפרש טעמא, ושתי חצוצרות למדו [103] מדכתיב שתי חצוצרות כסף, ובמה שמוסיפין בחלילין עד י"ב, כנגד י"ב ימים שמכין בחליל בשנה. ופי' נבל כמפוח של נפחים ומתמלא רוח ומוציא קול ע"י רוח. וחלילין נקראים בערבי עזאמי"ר [105] ודרך לתת קנה דק בראשו והוא הנקרא אביב. וכאשר יתבאר בסמוך:

הלכה ה

[98] הוא בספרי פ' קרח פ' קי"ט וע' יבמות פ"ח ע"ב.
[99] בערכין י"א ע"א.
[100] ע' סוכה נ"א ע"א אבל בשיר של קרבן ד"ה עבודה הוא. וכן בערכין שם מה כפרה ביום כו' יעו"ש ובשו"ת אבני נזר יו"ד סי' תמ"ט שהוכיח דשמירת המקדש שהיה גם בלוים עבודה הוא.
[101] שם בערכין י"ג ע"ב.
[102] שם י' ע"א.
[103] שם בגמ' לא הובא לימוד זה וכוונת המהר"י קורקוס למ"ש התוס' שם י"א ע"ב ד"ה מהכא.
[104] שם י"ג ע"א.
[105] כ"כ הרמב"ם בפה"מ שם.

בימי המועדות כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' החליל [106] וספרי פ' בהעלותך:
החצוצרות היתה נעשית כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ברייתא פ' הקומץ רבה. [107] ויליף לה בגמרא דשאר מיני מתכות פסולין מדכתיב כסף והויה, שתי חצוצרות כסף יהיה לך וגו'. וכ"מ שנאמר והיו היינו לעכב. [108] ואע"ג דכתיב נמי מקשה והיינו מן העשת וכו', כבר אמרו בגמרא דכיון דכתיב גבי מנורה מקשה הוא, הוי מיעוטא, היא מקשה ואין חצוצרות מקשה. פי' שאין מקשה מעכב:
והחלילין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה [109] לא היה מכה באביב של נחושת אלא באביב של קנה שקולו ערב ולא היה מחליק אלא באביב יחידי מפני שהוא מחליק יפה. וכתב רבינו בפי' המשנה שאבוב הוא הקנה הדק שבראש החליל שבו מנגנים. וכתב שכן פירושו לו רבותיו. אבל העולה מהתלמוד שאבוב וחליל דבר אחד, כי אבוב עצמו הוא החליל. וכן אמרינן בגמרא פתח בחליל וסיים באבוב אמר ר"פ היינו חליל היינו אבוב. ואמאי קרי לי' חליל, דחליל קליה, וכאן נראה שתפס פי' רבותיו, שכן כתב החלילין וכו' הי' אבוב שלהם וכו'. מוכח דאבוב לאו היינו חליל גופיה, אלא הקנה שמניחים בראשו כאשר כתבתי. אפשר שלפי' זה מה שאמרו בגמרא היינו חליל היינו אבוב פי' שאינם שני מיני כלי זמר, אלא הכל כלי אחד, ושניהם מנגנים כאחד, שהאבוב נותן בראש החליל, וכיון שכן לא תקשי לך פתח בחליל וסיים באבוב. כיון שניגון אחד הוא, וקרי לי' חליל, דחליל קליה. ולא קשה לשיטת רבותיו. [110] ומ"מ הלשון דחוק. ופי' מחליק באבוב יחידי כתב רבינו בפי' המשנה שמחליק הוא הזמר שמזמר המזמר מעין הענין האמור קודם, שיתחיל המשורר שכנגדו. ופי' יחידי שיש בו נקב אחד לבד. אבל רש"י ז"ל פי' מחליק מסיים, כשהיה מסיים הניגון היה אחד לבדו מסיים.

[106] סוכה נ"ד ע"א.
[107] מנחות כ"ח ע"א.
[108] ע' ספרי זוטא פ' בהעלותך י' ח' ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות לא בשופרות יעו"ש. ולכאורה קשה דכבר שמעינן זאת מדכתיב מקודם שתי חצוצרות כסף וגו' והיו לך. דמדכתיב והיו ילפינן דכסף מעכב וא"כ ה"ה חצוצרות ואפ"ל הכוונה למ"ש התוס' שם במנחות ד"ה חצוצרות כו' ותי' ר"ת דשני חצוצרות היו לכהנים בשל כסף והלוים של קרני בהמה לכלי שיר ועוד דחצוצרות דקנים ודע"א היינו שופר כו' ומיהו קשה דבמס' ע"ז מיירי במכשירי קרבן כו' ועל הקרבן לא היו תוקעין בשופר אלא בחצוצרות כדכתיב ותקעתם בחצוצרות כו' יעו"ש והנה למ"ש התוס' בע"ז מ"ז ע"א ד"ה קרניה להוכיח דקרא ותקעתם בחצוצרות ע"כ של כהנים דוקא. דגבי לוים הא עיקר שירה בפה יעו"ש. א"כ שפיר י"ל דשל כהנים בחצוצרות דוקא. דבהם מיירי קרא ושל לוים גם בשופר ומעתה י"ל דכוונת הספרי זוטא לדייק דרק בני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות ולא בשופר. אבל לוים גם בשופר. וע' ר"ה כ"ז ע"א במד"א במקדש כו' מאי קרא בחצוצרות וקול שופר יעו"ש. דמבואר דבמקדש במקום שיש חצוצרות יש גם שופר, ואפ"ל דהכוונה גם בשיר על הקרבן הכהנים בחצוצרות והלוים בשופרות. וע' ר"ה שם כ"ט ע"א יעו"ש, ובס' דובב מישרים סי' ס' בזה.
[109] ערכין י' ע"א.
[110] אכתי ק"ק מסוכה ג' ע"ב וילפינן מאבובא דמשה כו' ולא מזכיר חליל כלל. ומשמע דאביב היא החליל.

ומאריך אחר שתיקת חבירו, כי הוא יותר נעימות וערבות. דפי' מלת מחליק שמחלק בין נעימה לנעימה. וכאן רבינו כתב לשון המשנה סתם ולא ביאר דבר:

הלכה ו

וחליל זה דוחה שבת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל זה נלמד מדקתני ובשמונת ימי החג ואין שבעת ימים בלא שבת. ורבינו יהיב טעמא, ולא ידענא מה חילול שייך בזה דהשמעת קול בשבת אין בו איסור תורה, דמ"ש משופר, וחכמה הוא ואינה מלאכה וגזרו עליו שמא יתקן כלי שיר, וכהנים זרוזים הם. [111] וליכא למימר דאתא לאשמועינן שאם נתקלקל יכול לתקנו, דהאי ודאי ליתא, דהא בשעה שהוא מתקנו מחלל שבת שלא בשעת עבודה, אע"ג דמכשירי קרבן דוחין את השבת אפ"ה לא ניחא [112] דתיקון הכלי הוי מכשיר ומכשירי קרבן, [113] אלא הנכון בזה דאשכחנא כמה שבותות דגזרו במקדש יח) ושבות זה לא גזרו עליו מפני שהוא עבודה ויאמרו שידחה את השבת, ושבות זה קורא רבינו דחיית שבת:

הלכה ז

ואינו נכנס לעבודה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל, משנה סו"פ שני דערכין [114] אין הקטן נכנס לעזרה לעבודה, אלא בשעה שהלוים אומרים בשיר. לא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה כדי ליתן תבל בנעימה ואעפ"י שרבינו מפרש זה בכהן וכאשר יתבאר סו"פ ה', מ"מ יש ללמוד גם ללוי קטן שלא יכנס לעבודה, ואולי במק"א מצאו בפירוש. ומשמע דמשנעשה איש דהיינו בן י"ג יכול לעבוד, וקרא דמבן שלשים לאו לעיכובא, אלא שבן שלשים חייב לעבוד, ומצוה וכופין אותו וכאשר נזכר בראש הפרק. אבל קודם לכן לא. ומיהו אם רצה יכול הוא לעבוד משיעשה איש, א"נ י"ל דדוקא בזמן שעבודה בכתף קפיד קרא על פחות משלשים כי היכא דקפיד על יותר מחמשים דחד טעמא איכא להו. וכמאמר התנא [115] בן שלשים לכח. וכאשר למדו מבן חמשים שאינו נפסל, ה"ה

[111] כ"ה בתוס' שם בסוכה ד"ה ורבנן וברשב"א שם ותוס' ערכין י"א ע"א ד"ה לא.

[112] ע' רש"י עירובין ק"ב ע"ב ד"ה קושרין נימא נימת כינור של שיר הלוים לקרבן אם נפסקה בשבת כו' דקסבר מכשירי מצוה שלא הי' יכול לעשותן מאתמול כו' ואע"ג דקשר אב מלאכה. אמנם י"ל כוונת הרדב"ז כאן לדעת הרמב"ם ולשיטתו בפ"י משבת ה"י שנראה דס"ל דמיירי שם בעירובין בקשר שאינו של קיימא וכמ"ש התיו"ט שם בדעתו. והטעם דרש"י ס"ל עיקר שירה בכלי לכך הותר אף אב מלאכה והרמב"ם דס"ל עיקר שירה בפה לא הותר לדידי' רק קשר שאינו של קיימא יעו"ש ובקרית ספר להמבי"ט כאן.

[113] יח) התוס' שם בסוכה תרצו כיון שהיו שם רוב כלי שיר כו' שצריכין לתקן תדיר גזרו טפי משופר דלא צריך תיקון יעו"ש. וברשב"א שכתב שהוא שבות המצוי תמיד לתקן גזרו.

[114] י"ג ע"ב.

[115] אבות פ"ה מכ"ה.

לפני שלשים [116] דבחדא מחתא מחית להו קרא. והוא הנכון:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב זה"ל קשה מאד דמשמע דאם נעשה איש דהיינו בן י"ג נכנס לעבודה. והלא מהכתוב משמע דאינו נכנס לעבודה עד שיהא שלשים ובן כ"ה לתלמוד. והכי תניא [117] התם כהן משיבא שתי שערות עד שיזקן כשר לעבודה, ומומין פוסלין בו. בן לוי מבן שלשים ועד בן חמשים כשר לעבודה ושנים פוסלים בו. בד"א באהל מועד שבמדבר, אבל בשילה ובית עולמים אין נפסלים אלא בקול, וליכא למימר דהכא בכהנים איירי. חדא דלשון ואינו משמע דאלוי קאי. ותו דבאידך פרקא הוי לי' למכתבי'. ותו דקרא דמייתי בלוים כתיב, דאלו בכהנים קרא אחרינא איכא דכתיב איש מזרעך לדורותם, ומהאי קרא ממעט תנא כהן קטן. וי"ל דרבינו ז"ל קשיא לי' קראי. כתוב אחד אומר מבן שלשים שנה ומעלה, וכתוב אחד אומר איש איש על עבודתו דמשמע משעה שנעשה איש כשר. והנך קראי דשלשים שנה. וחמש ועשרים שנה לא נכתבו אלא בזמן שהיה נושאים הארון על הכתף ולאותו הדור לבד, והא דתניא בברייתא בד"א באה"מ שבמדבר, אבל בשילה ובית עולמים אינם נפסלים אלא בקול. ה"ק בין לפני שלשים בין לאחר חמשים אינו נפסול, ולא מייתי קראי אלא ללמד מהם שאינו נכנס לעזרה לעבודתו עד שילמדהו חמש שנים אבל לעולם אימא לך שאם היה חריף והתחיל ללמוד חמש שנים קודם שיגיע להיות איש, משנעשה איש עובד עבודה כשאר אחיו הלוים. והכי תנן פ' יש בערכין. [118] אין פוחתים מי"ב לוים העומדים על הדוכן ומוסיפין עד לעולם ואין הקטן נכנס לעזרה לעבודה וכו' ותנא עלה וסועדי הלוים היו נקראים. ותנא דידן כלומר שקרא אותם צוערי הלוים, כיון דהני קטין קלייהו, והני עב קלייהו, הני מקטטי, והני לא מקטטי קרי להו צערי. ע"כ בגמרא. ופי' ליתן תבל בנעימה מלשון תבלין. ופי' מקטטי מקטינים ועושים קולם דק ויפה ומצערין את הלוים, שאין יכולים לבסם קולם כמותם, הא למדת דקטן השנוי במשנה קטן גמור הוא לפיכך לא היו ממנין י"ב, ולא עולין לדוכן, אבל אם נעשה גדול הרי הוא כשאר אחיו, והרי זה אמת וברור. ובתשובת

[116] הכ"מ כתב תי' זה בשם י"מ, וכזה מבואר גם ברמב"ן עה"ת במדבר ח' כ"ה דלדעת רש"י שם דלשירה גם במדבר לא נפסל בחמשים שנה דה"ה קודם שלשים כשר יעו"ש וכסברת מהר"י קורקוס כאן וע' סוטה י"ב ע"ב תנא הוא ילד וקולו כנער דר"י א"ל ר"ג א"כ עשית למשה רבינו בע"מ ופרש"י והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר. והקשה המהרש"א שם בח"א דמשמע מפרש"י דנער כשר לשירה והא נער לא נקרא רק עד שלשים שנה. ולשירת הלוים אינו כשר רק משלשים ואילך יעו"ש. ולמ"ש בדעת רש"י לשיטתו א"ש.

[117] חולין כ"ד ע"א.

[118] שם ערכין י"ג ע"ב. - אמנם ראיה זו צ"ע לדעת הרמב"ם לשיטתו בפה"מ שם בערכין דצוערי הלוים קאי על המנגנים בכלי שיר ולא על קטנים כמ"ש ברדב"ז בעצמו לקמן פ"ה הט"ז. וגם מה דתנן שם אין הקטן נכנס כו' מיירי בכהן קטן לדעת הרמב"ם יעו"ש.

שאלה [119] העליתי דבן שלשים כופין אותו לעבוד, ובן י"ג נכנס לעבודה וכגון שלמד ה' שנים, אבל זה יותר נכון:

הלכה ח

ויראה לי שאינו נפסל כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל נמוקו עמו דכי היכי דבמדבר שנים פוסלים מפני שעבודה בכתף, ולדורות שאין עבודה בכתף. אין שנים פוסלים דלשורר ולשוער ל"ש לפוסלו בשנים, [120] ה"נ פסול הקול. לא הוי אלא מאי דשייך דהיינו שורר, אבל לשוער כשר, דקלקול הקול ל"ש לנעילת שערים, וזה ברור. ואפילו במדבר נראה דכשר לנעילת שערים כה) וכן למדו בספרי כו) מהכתוב ושרת את אחיו וגו' ומינה לבית עולמים. וכ"ש הכא:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב סברא נכונה ופשוטה היא. והא דקאמר ויהיו מן השוערים וכ"ש מן השומרים. ושוערים איצטריכא ליה דבעו כח להגפת דלתות ואפ"ה אינו נפסל: 19כה) משמע דלשורר ולשוער גם במדבר לא נפסלו בשנים. אמנם ממ"ש אח"כ ואפילו במדבר נראה דכשר לנעילת שערים. ולא נקיט גם לשירה, משמע דלשירה פסול. ובאמת זה תליא במחלוקת דלדעת רש"י שהבאתי לעיל גם במדבר כשר הי' לשירה אבל להרמב"ן שם לא היו ממנים גם לשירה רק הראוים למשא יעוש"ה. וע' חולין כ"ד ע"א יכול אף בשילה ובבית עולמים ופרש"י שאין עבודת לוים אלא שוערים ומשוררים יהו נפסלין בשנים יעו"ש. וצ"ע דלרש"י לשיטתו גם במדבר לא היו נפסלין לשירה בשנים.

הלכה ט

שמואל הרואה ודוד המלך כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל תניא בפ' בשלשה פרקים [121] משה תקן להם לישראל שמונה משמרות כו'. ואיכא למידק דתנא וקרא מקדימין דוד לשמואל, ורבינו מקדים שמואל לדוד. וכ"ת משום כבוד הנביאה, הא ליתא, שגם דוד היה מדבר ברוח הקודש. [122] ומצינו נתן הנביא שהשתחוה לדוד. וי"ל שבא ללמדנו דשמואל הרואה העמידן על ששה עשר ובא דוד והעמידן על כ"ד, והא דכתיב המה יסד דוד ושמואל הרואה. ה"ק מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידים על כ"ד כלומר משה ח' ושמואל ח' ודוד ח' הרי כ"ד. ולפיכך הקדימו לשמואל שכך קדם בזמן ולהוסיף על משמרות שהעמיד משה. ועדיין צריך טעם למה לא הוזכר הכתוב משה כיון שהוא

[119] שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' צ"ח וכ"כ מהר"י קורקוס כאן, ובראב"ם פ' בהעלותך יעו"ש.
[120] כו) בסמ"ג עשין ק"ע מביא ראי' זו מהספרי יעו"ש. ובס' הר המוריה בזה.
[121] תענית כ"ז ע"א.
[122] ע' רש"י שם בתענית כ"ו ע"א ד"ה נביאים ראשונים שמואל ודוד. וכ"ה בסוטה מ"ח מאן נביאים ראשונים אר"ה זה דוד ושמואל וצ"ע.

העמיד ח' משמרות. ואפשר לומר כי כאשר נלקח ארון האלהים ומתו חפני ופנחס והרג שאול נוב עיר הכהנים נתבטלו המשמרות, וחזרו שמואל ודוד ויסדום. ולפיכך תלה הכתוב בהם:

ומוהרר"י קורקוס ז"ל כתב הכי איתא בתוספתא: [123]

וכל הלוים מוזהרים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' אין בערכין [124] ולא ימותו גם הם גם אתם אתם בשלהם, והם בשלכם במיתה. הם בשלהם אינה אלא באזהרה. אמר אביי נקטינן משורר ששיער בשל חבירו חייב מיתה דכתיב והחונים וכו' והזר הקרב יומת, מאי זר אלימא זר ממש והא כתיב חדא זימנא, אלא מאי זר לאותה עבודה והקשו עליו משורר ששיער אינו במיתה אלא באזהרה. ומשני תנאי היא כו' דתניא מעשה בר' יהושע בן חנניא שהלך לסייע את ר' יוחנן בן גודגדה בהגפת דלתות א"ל חזור בך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים. מאי לאו בהא קא מפלגי מר סבר מיתה וגזרו בה רבנן, ומר סבר אזהרה היא ולא גזרו בה רבנן. לא דכ"ע אזהרה היא. מ"ס גזרו רבנן במסייע, ומ"ס לא גזרו רבנן. ורבינו פסק כאביי דאמר נקטינן וסבר כר' יוחנן בן גודגדה שאמר לר"י חזור בך. דכיון דאמורא פסק כוותיה. ואמר לה בלשון נקטינן, ודאי דהכי קי"ל והכי נקטינן, אלא דאכתי איכא למידק דהא מוכח מן הסוגיא שכתבתי, דאין מיתה אלא לעושה לבדו, אבל למסייע אין שם מיתה לכ"ע שכן אמרו מר סבר במיתה וגזרו בה רבנן. פי' גזרו במסייע. אבל שיהא מיתה במסייע לא מצינו מי שיסבור כן כלל. וכ"כ רש"י ז"ל ר' יוחנן סבר משורר ששוער חייב מיתה כשהוא לבדו. וגזרו רבנן במסייע דלא ליתי למיעבד לחודיה. וכ"כ גם בתוס' בפירוש. והדבר מעצמו מוכרח מדקאמר וגזרו בה רבנן, וא"כ איך כתב רבינו שאם סייע לוי במלאכה שאינה מלאכתו חייב מיתה, והא ליכא מאן דסבר הכי, ואפשר היה לחלק ולומר דמסייע דמיירי בגמרא היה שאחד לבדו היה יכול לסגור ולהגיף ובכה"ג מסייע אין בו ממש, [125] שהרי ר' יוחנן היה מגיף לבדו ובא המשורר לסייעו ובכה"ג אינו חייב מיתה. אלא שגזרו שמא יגיף לבדו שהרי אחד היה יכול בהו. ומסייע שכתב רבינו היינו שלא היה יכול להגיף לבדו ובא המשורר לסייעו ובכה"ג חייב והרי הוא כעושה לבדו. וזהו שכתב רבינו שלא יעשה אחד מלאכת אחר שלא יסייע כו', פתח בעשייה וסיים בסיוע, מוכח שסיוע היינו סיוע שיש בו עשייה

[123] תענית פ"ג. והכ"מ ציין לגמ' תענית כ"ז ע"א. אבל שם נזכר רק משמרת כהנים אבל בתוספתא שם מבואר גם ממשמרות לוים דמיירי הרמב"ם כאן.

[124] שם בערכין י"א ע"ב.

[125] ע' בזה אריכות באו"ח עה"ת פ' קרח י"ח ג' ובמנ"ח מצוה שפ"ט וע' שו"ת הרדב"ז ח"ו סי' ב"א פ'. וע"ע שבת צ"ג ומ"ש המהרש"א שם בדעת רש"י ובתוס' ע"ז ס' ע"א ושו"ת ח"צ סי' פ"ב ובתב"ש סי' ב' בזה.

ובכה"ג מפלגינן גבי שבת, אלא דכל כי האי איבעי לי' לרבינו לפרושי ולא לסתום. ותו דבסיוע שוער למשורר ל"ש לומר כן, ומ"מ כבר אפשר לתת טעם וחילוק בזה. רצוני לומר לחלק בין סיוע שמסייע שוער למשורר, לסיוע שמסייע משורר לשוער, וקל להבין. ובס"מ מצות ע"ב כתב רבינו ההוא דר' יהושע ור' יוחנן וכתב בה חזור בך שכבר אתה מתחייב בנפשך וכו'. וכתב הנה התבאר לך מברייתא זאת דספרי כי לוי שעבד במקדש זולת עבודתו חייב מיתה ביד"ש ע"כ. ובספרים שלנו כך הוא פ' קרח. מוכח דבמסייע לבד היה מתחייב בנפשו, ועלי' סמך רבינו וכאשר כתב בס' המצות. ואפשר שהסוגיא שכתבתי לא ראה לסמוך עלי' דכולה בדרך דחייה אתמר, כי אפשר לומר דאביי סבר דלכ"ע הוא במיתה אלא דר' יהושע סבר דדוקא עושה לבדו, אבל מסייע אין בו ממש. ור' יוחנן א"ל שאף בסיוע מתחייב בנפשו, או אפשר דר' יהושע סבר דלוים לא הוזהרו זה על זה, ור' יוחנן א"ל דכי היכי דהוזהרו על עבודת כהנים הוזהרו זה על זה. והתלמוד לא חש לפרש כן דהלכה כאביי. ואין חילוק בין שיער לבדו למסייע, שהרי אביי סתם ואמר משורר ששיער, ולא אמר ששיער לבדו, ואעפ"י שהוא דחוק בסוגיית הגמרא. כבר הוכחתי כי על לשון ברייתא דספרי סמך רבינו, ואזהרה כתב רש"י ז"ל לא ידענא מהיכא ובתוס' כתבו דאזהרה הוא מדכתיב ועבודה לא יעבוד ככה תעשה ללוים במשמרותם. ורבינו כתב דכתיב איש איש על עבודתו ועל משאו. ולפי זה אינו אזהרת לאו, אבל לדבר התוס' הוא לאו ממש. ואפשר לדעת רבינו שהוא לאו או מדכתיב גם הם גם אתם השוה הכתוב את כולם, לומר לך כמו שהלוים בשל כהנים בלאו. כן לוים בשלהם בלאו. וכן נראה מלשון רבינו. דוק ותשכח. ועל מה שכתב רבינו אבל כהן שעבד עבודת לוי אינו במיתה. כתב בהשגות א"א והלא כבר נאמר ולא ימותו גם הם גם אתם ובספרי נמי הכי דרש לה לעונש ואזהרה. ע"כ. ואי מקרא לחוד ל"ק שרבינו מפרש ולא ימותו אדלעיל מיניה דהיינו אל כלי המקדש, ואל המזבח לא יקרבו וללמד על לוי שעבד עבודת כהן שהוא במיתה, דקרא בהדי כהנים משתעי. וקאמר שהלוים לא יקרבו לעבודתם ולא ימותו, שאם יקרבו ימותו. והדר קאמר גם הם גם אתם לאזהרת לאו בלחוד דמיתה ליכא אלא בלוים דבשום מקום לא אשכחן מיתה לכהנים וקרא לא קאמר ולא תמותו דלישתמע לכהנים. דבהדייהו משתעי קרא, אלא ולא ימותו דהיינו לוים, אלא שהברייתא שכתבתי כדברי הר"א ז"ל הוא בפי' שאמרו בה אתם בשלהם והם בשלכם במיתה. וכן גירסת רש"י. אלא שרבינו נראה שאינו גורס כן. אלא הכי גרס הם בשלכם והם בשלהם במיתה. אתם בשלהם באזהרה. וגרסא זו נראית הגרסא הנכונה מדמייתי עלה אמר אביי נקטינן וכו'. דאלו לגרסת רש"י ז"ל א"כ דאביי פליגי אברייתא וכבר כתב רש"י ז"ל אביי לית לי'

ברייתא דקתני לעיל וכו' דהא אית לי' תנא אחרינא דקאי כוותיה. עכ"ל. פי' ר' יוחנן בן גדגדה דמייתי בתר הכי ובודאי שזה דוחק. וכי פריך עליה דאביי לא פריך מהך ברייתא אלא מברייתא אחרינא. ולפי שכתבתי לדעת רבינו א"ש. [126] ובספרי שכתב הר"א ז"ל כך הוא שנויה אין לי אלא לוים שענושים ומוזהרים על עבודת כהנים, כהנים על עבודת לוים מנין, ת"ל גם הם גם אתם. וסובר הר"א ז"ל דכיון דקאמר אין לי כו' וענושים ומוזהרים, ממילא דמאי דקאמר נמי כהנים על עבודת לוים מנין, מעונש ואזהרה קאמר. אבל רבינו מפרש מנין שיהיו באזהרה מיהת דאלו מיתה לית בהו כאשר כתבתי, [127] אלא באזהרה לחוד יליף וכמו שאמרו בברייתא שכתבתי לפי גרסת רבינו בה וכן מצאתיה בספרי זוטא [129] בהדיא וז"ל מנין שהכהנים מוזהרים זה על זה [128] אמרת הם גם הם, אתם גם אתם יכול שהם מוזהרים זה על זה במיתה, ת"ל הם, הם עליהם במיתה [130] ואין אתם עליהם במיתה, הם עליכם במיתה ואין אתם עליהם במיתה ע"כ. ואעפ"י שאין כן הגרסא בספרים שלנו. [131] גרסא זו מוכרחת שם ויוכיח תחילתה על סופה, והרי זה מבואר כדברי רבינו. שוב מצאתי בספר המצות לרבינו שכתב אותה ברייתא דספרי שכתבתי. וכתב ז"ל ובמכילתא אל כלי הקדש, יכול אם נגעו יהיו חייבין ת"ל על עבודתו, משום עבודה הם חייבין ולא משום נגיעה אין לי אלא הלוים ע"י הכהנים, הכהנים ע"י לוים מנין ת"ל גם אתם, ושם אמרו שהלוים ע"י כהנים במיתה. והכהנים ע"י לוים במלקות עכ"ל. נראה ברור שעל ברייתא זו סמך רבינו: לז)

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב משום דאמרינן ועבד הלוי וכתיב ושרת בשם אלקיו ואין

[126] וכוון לזה בס' הר המוריה.

[127] ע' באו"ח עה"ת פ' קרח שם שכוון לכמה דברים ממ"ש המהר"י קורקוס יעו"ש בירור לכל הענין.

[128] בהתורה והמצוה שם פ' קרח זכה לכוון זה. וע' בהגהות אמבוהא דספרי לספ"ז שם שהוכיח מלשון הספ"ז שיטת החינוך מ' שפ"ט שכתב ומן הדומה כי כהן שסייע חבירו כהן ג"כ במיתה יעו"ש. ולפי מ"ש המהר"י קורקוס כאן ע"כ הפי' מ"ש הספ"ז מוזהרים זה על זה הכוונה כהנים על הלוים אבל לא מיירי מאזהרת כהן על כהן. ודו"ק. אמנם לפי גירסא שלפנינו ההוכחה נכונה. וע' מ"ש באות שאח"ז.

[129] במדבר י"ח ג'.

[130] לז) ז"ל הגירסא שלפנינו ומנין כדרך שהכהנים מוזהרים זע"ז כך הלוים מוזהרים זע"ז אמרת הם גם הם אתם גם אתם יכול שהן מוזהרין זע"ז במיתה אמרת הם הם עליהם במיתה אין אתם עליהם במיתה יעו"ש ואינו מובן. ובהגהות הנ"ל כתב דט"ס וצ"ל הם עליכם במיתה אין הם עליהם במיתה. וכבר כ"כ בס' הר המוריה כאן יעו"ש. ואפשר דמטעם זה כתב מהר"י קורקוס כאן דיוכיח תחלתה על סופה שהגירסא שהביא הוא בפנים הוא מוכרחת. וע' עוד בהגהות שם אות י"ב י"ד שכתבו דהרמב"ם הוציא דינו ממ"ש בספ"ז שם אח"כ בד"א בעבודת המשכן אבל בעבודת בית האלקים הלוים על הכהנים במיתה ואין הכהנים על הלוים אף לא בל"ת יעו"ש שכתבו דתיבת אף לא ט"ס וצ"ל אלא בל"ת כדעת הרמב"ם וכבר הקדימם בזה באור שמח יעו"ש אבל לא נראה כן מדעת המהר"י קורקוס מדלא הביא מזה בעידנא דעסיק הי' בד' הרמב"ם ובאותו מקום בספ"ז. ונראה דלא היה בגירסא שלפניו סוף דברי הספרי זוטא.

[131] לז) בכ"מ הביא בשם הסמ"ג שכתב דדברי הרמב"ם הם מברייתא אחרת אשר שם וכתב ע"ז הכ"מ ואני לא מצאתי בפ' הנזכר שום ברייתא ששנוי בה כן יעו"ש. ולמ"ש המהר"י קורקוס גם הסמ"ג אפשר כוונתו על הספרי זוטא.

שירה אלא בפה. סד"א שיהיו הלוים האומרים שירה כשרים לעבודת המזבח. קמ"ל דכל הלוים מוזהרים על עבודת המזבח:

הלכה י

וכשם שהלוים מוזהרין כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בפ' אין בערכין [132] ופסק רבינו כאביי דאיכא תנא דמסייע ליה:

הלכה יא

אבל כהן שעבד כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל, בהשגות א"א וכו'. ואיברא דהכי פשטא דהך ברייתא דפ' אין בערכין, ורבינו סמך על המכילתא וז"ל. בס' המצות הנה נתבאר לך כי לוי שיעבוד במקדש זולת עבודתו חייב מיתה ביד"ש. וכן הכהנים לא יתעסקו בעבודת הלוים, אבל אם עברו אינם במיתה אלא במלקות. ובמכילתא אל כלי הקדש יכול אם נגעו יהיו חייבין ת"ל על עבודתו, משום עבודה הם חייבין ולא משום נגיעה, אין לי אלא הלוים ע"י כהנים, כהנים ע"י לוים מנין ת"ל גם אתם. ושם אמרו דכהנים ע"י לוים במלקות, והלוים ע"י כהנים במיתה, ע"כ. והך דספרי ל"ק עלי' דהתם לא השוה אותם אלא למלקות, אבל לעונש לא הושוו. וז"ל שם ולשון ספרי אל כלי המקדש ואל המזבח לא יגשו. אזהרה שמענו, עונש מנין ת"ל ולא ימותו, פי' עם הכהנים מדבר, ולא כתיב ולא תמותו אין לי אלא לוים שנענשים ומוזהרים על עבודת הכהנים, כהנים על עבודת הלוים מנין ת"ל גם הם. וסובר ז"ל דאזהרה לבד קאי ולא אמיתה, דאי לא תימא הכי, קשיא דידי' אדידי', דמייתי הך בספרי והך במכילתא, משמע דס"ל דלא פליגין. עוד שם מעבודה לחברתה מנין ת"ל גם אתם, בקש ר' יהושע לסייע את ר' יוחנן בהגפת דלתות, א"ל חזור בך שאתה מתחייב בנפשך וכו'. וא"ת היכא שביק רבינו ברייתא דמייתי תלמודא דסבר דאיכא מיתה בכהנים, וסמך עלה דהך מכילתא דהך דספרי איכא לפרושי הכי והכי. וי"ל דהך ברייתא דמייתי תלמודא לאו הלכתא הוא דקתני הם בשלהם אינם במיתה אלא באזהרה. דהא אביי פליג עלה. ואיכא תנא דקאי כוותיה. ולא מייתי לה תלמודא אלא לסיועי לר"י ולא משום דהלכתא היא. וכי היכא דלא הוי הלכתא סיפא דקתני הם בשלהם אינם במיתה, רישא נמי דקתני אתם בשלהם והם בשלכם במיתה אינה הלכתא, וקרא נמי הכי משמע, והזר הקרב יומת, הזר במיתה ולא הכהנים במיתה אלא בלאו, ואזהרה זו בכלל אזהרת הלוים, וז"ל בספר המצות ובאה אזהרה ממנו לשניהם יחד שלא לעבוד אחד מהם בעבודת האחר, אלא כל כת מהם במה שנצטוותה כמו שאמר איש איש על עבודתו. והלאו שבא בהם, אמרו בלוים. אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא

[132] ערכין י"א ע"ב.

יגשו, ושב ודבר אל הלוים ואמר, ולא ימותו גם הם גם אתם ר"ל שאתם בהם באזהרה כי כמו שהזהרתי מעשות עבודתכם והוא כלי המקדש והמזבח, גם אתם מוזהרים מלעשות עבודתם, ע"כ. ומשמע לי דאי הוי כתיב ולא תמותו גם אתם גם הם דהכי הוי לי' למיכתב. כיון שהיה מדבר עם הכהנים הוי משמע מיתה בכהנים, אבל כיון דכתיב ולא ימותו משמע דאין מיתה בכהנים, ומאי גם אתם גם הם לאזהרה השוה אותם ולא למיתה. ומפני שכלל את הלוים והכהנים בלאו אחד לא מנה הרב ז"ל מצוה בפ"ע לכהנים שלא יתעסקו בעבודת הלוים, אלא כלל הכל בלאו אחד. וכתב שלא יעשה אחד במלאכת חבירו במקדש, וכלל בזה שלשה דברים, שלא יתעסקו הלוים במלאכת הכהנים ולא כל אחד במלאכת חבירו, ולא הכהנים במלאכת הלוים. אבל הכהנים לא היו להם עבודות מיוחדות, אלא ע"י הפייס [133] היו זוכין כאשר יתבאר במקומו. וכשמנה הרב ז"ל הלאוין בהלכות סנהדרין [134] מנה לוי שעבד בעבודת כהנים בכלל חייבי מיתה ביד"ש, ומנה כהן שעבד בעבודת הלוים בכלל לאוין שאין בהם מיתה ואעפ"י כן אין נמנים בכלל מנין המצות אלא בחד:

פרק ד

הלכה א

ומצות עשה להבדיל הכהנים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל תנן בהוריות [135] כל המקודש מחבירו קודם את חבירו, מנה"מ דתני דבי ר' ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון וכו', ומהאי קרא ילפי' [136] דאם לא רצה להתקדש דפנו כלומר הכהו עד שיתקדש. [138] ואמרינן בירושלמי [137] אל תקרי וקדשתו אלא וקרשתו דהיינו דפנו הכהו

[133] דעת הרדב"ז דכהנים שאין להם עבודה מיוחדת כמו לוים לכך אין אחד מוזהר על עבודת חבירו אמנם באמת דעת החינוך מצוה שפ"ט דגם כהן במלאכת כהן חבירו ח"מ יעו"ש ובמנ"ח שביאר הדבר למ"ש הרמב"ם כאן דראש בית אב הלוים מחלק כל יום כל אחד לעבודתו היום וכמ"ש הכ"מ וא"כ כמו כן הכהנים שנתחלקו ע"י פייס כל יום כל אחד לעבודתו המיוחדת וממילא כהן שעבד עבודה המיוחדת לחבירו חייב יעו"ש וצ"ע. ואפ"ל למ"ש הרדב"ז לקמן פ"ד הי"ב דהא דקי"ל דכ"ג בעת שירצה עובד בלא פייס היינו אפי' אם כבר זכה כהן בפייס באיזה עבודה יכול כ"ג לבטלו מלהקריב ולהקטיר שהוא יעבוד בעצמו יעו"ש א"כ מה שכהן זוכה ע"י פייס בעבודה שהוא לא הוי זה עבודה מיוחדת לו, דהא יכול הכ"ג לבטלו מזה.

[134] פי"ט ה"ב. - וע"ע מ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ו סי' ב"א פ' בזה.

[135] י"ב ע"ב.

[136] ביבמות פ"ח ע"ב.

[137] לא נמצא בירושלמי שלפנינו.

[138] שם ביבמות אמרי' כן בנושא נשים פסולות או שטימא עצמו וכפרש"י שם. אבל אינו מבואר שם אם כופין גם לכבוד אבל בחינוך מצוה רס"ח כתב דגם בכבוד אם מיאנו לא נשמע אליהם. וכ"מ ברדב"ז כאן. ובמנ"ח שם תלוי לה בפלוגתא באו"ח סי' קכ"ח ובט"ז שם אי מהני מחילת הכהן.

בדף עד שיתקדש:

ומהר"י קורקוס ז"ל כתב הכהו אפילו בדף שהיא הכאה גרועה וכן נתבאר בירושלמי:

הלכה ג

משה רבינו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל תוספ' דתעניות פ"ג ונתבאר גם בגמרא דתענית בפ' הנזכר: [139]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב כבר כתבתי זה למעלה, [140] וממ"ש כאן משמע דשמואל ודוד חלקום לכ"ד משמרות כפשטיה דקרא המה יסד דוד ושמואל הרואה. ואפשר דמשום דע"פ נביא חלקום, מקדים רבינו שמואל לעולם:

הלכה ד

ומצות עשה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל שנאמר וכי יבא הלוי וגו' ושרת בשם ה' אלקיו ככל אחיו הלוים וגו' וזה אחד מן המקומות שנקראו כהנים לוים: [141]

הלכה ה

בד"א בקרבנות הרגלים ובחלוק לחם הפנים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל קשה לי דמשמע דבחלוק חולקים, אבל עבודת שתי הלחם של עצרת לא היו עובדים. ולמטה כתב אבל עבודת שתי הלחם בכל המשמרות. וי"ל דשתי הלחם לא היו קרבים למזבח, ולא היה בהם עבודה והכל היה נאכל. ומ"ש למטה אבל עבודת שתי הלחם היינו כבשי עצרת הבאים עם הלחם, והרי הם שוים בעבודת שתי הלחם וחולקים בהם שהם קרבנות ציבור הבאים ברגל, אבל עבודת לחם הפנים אעפ"י שהיא של ציבור אינה באה מחמת הרגל. ולפיכך אין עובדין אותה אלא אנשי משמר. דתנן [142] יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה היו כל המשמרות שוות בחלוק לחם הפנים, חל יום אחד להפסיק בינתים משמר שזמנו קבוע היה נוטל עשר חלות והמתעכב היה נוטל שתים, ובשאר ימות השנה הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש ע"כ. ומפני [143] חבת לחם הפנים היו באים לפני השבת אעפ"י שהיו יכולים לבא באחד בשבת, והיו מתעכבין שם עד מוצאי שבת אעפ"י שהיו יכולים ללכת בערב שבת:

---

[139] כ"ז ע"א.

[140] פ"ג ה"ט וע' בהגהות שם הבאתי מש"ס סוטה מ"ח ע"ב מאן נביאים ראשונים אר"ה זה דוד ושמואל.

[141] כ"ה בפרש"י סוכה נ"ה ע"ב ד"ה ובא.

[142] שם נ"ו ע"א.

[143] צ"ע דזה הוא רק לפרש"י שם דהמתעכב דמתני' היינו כל המשמרת שעובדים ברגל והרדב"ז מבאר הטעם מפני חיבת לחה"פ. אבל הרמב"ם בפה"מ שם ובפ"ד מתומ"ס הי"ג כתב שהוא משמר של אותה שבוע היינו משמר הנכנס נוטל שתים מפני שמתעצלים ואין באין אלא מעט יעו"ש ובראב"ד וכ"מ ולח"מ שם בזה. וא"כ הא הרדב"ז כאן בשיטת הרמב"ם מיירי. וע"ע שו"ת ח"צ סי' קס"ו. וע' תוס' ישנים יומא י"ח ע"א שתירצו דמשמר המתעכב מילתא דלא שכיחא הוא יעו"ש ולפי הרמב"ם הוא שכיח תמיד. ועדיין קשה שם.

שנאמר חלק כחלק כו'. כלומר חלק כחלק יאכלו בקרבנות הציבור, כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל ק"ל דמשמע דבקרבנות הציבור אכלו, אבל בקרבנות יחיד לא אכלו, והלא עיקר אכילתם הוא חזה ושוק של שלמי חגיגה של כל יחיד ויחיד, דתנן בג' פרקים בשנה הי' כל המשמרות שוות באימורי הרגלים. ואקשינן בגמרא אימורי הרגלים של גבוה נינהו. אר"ח מה שאמר ברגלים ופרש"י ז"ל בחלוק קרבנות האמורים ברגל הראוים להתחלק כגון חו"ש של שלמי חגיגה של כל יחיד ויחיד ועורות של עולות ראי' ומוספי ציבור ושעירי חטאת עכ"ל. [144] וי"ל דלא נקיט קרבנות ציבור למיעוטא קרבן יחיד, אלא לאשמעינן דאפילו קרבנות ציבור הבאים מחמת הרגל לא מכרו האבות זה לזה, דסד"א כיון דהם של ציבור אסוקי להו אדעתייהו ומכרום זה לזה וחלקום למשמרות, קמ"ל שכל מה שבא מחמת הרגל לא מכרו:

הלכה ו

וכן עבודת לחם הפנים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כדברי הרב בכ"מ ז"ל, [145] ועוד כתב וכן כתבו בתוס' בפ' החליל: [146]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב והכי איתא בתוספ' [147] לחם הפנים עבודתו באותו משמר הקבוע ואכילתו בכל המשמרות. וטעמא רבה איכא שהרי אין הלחם בא מחמת הרגל הילכך עבודתו במשמורה הקבועה, אבל אכילתו בכל המשמרות מפני שהברכה היתה מצוייה בלחם הפנים [149] ויאכלו וישבעו כדבר ה' ודכוותא תקינו רבנן דאמרינן התם [148] מאי טעמא כיון דהני מקדמי והני מאחרי תקנו רבנן מלתא כי היכי דניכלי בהדי הדדי, אבל עבודת שתי הלחם בכל המשמרות, שהרי הוא דבר הבא בגלל הרגל ותנן התם, ובחלוק לחם הפנים בעצרת אומר לו הילך מצה הילך חמץ, ושתי הלחם באים חמץ, ולחם הפנים באים מצה. אם אירע שבת ברגל מחלקים להם לחה"פ ושתי הלחם ואומר לו הילך מצה והילך חמץ לפי שאין חולקים קרבן כנגד קרבן ולפיכך מודיעים אותו. והשתא א"ש דנקיט רבינו ובחילוק שתי הלחם כלישנא דתנא [150] ולא למיעוטא עבודה וכדכתיבנא: [151]

[144] ע' בס' הר המוריה מה שנדחק בזה ורוצה להגיה בקרבנות הרגלים תחת קרבנות הציבור.
[145] נראה שזה לשון המעתיק.
[146] שם בסוכה נ"ה ע"ב ד"ה ובחילוק.
[147] הובא בתוס' שם.
[148] שם בסוכה נ"ו ע"א.
[149] ע' יומא ל"ט ע"א ונשתלחה ברכה כו' ובלחה"פ.
[150] וא"ש בזה קו' המל"מ אמאי דהשמיט הרמב"ם הא דתנן אומר לו הילך מצה הילך חמץ ולהרדב"ז זהו נכלל במ"ש הרמב"ם ובחילוק לחה"פ ובחילוק שתהל"ח.
[151] לעיל ה"ה יעו"ש.

ומנין שאינו מדבר אלא ברגלים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל שם ברייתא [152] כלשון רבינו:

ומנין שאינו מדבר אלא בכהנים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משום דקרא כתיב וכי יבא הלוי הו"א לוי ממש קמ"ל. [153] ומסתברא לי שבא למעט שאפילו אין במשמרה של הלוים עד השיעור השנוי במשנה דוחין אותו ובלבד שלא יפחתו מהשיעור השנוי במשנה [154] שהלוים בני המשמרה היו מקפידין שלא יסייעו בני משמרה אחרת עמהם והטעם מבואר שכל מצוה שהיא מוטלת על האדם והוא יכול לעשותה לבדו אינו חפץ שיסייעו אחרים עמו שלא יטול חלק מן המצוה, ולזה הוצרך הרב לומר שאין דבר זה נוהג אלא בכהנים [155] כלומר ולא בלוים. ולא הוזכר רבינו לא כאן ולא במשנה קרבן מוסף שבת שבא בתוך הרגל מאי, אבל הדבר ברור. דכיון שלא בא בגלל הרגל הרי הוא כשאר קרבנות ותמידין של ציבור וכי קאמר בגמרא לאיתויי פר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז הוי מצי למימר לאיתויי מוסף שבת, כך תרצו בתוס'. כ) ולדידי פר העלם דבר ושעירי ע"ז איצטריכא לי' לתנא לאיתויי לפי שאין קבוע להם זמן, אבל מוסיף שבת דקבוע לו זמן פשיטא דהוי בכלל הקרבנות של ציבור שאינם באים בגלל הרגל:

הלכה ז

וכן כהן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ברייתא בהגוזל קמא [156] וגם הובאה במנחות פרק שביעי: [157]

ואם רצה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א לא כי אלא אכילתו ועורו של בעליו ע"כ. והנה דין זה יצא לרבינו ממה שהקשו שם [158] על ברייתא שאמרה אם הי' בע"מ נותנה לכהן שבאותו משמר ועבודתה ועורה שלו הי' זקן או חולה נותנה לכל כהן שירצה ועבודתה ועורה לאנשי משמר. ופריך עלה האי זקן או חולה היכי דמי, אי דמצי

[152] שם בסוכה.

[153] ז"ל הספרי פ' שופטים וכי יבא הלוי יכול בבן לוי הכתוב מדבר ת"ל ושרת בראוי לשרת הכתוב מדבר יצאו לוים שאינם ראוים לשרת יעו"ש ורמז ע"ז הכ"מ כאן. ומה שלא הביאה הרדב"ז משום דהרמב"ם כאן כתב דילפי' כן מדכתיב חלק כחלק יאכלו ולא מדכתיב ושרת ובס' הר המוריה כתב דהרמב"ם לשיטתי' לעיל פ"ג ה"ב דושרת קאי על השיר של הלוים אבל הספרי פ' קרח יליף שיר ממקום אחר יעו"ש. וקצת י"ל בזה דעת החינוך מצוה תק"ט דגם בלוים כל המשמרות שוין ברגל ובמנ"ח תמה עליו יעו"ש. משום דהספרי הוא למ"ד דלא ילפי' שירה מושרת וגם הלימוד של הרמב"ם מקרא חלק כחלק יאכלו. לא ניחא לי' כיון שאינו מבואר בספרי. לכך כתב החינוך דקרא וכי יבא הלוי גם בלוי ממש מדבר. וע' ברדב"ז לעיל פ"ג סוף ה"ט.

[154] ע' ערכין י"ג ע"ב.

[155] כ) שם בסוכה נ"ה ע"ב ד"ה ובחילוק.

[156] ב"ק ק"ט ע"ב.

[157] מנחות ע"ד ע"ב.

[158] בב"ק שם.

עביד עבודה, עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה ואי לא מצי עביד שליח נמי לא מצי משוי. ומפרש רבינו מה שאמרו עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה, דהיינו של הכהן המקריב, כיון שאם הוא היה עובד היה לוקח העור, ואין בו לאנשי המשמר כלום, גם כשעושה שליח יהיה העור לשליח המקריב ואין לאנשי המשמר כלום, כי הרי זה במקום הבעלים, אבל ודאי אין לבעלים זכות בעור אלא כשהם מקריבין, אבל בשעושה שליח השליח נכנס במקומם ויצאו הם ואבדו זכותם. זה שיטת רבינו. אבל הר"א ז"ל נראה שמפרש דאי מצי עביד עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה, היינו של בעלים מהקרבן שכמו שזכאים בעשיית שליח זכאי נמי בעור והוא שלו כלו של הבעלים ולא של אנשי משמר. ולשון רש"י ז"ל נראה קצת כדעת רבינו שכתב אם היה בע"מ ראוי לאכול ולא להקריב אין יכול לעשות שליח להקריב מי שירצה אלא נותנה לאנשי משמר. והואיל והוא ראוי לאכילה קרינן ביה ואיש את קדשיו, לפיכך עורה שלו. לשון אחר גרסינן עבודתה ועורה לאנשי משמר, כיון שהם הקריבוהו, ואם היה זקן וראוי לעבודה כדמפרש לקמן. ואין ראוי לאכילה נותנה להקריב לכל כהן שירצה דהואיל וחזי לעבודה מצי לשוויי שליח ועבודתה ועורה לאנשי משמר, דכיון דלא חזי לאכילה לא מצי משוי שליח לאכילה, עכ"ל. וגבי בע"מ גרסת רבינו כלשון שני דעבודתה ועורה של אנשי משמר כיון שהם הקריבוהו, ובהכי הא לא קרינן ואיש את קדשיו ומינה איכא למילף נמי להא, [159] אלא שאפשר לומר לדעת הר"א ז"ל דהיינו דוקא כשהמקריב הוא מהמשמר, אבל כהן שאינו מהמשמר אינו זוכה בעור שום קרביו דאיש את קדשיו כתיב. ומ"מ מ"ש גבי חולה או זקן דכיון דלא חזי לאכילה לא מצי משוי שליח באכילה, דמשמע דאי חזי לאכילה משוי שליח לאכילה, נוטה קצת לדעת רבינו, וכל שאר דברי רבינו נתבארו שם בגמרא. וממה שכתבתי יתבאר לך שהגירסא בספרי רבינו צ"ל גבי אינו יכול לעבוד כלל, הרי הקרבן ניתן לאנשי משמר דהיינו להקריבו, דאילו אכילתו אפילו ביכול לעבוד ע"י הדחק אכילתו לאנשי משמר כאשר נתבאר מהסוגיא שכתבתי. והחילוק שיש בין יכול ע"י הדחק לאינו יכול כלל, אינו אלא בהקרבה אם יכול לעשות שליח או אינו עושה, אלא גם הקרבתו לאנשי משמר, ונותן קרבנו שכתב רבינו גבי יכול ע"י הדחק היינו להקריב, דכיון שיכול להקריב ע"י הדחק יכול לעשות שליח למי שירצה והעבודה לאנשי משמר היינו שכר העבודה דהיינו האכילה, וכאשר נתבאר:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב נ"ל דבסברא פליגי, הראב"ד ז"ל סובר כיון דאיהו מצי עביד לעבודה משוי שליח ולא לאכילה, ורבינו ז"ל סובר דאכילתה הוא שכר עבודתה ויליף

[159] ע' שטמ"ק שם ב"ק ק"ט ע"ב ד"ה ומנין שעבודה ועודה שלו בזה.

לה מאיש את קדשיו לו יהיו. ואע"ג דהאי קרא מיירי בבעלים המקריבים יש ללמוד ממנה שכל המקריב זוכה באכילתה, וכן נראה דעת רש"י ז"ל שכתב שעבודתה שכר עבודתה דהיינו בשרה, ע"כ. ובשלמא אם הוא שכר העבודה היינו כשהבעלים מקריבים שהיא שלהם ולא של אנשי משמר, אבל אם אינו שכר עבודה, אפילו בזמן שהבעלים מקריבים הי' ראוי לאכילה שתהי' לאנשי משמר. ומשמע דפליגי בפי' לשון הגמרא דגרסינן התם ואם היה זקן או חולה נותנה לכל כהן שירצה ועבודתה ועורה לאנשי משמר, האי זקן או חולה היכי דמי אי דמצי עביד עבודה עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה כו'. הראב"ד ז"ל פי' האי דידיה אבעלים קאי, ורבינו ז"ל סבר אמקריב קאי והיינו דקאמר עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה, כמו שהקרבה היא של המקריב עבודתה ועורה נמי תהוי דידיה למקריב. ואיברא דלישנא דגמרא מסייע לרבינו ז"ל. והראב"ד ז"ל מסתייע מברייתא דקתני הא כיצד אם היה בע"מ נותנה לכהן שבאותו משמר ועבודתה ועורה שלו, והשתא ומה בע"מ שאינו יכול לעבוד עבודתה ועורה שלו, כ"ש כהן שיכול לעבוד שאפילו אם נתנה לאחר שיהיה עבודתה ועורה שלו. ורבינו ז"ל יתרץ דמה לבע"מ דבע"כ נותנה לאנשי משמר להקריבה, אבל לאכילה כיון דמצי אכיל לא עביד שליח תאמר בכהן הראוי לעבודה כיון דעביד שליח דאדעתא דהכי עשה אותו שליח. אבל רבינו גורס בה עבודתה ועורה לאנשי משמר. וכ"כ רש"י בלשון אחר. ונתן הטעם כיון שהם הקריבוהו כללא דמלתא לא אשכחן אחד מקריב ואחד זוכה בעבודתה ועורה אלא הכל למקריב. זה דעת רבינו:

הלכה ח

היה זקן או חולה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל דכיון דמצי למיעבד ע"י הדחק עבודתו עבודה ומצי לשווי שליח, אבל אכילה ע"י הדחק הוא אכילה גסה ולא שמה אכילה ולא מצי לשווי שליח, ולפיכך עבודתה ועורה לאנשי משמר:

ואם אינו יכול לאכול כלל כה) כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל נ"ל שיש טעות סופר בדברי רבינו, ובמקום הרי הקרבן נאכל לאנשי משמר צ"ל הרי הקרבן כלו לאנשי משמר כלומר הקרבתו ועורה ועבודתה הכל לאנשי משמר:

כה) נראה דט"ס בכאן וצ"ל ואם אינו יכול לעבוד כלל. וכ"ה הגירסא לפנינו.

הלכה ט

היה טמא בקרבנות הציבור כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש אמר רב ששת אם היה כהן טמא בקרבן ציבור נותנה לכל מי שירצה ועבודתה ועורה של אנשי משמר, ופריך עלה היכי דמי, אי דאיכא טהורים, טמאים מי מצי עבדי, ואי דליכא טהורים, עבודתה

ועורה של אנשי משמר הא טמאים נינהו ולא מצי אכלי. אמר רבא אימא לבע"מ טהורין שבאותו משמר. ופרש"י ז"ל אם היה כהן של משמר טמא ויש לו קרבן ציבור להקריב נותנו לכל כהן שירצה, שהרי הוא יכול להקריב דקי"ל ק"צ דוחה את הטומאה, טמאין מי מצי עבדי, וא"כ שליח היכי משווי, לבעלי מומין טהורים מתחלקת, דקי"ל איש חולק ואפילו בע"מ, עכ"ל. ובהשגות א"א כל זה שבוש, כו'. ובודאי שהסוגיא שכתבתי כדברי הר"א ז"ל היא, ודברי רבינו קשים להולמן כפשטן, בין מכח הסוגיא בין מצד עצמן, דאיך אפשר לומר שיתן הקרבן לבעל מום והרי הבעל מום אינו יכול להקריב כלל אפילו בקרבן ציבור, וברור הוא. ותו איך אפשר לתת עבודתה דהיינו אכילה כאשר נתבאר לטמאין והא לא מצי אכלו, וכאשר הקשו בגמרא כאשר כתבתי, לכן נראה שרבינו מפרש הסוגיא הכי, אי דאיכא טהורים טמאים מי איכא [160] ודאי דלא, וא"כ היכי פסק רב ששת ואמר ונותנה לכל כהן שירצה שהרי דרך האמוראים לפרש ולא לסתום, וא"כ היכי סתם למילתיה, ואי דליכא טהורים אמאי עבודתה ועורה לטמאים וכי הם יכולים לאכול ודאי דלא, וא"כ ממנ"פ קשיא דודאי אכילת הבשר או הוא בכלל נותנה או הוא בכלל עבודה וכאשר כתבתי בשם רש"י ז"ל וממנה פריך לי' ומשני רבא אימא נותנו לבע"מ טהורים שבאותו משמר, ואירשא קאי, כלומר לא תימא נותנו לכל כהן שירצה דמשמע אפילו טמא וזה אי אפשר, ואלא פריש ותני ואימא בהדיא נותנה לבע"מ טהורים כו'. או כל כי האי לא צריך לאמורא לפרש דמסתמא לטהורים קאמר, ואין צריך להגיה ולפי זה האי נותנו ודאי דלאו להקריב קאמר, דבע"מ אי אפשר לו להקריב אלא נותן בשר הקרבן לבע"מ שיאכלוהו וזהו שכתב רבינו נותנו סתם, ולמעלה כתב נותנו להקריב, וגבי זקן או חולה כתב נמי נותן קרבנו דמוכח דלהקריב קאמר אבל כאן שכתב סתם נותנו ותו לא, היינו הבשר לאכלו ולא הקרבן להקריב, ובע"מ יכול לאכול כאשר נתבאר. ומעתה מ"ש אח"כ ועורה ועבודתה לאנשי משמר, היינו עבודתו, דלשון עבודתו ודאי דהכי משמע טפי, ואין עבודתו זו כעבודתו הנזכר למעלה דהיינו האכילה, דאילו הקרבה כבר הוזכרה שאמר נותן קרבנו להקריבו, וע"כ צריכים אנו לדחוק לשון עבודתו דהיינו שכר עבודתו, אבל כאן לשון עבודתו אתי כפשטיה, וכיון שהדבר מוכרח מעצמו לא חשש רבינו לבאר יותר, והניח הבנת המלה למה שהלשון מורה יותר אף אם בסמוך הזכירה בכוונה אחרת איהו מוקי אנפשיה אעפ"י ששיטה זו דחוקה בלשון הגמרא גם בלשון רבינו שבסמוך כתב נותנו גבי כהן גדול ופירושו להקריב, מ"מ כאן הדבר מוכרח לפ' כן, וע"ז סמך רבינו לסתום כאשר כתבתי. גם בהכי ניחא קושיא שהק' בתוס' דלמה

[160] אולי צ"ל טמאים מי מצי עבדי.

יהיה עורה לבע"מ פי' דבשלמא אכילה ניחא שא"א לטמאים לאכול אבל העור למה לא יחלקו אותו הטמאים שבאותו משמר ביניהם כיון שהם המקריבים. ולא תירצו דבר. ולשיטת הר"א ז"ל קשיא טובא. ולשיטת רבינו ניחא שגם עורה לאנשי משמר הטמאים כנ"ל שיטת הסוגיא וכוונת רבינו:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ולא אקשינן בגמ' על רב ששת אלא מעבודתה ועורה ועלה מתרץ רבא אימא לבע"מ טהורין שבאותו משמר, אבל הקרבה איך אפשר שיקריבוהו בע"מ והלא אמרו שהטומאה דחוייה בציבור ולא המומין. ותו איך אפשר שיתנו עורה ועבודתה לטמאים, והא לא מצי אכלי כדפריך בגמרא. ותו קשיא עלה דהא דרבא, דבשלמא עבודתה דהיינו בשרה תהיה לבע"מ טהורים, אבל עורה אמאי לא יהבינן לי' לאנשי משמר אע"ג דטמאים הם. והתוס' לא תרצו בזה כלום. ונ"ל דעיקר קושיין לא הוי מעורה אלא מאכילתה כדאמרינן הא טמאים הם ולא מצי אכלי, אבל מעורה לא פריך מידי, ולא נקיט עורה לאקשויי מינה אלא לישנא דר"ש נקיט, ועלה מתרץ רבא אימא לב"מ טהורים, אבל עורה לעולם אימא לך שהוא לאנשי משמר טמאים ולפיכך אני אומר שיש קצת טעות סופר בספרים. ומלת עבודתה שלא במקומה, כיצד היה טמא בקרבנות ציבור וכל הכהנים טמאים וכיון שהטומאה דחוייה בציבור דאיהו מצי עביד פשיטא דמצי משווי שליח כאשר כתב לעיל. והא לא צריכא לי' לפרושי. נותן עבודתו לבע"מ טהורים שבאותו משמר שהם ראויים לאכילה ועורה לאנשי משמר. והלשון הכתוב בספרים לא יכולתי להולמו:

הלכה יא

כל ראש משמר כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל צריך לומר שאם בתי אבות משמרתו פחותים משבעה [161] היה מחלק בית אחד הגדול שבהם לשתי בתי אבות, וכן אם היו מרובין משבעה היה מצרף שתי בתי אבות לאחד וזהו שכתב הרב ז"ל מחלק משמרו משמע שהיה מחלק אותם לפי מה שצריך לשבעה ימים ולא היה מחולקים מתחילה [162] מהטעם שכתבתי:

הלכה יב

וממנים כהן גדול כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל דוגמא דאהרן הכהן:

[161] כ"ה לפרש"י תענית ט"ו ע"ב ד"ה אנשי ב"א. אבל במנחות ק"ז ע"ב אמרי' שהיו רק ששה בתי אבות. וכ"ה בפרש"י יבמות ק"א ע"א. וע' ח"ס או"ח סי' כ' בזה.

[162] כ"ה בתענית כ"ז ע"א גבי מספר משמרות דאמרי' תניא אידך משה תיקן כו' שמונה מאלעזר כו' וכשרבו בני אלעזר כו' חלקום והעמידום על עשרים וארבע כו' יעו"ש.

ואם אין שם שמן כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל כ"כ למעלה [163] שאין המצוה למשח בו אלא לעשות שמן המשחה ולפיכך אינו מעכב תנן בהוריות [164] ואיזהו כהן המשיח זה המשיח בשמן המשחה ולא מרובה בגדים אין בין כהן משיח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות:

ואם אין שם שמן המשחה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו בבית שני וא"ת למה לא עשו שמן המשחה משום דכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם [165] זה לדורות ואין אחר לדורות:

שנאמר אשר יוצק על ראשו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל דהאי או האי קאמר ומדאקדים קרא שמן המשחה משמע שאם יש שמן המשחה מרבין בו לכתחילה:

הלכה יג

וכשם שרבוי בגדים שבעה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל דהוקשה משיחה לרבוי בגדים, מה ריבוי בגדים שבעה אף משיחה שבעה. הכי איתא פ"ק דיומא [166] והתם משמע דלכתחילה בעינן משיחה שבעה וריבוי שבעה דגרסינן התם ולדורות מנ"ל דלא מעכבא דתניא וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידיו לכהן תחת אביו מה ת"ל לפי שנאמר וכו', מ"מ הא למדת שאם יש שם שמן לכתחילה בעי תרווייהו כל שבעה ובדיעבד אפילו במשיחה יום אחד ורבוי שבעה או איפכא, [167] סגי. ואם אין שם שמן מתרבה בבגדים לבד: [168]

ואם עבד קודם שנתרבה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כהן משיח [169] וכבר הוזכר. ופ"ק דיומא [170] תניא וכפר הכהן אשר ימשח אותו כו', מה ת"ל לפי שנאמר כו' ובתורת כהנים [171] מסיים בה נתרבה יום אחד ונמשח יום אחד ואפילו שעה אחת מנין ת"ל אשר יוצק על ראשו שמן המשחה אפילו יום אחד, ללבוש את הבגדים אפילו שעה אחת

[163] לעיל פ"א ה"א.
[164] י"א ע"ב.
[165] ע' כריתות ה' ע"ב.
[166] ה' ע"א.
[167] מ"ש הרדב"ז דאחד משניהם בעינן כל שבעה, צ"ע מהמבואר בתו"כ שהובא במהר"י קורקוס והכ"מ דבנמשח פ"א וברבוי פ"א סגי. וזה באמת כוונת המהר"י קורקוס מ"ש ובתו"כ מסיים בה כו' היינו דבתו"כ מבואר מה דלא מבואר בגמ'. וע"ע במנחות נ' ע"ב כהן שמביא מחצה שחרית ומת ומינו אחר תחתיו ופרש"י קודם תמיד של בין הערבים. שו"ר ברדב"ז בעצמו בדיבור שאח"ז שכ"כ דלא בעי ז' כלל ולא הביא מהתו"כ.
[168] מ"ש דרבוי בגדים לחוד הוא רק אם אין שמן. הנה דבר זה שנוי במחלוקת הראשונים ע' תוס' נזיר מ"ז ע"א ובתוס' ישנים יומא ה' ע"א וברש"י עה"ת ויקרא ט"ז ל"ב וברמב"ן שם. וע"ע בפרש"י מכות י"א ע"ב ד"ה ליהדר ובמהרש"ל ומהרש"א שם. ובבאר שבע הוריות י"ג ע"א בזה.
[169] הוריות י"ב ע"א.
[170] שם ה' ע"א.
[171] פ' אמור פ"א פרשה ב'.

ע"כ. וכתב רש"י ז"ל לפי שנאמר בפ' תצוה שבעת ימים וגו' העומד תחת אביו בכהונה אשר יבא אל אהל מועד ביום הכיפורים לשרת וגו' אין לי אלא שיהא כשר לבא אל אהל מועד ביוה"כ וכו', אפילו שעה לא גרסינן עכ"ל. נראה מדברי רש"י ז"ל שכ"ז אינו מדבר אלא ביוה"כ דאלו לעבודת שאר הימים אפילו לכתחילה ביום אחד נקרא כהן גדול לשמש בח' בגדים, וזה דעת הר"א ז"ל שכתב בהשגות נראה מדבריו כו'. ונראה שגם דעת רבינו כן הוא. וביאור מ"ש [172] ואם עבד היינו עבודה שצריך לה כ"ג דהיינו עבודת יוה"כ וזהו שסיים וכתב נעשה כהן גדול לכל דבר כלומר אפילו לעבודת יום הכפורים דבעינן לכתחילה שבעה בדיעבד נעשה כ"ג ביום אחד, אבל בשאר הימים דכהן הדיוט יכול לעבוד כמו כהן גדול ואין חילוק אלא שזה בשמונה וזה בארבעה אין צריך שבעת ימים לכך אפילו לכתחילה, אבל דברי רבינו בעבודת יוה"כ מיירי שהיא עבודה מיוחדת לכה"ג ואין הדיוט עושה אותה, ודין אפילו שעה אחת לא הזכירו רבינו בפירוש אבל ממה שכתב אפילו פעם אחת ולא כתב אפילו יום אחד נראה שרצה לכלול אפילו שעה אחת דפעם אחת כולל אפילו שעה אחת [173] כהא דתו"כ שכתבתי ופשוט הוא:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א נראה מדבריו וכו'. אבל אני רואה חכמה יתירה בדברי רבינו שהרי משה שמש בכל שבעת ימי המלואים ולא אהרן [174] ואמאי כיון שנמשח ביום הראשון ונתרבה בבגדים אמאי לא שמש שאר ימים, ותו דכל הני קראי בשבעת ימי המלואים איירי. אלא משמע דכ"ג בתחילת מינויו לא היה עובד לכתחילה עד שישלמו לו שבעה ימים במשיחה או בריבוי בגדים, ובדיעבד עבודתו כשרה כיון שנמשח או נתרבה יום אחד ומחלוקתם תלוי בהא דאמרינן [175] ולדורות מנ"ל דלא מעכב דתניא וכפר וכו'. רש"י והראב"ד ז"ל ס"ל כיון דילפינן מהאי קרא, והאי קרא איירי ביוה"כ משמע דוקא ביוה"כ בעינן לכתחילה נתרבה שבעה ונמשח שבעה, אבל בימי המלואים בכל יום עובד בשמונה בגדים לכתחילה ומשום חומרת יוה"כ בעינן לכתחילה שנתרבה תחילה שבעה ונמשח שבעה. ורבינו ז"ל סובר דשבעה ימי המלואים ויוה"כ שוים הם דאמרינן התם אשכחן ריבוי שבעה לכתחילה משיחה שבעה לכתחילה מנ"ל. איבעית אימא מדאיצטרך קרא למיעוטא, ואיבעית אימא ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם, אתקש משיחה לריבוי מה ריבוי שבעה

[172] הכ"מ הביא דבריו וע' מנ"ח מצוה ק"ז מ"ש ע"ז.

[173] ע' מנ"ח מצוה קפ"ה העיר מיומא י"ב דאמר ר"פ עבודתו מחנכתו והא בעי ריבוי שעה אחת. וברש"ש שם תי' עפ"ד תו"כ פ' אמור מנין לרבות כהן אחר המתמנה ת"ל וכיפר הכהן ובט"ת שם הביא פי' הראב"ד שם בתו"כ דכהן דמתקינן תחתיו ההתקנה הוא במקום ריבוי ומשיחה כיון דא"א למשח ב' כ"ג כאחד משום איבה יעו"ש.

[174] ע' בזה בגבורת ארי ורש"ש יומא ה' ע"א.

[175] שם ביומא ה' ע"א.

אף משיחה, והאי קרא במלואים כתיב לדורות וכי היכי דהוקשו ריבוי ומשיחה ליוה"כ הוקשו לענין שבעת ימי המלואים לדורות ואדרבה עיקר קראי במלואים כתיבי, הילכך לכתחילה בעינן ריבוי שבעה ומשיחה שבעה והרי זה מן החכמה, אלא דאכתי קשיא לי מהא דתניא דלא מיכשר בדיעבד אלא היכא דנתרבה שבעה ונמשח יום אחד או נתרבה יום אחד ונמשח שבעה אבל במשיחת יום אחד או בריבוי יום אחד לא סגי. ורבינו ז"ל כתב דעבודתו כשרה דבפעם אחת נעשה כ"ג. וי"ל דתנא נקיט נתרבה שבעה ונמשח יום אחד לאשמועינן דאפילו בכה"ג לא הוי לכתחילה אלא בדיעבד, אבל אה"נ דאפילו ביום אחד נעשה כ"ג וכשר בדיעבד, והיינו דאמרינן ת"ל אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו מכל מקום, אם נמשח פעם אחת או מלא ידו יום אחד, מ"מ כשר הוא לעבודה בדיעבד:

הלכה יד

אין בין כהן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל משנה פ' בתרא דהוריות [176] ויליף לה מדכתיב אם הכהן המשיח ולא הזכיר שם לבישת בגדים מוכח דבמשיחה הדבר תלוי ומדקתני אין בין מוכח דלכל שאר הדברים שוים הם:

הלכה טו

אין מעמידין כ"ג כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בפ"ק דסנהדרין [177] תנן אין דנין את כהן גדול אלא בב"ד של שבעים ואחד דאמר קרא כל הדבר הגדול דבריו של גדול. ומשמע כל דבריו של גדול בין למנותו בין לדונו, וא"ת אמאי שביק תנא מינויו ונקיט דינו. וי"ל דאגב דיני השבט ודין נביא השקר נקיט נמי את כהן גדול. ולעולם מינוי כ"ג נמי בב"ד של ע"א דכל דבר של גדול בעינן ע"א, א"נ דהכל בכלל לדונו דקאמר תנא וקאמר לדון אותו אם ראוי או לא:

הלכה טז

וממנים כהן אחד כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בסוף הוריות [178] ובירושלמי דשקלים פ"ה ובתוספתא דשקלים פ"ב ושם [179] אמרו מאי אמרכל דמר על כל, פי' שממונה ואדון על כל דהיינו על הגזברים ועל שאר הכהנים. ותרגום [180] ונשיא נשיאי הלוי ואמרכלא דממנא על רברבי לואי, ירושלמי דיומא פ' אמר להם הממונה [181] חמשה דברים היה

[176] י"ב ע"א.
[177] ב' ע"א ט"ז ע"א.
[178] י"ג ע"א.
[179] שם בתוספתא ויפלא שלא הביא שכ"ז הוא מבואר בירושלמי שבת פ"י ה"ג ונשיא נשיאי הלוי כו' ר"י בי רבי אמר מרכל היה ולמה נקרא שמו מרכל שהיה מר על הכל.
[180] במדבר ג' ל"ב. גם בפי' הרא"ש תמיד כ"ז ע"א הביא זה. ולא הביא דברי הירושלמי שבת הנ"ל.
[181] פ"ג ה"ח.

הסגן משמש, אומר לו אישי כ"ג הגבה ימינך, סגן מימינו וראש בית אב משמאלו. הניף הסגן בסודרים, אחז הסגן בימינו והעלהו, לא היה כ"ג מתמנה להיות כ"ג עד שנעשה סגן, ואת כהני המשנה דיואש תרגימו וית סגן כהניא:

הלכה יז

ועוד ממנין קתיקולין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ירושלמי שקלים פ"ה [182] על משנת אין פותחין משלשה גזברים ושבעה אמרכולין. תני משני קתיקולין הדא הוא דכתיב ויחיאל ועזזיהו ונחת גזברים ועשאל וירימות ויוזבד ואליאל וימסכיהו ומחת ובניהו אמרכולין פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו קתיליקין וגו' והוא פסוק בדברי הימים: [183]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב, ולא ביאר הרב ז"ל מה היתה מלאכתם ועבודתם והוא בירושלמי דשקלים דגרסינן התם אין פוחתין משלשה גזברים ומשבעה אמרכלין תני משני קתיקלין. והתם משמע דקתיקולין למעלה מן האמרכלין כאשר כתב הרב ז"ל:

וממנים אמרכלין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל תוספתא דשקלים פ"ב גם בהוריות [184] פ' כהן משיח נתבאר פי' אמרכל וכאשר כתבתי בסמוך:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ברייתא פ"ק דתמיד [185] אין פוחתין משלשה עשר גזברים ומשבעה אמרכלין וא"ת איך כתב הרב ז"ל שלשה גזברים [186] ל"ק דגזברים דהך ברייתא היינו שוערים כנגד י"ג שערים, אבל גזברים שכתב הרב ז"ל היינו שגובין הצדקות כדמפרש ואזיל:

הלכה יט

כהן גדול כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל בהוריות [187] פ' הנזכר והטעם בעבר מחמת קרי שקודם לעבר מחמת מום שזה ראוי לחזור למינויו כשיטהר ועבר מחמת מום אינו ראוי לחזור למינויו, [188] ושם נתבאר שמשיח מלחמה קודם לסגן היינו להחיותו אבל לטומאה כגון שפגעו שניהם במת מצוה יטמא משיח מלחמה ואל יטמא סגן שהסגן ראוי להיות כ"ג שאם יארע פסול בכ"ג סגן משמש תחתיו:

---

[182] ה"ב.
[183] ב' ל"א.
[184] י"ג ע"א.
[185] כ"ז ע"א.
[186] הבאר שבע שם בתמיד הניח זה בצ"ע ומצאתי בפי' הראב"ד שם הקשה כן ותי' כעין מ"ש הרדב"ז.
[187] שם.
[188] כ"ה בש"ס נזיר מ"ז ע"ב בזה"ל דאילו האי חזי לעבודה למחר ואילו עבר מחמת מומו לא חזי לעבודה וכתבו שם התוס' בין מום קבוע בין מום עובר מחמת קירויו עדיף דחזי לעבודה למחר ומחמת מומו לא עביד עד שיתרפא מומו יעו"ש וא"כ לשון המהר"י קורקוס אינו בדיוק כ"כ.

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב, ברייתא בסוף הוריות [189] כלשון רבינו אלא שלא הוזכר בה קתיקולין ובירושלמי איתיה. ואמרינן עלה בגמרא מאי אמרכלין אמר כלא פרש"י ז"ל שהוא ממונה על כולם ואין משיבין על דבריו, משמע שהוא מפרש אמר מלשון אמירה ואפשר שהוא מלשון שררה שכן בלשון ערב קורין לשר אמי"ר [190] כלומר שר על כולם. ובירושלמי [191] מקדים ראש משמר וראש בית אב לאמרכל. ורבינו תפס לו סדר תנא דברייתא דתלמודא דידן:

נמצא הכהנים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ולפי זה החשבון הם י"ב מעלות אבל לא מנה הרב ז"ל אלא המעלות הנמצאות תמיד דאלו בעל קרי או בע"מ שעבר וכן משיח מלחמה אינם נמצאים לעולם. וכן אם יש משיח בשמן ומרובה בגדים [192] שניהם כהנים גדולים ובמדריגה אחת. אע"ג דמשיח מלחמה [193] קודם הלכך לא משכחת מעלות תמידיות בכהנים אלא שמונה:

הלכה כא

משיח מלחמה אין בנו מתמנה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל כלומר אינו כשאר שררות שהוא בחיוב אלא ברצון הציבור. וי"ל בטעם הדבר דבשאר שררות אע"פ שאינו כאביו ממש אין קפידא אבל משיח מלחמה שצריך לחזק לב העם לקראת המלחמה לא רצו שתהיה שררה זו ירושה אלא הכל לפי מה שהוא צורך השעה:

וכשכהן משיח מלחמה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל פ' בא לו [194] כי אתא רבין כו' נמצאת למד דבזמן שהיה במלחמה שהיה במקום כהן גדול [195] היה נשאל בשמונה בגדים כמו כהן גדול, ובשעה שהיה עובד שהיה שם כהן גדול היה עובד בד' בגדים [196] כמו כהן הדיוט:

---

[189] שם.

[190] כ"פ גם הר"א מפולדא בירושלמי פ"ה דשקלים ה"א.

[191] בהוריות פ"ג ה"ח.

[192] ומשכחת לה שהיו שניהם יחד אף דאין ממנים שני כ"ג כאחת כמ"ש הרמב"ם לעיל הט"ו. מ"מ משכחת כמ"ש התוס' נזיר מ"ז ע"ב ד"ה מרובה בגדים יעו"ש היטב ובבאר שבע הוריות י"ג ע"א בזה.

[193] נראה דתיבת מלחמה ט"ס וצריך למחקו וכוונת מהר"י קורקוס דאף שכ"ג משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים, מ"מ שניהם הם במדרגה אחת כהנים גדולים. וע' ברע"ב פ"ה דשקלים מ"ב מש"כ בזה ובאור שמח כאן. ודו"ק.

[194] יומא ע"ג ע"א.

[195] מלשונו משמע דמשוח מלחמה שואל באו"ת רק בחוץ במלחמה אבל בפנים במקדש שיש שם כ"ג העובד הוא השואל. וא"ש בזה לשון ירושלמי יומא פ"א ה"א א"ר בא בדין הי' שיהא עובד בארבעה כו' שלא יהו אומרים ראינו כ"ג פעמים עובד בד' פעמים בח'. א"ר יונה ולא מבפנים הוא עובד ולא מבחוץ נשאל וטועין מבפנים לבחוץ יעו"ש ובק"ע. ואינו מובן דהא אם ישאל בפנים בח' שוב יטעו לומר דבפעמים עובד בד' ופעמים בח'. ולהרדב"ז א"ש דאינו שואל רק בחוץ. וע' ט"ת שם.

[196] ע' היטב תוס' נזיר מ"ז ע"ב ד"ה ת"ש.

הלכה כב

כהן גדול שעבר עבירה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל לשון הכתוב בספרים שלנו בב"ד של ע"א, א"א להולמו. דהא בהדיא גרסינן בברייתא דסנהדרין [197] עבר על עשה ועל ל"ת הרי הוא כהדיוט לכל דבריו. ופריך בגמרא פשיטא ומשני מה דתימא כיון דתנן אין דנין את כ"ג אלא בב"ד של ע"א, ואמר רב אחא מאי קראה כל הדבר הגדול יבואו אליך דבריו של גדול, אימא כל דבריו של גדול קמ"ל. ופריך ואימא ה"נ ומשני מי כתיב דבר גדול, הדבר הגדול כתיב דבר הגדול ממש. וכתב רש"י ז"ל הרי הוא כהדיוט לדון בג'. דבר גדול ממש אם עבר עבירה שיש בה מיתת ב"ד הוא דבעי סנהדרי גדולה, אבל למלקות לא, אלא בשלשה סגי ככל חייבי מלקות, וא"כ הלשון הכתוב בספרים שלנו טעות סופר וצ"ל בב"ד של שלשה. וכן כתב בפ' שלאחר זה ואין דנין אותו דיני נפשות אלא בב"ד של ע"א. ומוכח דמלקות אפילו בג', וממקומו הוא מוכרח שהרי כתב כשאר חייבי מלקות ושאר מחויבי מלקות בב"ד של ג' סגי להו. שוב מצאתי שכתב רבינו כן בפי' בפי"ז [198] מהלכות סנהדרין, וגם כן מצאתי בספר מוגה, ומ"ש שחוזר לגדולתו נלמד [199] מדכתיב ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא כאחיך:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בפ' כ"ג [200] מסקינין דכ"ג שעבר עבירה מלקין אותו בב"ד של ג' דגרסינן התם עבר על עשה נוהגים בו גדולה [201] ועל ל"ת הרי הוא כהדיוט לכל דבריו פשיטא כו' ואימא ה"נ מי כתיב דבר גדול, הדבר הגדול כתיב, דבר גדול ממש. הא קמן דאם נתחייב מיתה דנים אותו בב"ד של ע"א ואם נתחייב מלקות דנים אותו בב"ד של שלשה, והיינו דתנן כשאר מחיובי מלקות, וכ"כ לקמן [203] ובהלכות סנהדרין

[197] י"ח ע"ב. ובכ"מ ציין לירושלמי פ"ב דסנהדרין. ולא ציין מגמ' דידן וכבר העיר בזה המל"מ.

[198] ה"ח.

[199] בכ"מ כאן ובפי"ז דסנהדרין ה"ח הביא שכ"מ בירושלמי הוריות פ"ג ה"א וסנהדרין פ"ב ה"א כ"ג שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו א"ר מנא כתיב כי נזר שמן משחת וגו' יעו"ש. וצ"ע על מהר"י קורקוס שכתב כן מסברא בעלמא. וקצת י"ל למ"ש הפ"מ שם בירושלמי ד"ה אף אהרן בקדושתו כו' ואע"פ שחטא כשמלקין אותו והרי הוא כאחיך ואין מעבירין אותו מגדולתו יעו"ש א"כ אפ"ל שגם המהר"י קורקוס כוון לזה.

[200] שם סנהדרין י"ח ע"ב.

[201] היא גירסא חדשה. אבל הגירסא שלפנינו הוא עבר על עשה ול"ת הרי הוא כהדיוט כו' והמפרשים נדחקו איזה דין שייך בעבר על עשה ע' ביד מלאכי בזה. ובמאירי שם כתב וז"ל הרי הוא כהדיוט לידון בשלשה הן למרדות בעשה והן למלקות בל"ת יעו"ש וכוונתו שכופין ומכין לקיום עשה כש"ס כתובות פ"ו ע"א וכ"ד. אבל הלשון אם עבר משמע שכבר עבר. וע' בזה בפר"ח או"ח סי' תצ"ו. וע' בקצה"ח סי' ג' ובמנ"ח מ' תקנ"ז דכפיה על עשה בעי ב"ד אמנם הנתיבות שם ובח"ס אהע"ז סי' קע"ז ס"ל דלא בעינן ב"ד יעו"ש והנה לגירסא דידן ולפי' המאירי מוכח דבעי ב"ד ובחי' הבאתי כן מפי' הרא"ש בפ"ג דנגעים מ"ב יעו"ש. אכן לגירסת הרדב"ז א"ש הכל ולא מוכח מידי.

[202] פי"ז ה"ח.

[203] פ"ב ה"ח.

[202] ולא את כ"ג בד"נ כו'. דוקא בד"נ בעינן ב"ד של ע"א אבל במלקות ודיני ממון של כ"ג סגי בשלשה:

פרק ה

הלכה א

כהן גדול צריך שיהיה כו'. הוריות פ' כהן משיח [205] ויומא פ"ק [204] ושם לא הוזכר במראה. נראה שרצו לכלול אותו בכלל נוי. אבל בתו"כ [206] נזכר גם בתוספ' דיומא פ"ק. ונראה שהנוי הוא יופי הפנים [207] ומראה הוא הדר הקומה הנקרא פריזינסיי"א בלע"ז וגם חן הצורה כי יש בני אדם יפים בצורתם ואין מעלים חן על רואיהם ואין להם הדר בפניהם וגם אין מטילים אימה על רואיהם:

אין לו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש ונכללו במלת מאחיו שני דברים שיהיה גדול מכל אחיו. והוא מ"ם היתרון, ושתהיה גדולתו מכל אחיו והיא מ"ם הסיבה, והוא שאין לו, ופשוט הוא:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב זה מבואר בכמה מקומות דכתיב הכהן הגדול מאחיו שיגדלוהו מאחיו, ושיהיו נוהגים בו גדולה יותר מכל אחיו ושיגדלוהו אחיו הכל במשמע הכתוב:

הלכה ד

אבל הולך הוא כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כ"ג [209] משנה ובריייתא [208] כלשון רבינו ופסק רבינו כר' יהודה שסובר שפי' ומן המקדש לא יצא כפשוטו, וחייש שמא יגע במת, ולא כר"מ שסובר שיוצא עד פתח שער העיר. ומפרש ומן המקדש לא יצא, מקדושתו לא יצא כלומר יעשה חזוק לדבריו, כלומר שלא יגרום לו לצאת מקדושתו וליטמא. וכיון שאינו יוצא מן העיר לא יבא ליגע וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"מ. ושם נתבאר דכשהוא מתנחם אינו עומד אצלו משיח שעבד [210] שלא יאמר ששמח באבלו ופי' משיח שעבד

[204] י"ח ע"א.

[205] ט' ע"א.

[206] פ' אמור פ"א ובילקוט שם גורס ובמדה. ובהר המוריה כאן פי' שיהי' גדול בקומה מכל אחיו וע' כזה שבת צ"ב ע"א. וקצת אפ"ל הכוונה לש"ס יומא מ"ז ע"ב דקמצי שמיני ובהנהות הריעב"ץ שם דביוה"כ שהי' הקמיצה בכ"ג צריך להיות כ"ג שמן יעו"ש ובירושלמי יומא פ"ב ה"א מעתה כהן שאין ידו מחזקת כשני זיתים פסול לעבודה יעו"ש. ובשי"ק בזה בשם המל"מ.

[207] ע' רש"י סנהדרין כ"ב ע"ב ד"ה משמרות כו' שיראנו ביופי.

[208] שם י"ט ע"א.

[209] שם סנהדרין י"ח ע"א.

[210] אצלינו הגירסא משוח שעבר.

שנמצא פסול בכ"ג ומינו אחר תחתיו וכשעובר פיסולו חוזר לעבודתו. ואותו שמינו תחתיו וסלקו אותו נקרא משיח שעבד:

וכשהוא הולך אינו הולך בערבוביא כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משנה היא בסנהדרין פ' כ"ג: [211]

הלכה ו

וכשמברין אותו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש ופרש"י ז"ל כל העם על הארץ מצירים לצערו והוא על הספסל לכבוד. פי' דאל"כ למה לא יהיו כלם בספסלים אלא ודאי להיות מצירים בצערו:

ואינו קורע כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כהן משיח [213] ובספרי [212] לא יפרום כדרך שבני אדם קורעים על מתיהם:

ואם קרע לוקה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל וא"ת מאי למימרא כיון שהוא לאו שיש בו מעשה פשיטא דלוקה. וי"ל דסד"א מצוה קא עביד לקרוע על מתו וכיון דסבר דמצוה קא עביד [214] לא לילקי קמ"ל:

ואינו מרבה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל סו"פ כ"ג [215] ושם נתבאר הטעם הואיל ומשמרות מתחדשות בערב שבת כדי שהמשמר החדש יראה אותו ביופיו, וכתב רבינו שנאמר [216] וראשם לא יגלחו וגו' ובגמרא דרשו פסוק ופרע לא ישלחו בכה"ד שיגלח משלשים יום לשלשים יום דיליף פרע פרע מנזיר דנזירות שלשים יום הוא וכאשר נתבאר שם ואעפ"י כן סיפיה דקרא דהיינו כסום יכסמו. פירשו אותו שם בכ"ג דוקא שהיה מסתפר תספורת משונה, וכאשר פירשו שם ה"ד אמר רב אשי ראשו של זה בצד זנבו של זה וכ"פ הרא"ש ז"ל, [217] והיכי פסקינן לקרא הכי חציו בכ"ג וחציו בהדיוט. ונראה דפרע לא ישלחו בכ"ג נמי מיירי דלגבי כ"ג נקרא פרע בשמנה ימים דהא כתיב ביה את ראשו לא יפרע ומגלח מע"ש לע"ש, וגז"ש דנזיר לאו גז"ש גמורה הוא, אלא

[211] שם.
[212] שם פ' אמור.
[213] הוריות י"א ע"ב.
[214] מזה יש ראי' למה שהוכיח המנ"ח מצוה ק"נ או"ב בשיטת הרמב"ם והחינוך דלאו דפרועי ראש הוא אף שלא במקום מצוה אבל הלאו דבגדיו לא יפרום הוא רק במקום מצוה כגון על מתו או במצורע דבמקום שאין מצוה בקריעה והוא רק שטות ל"ש לומר דע"ז הקפידה תורה יעו"ש. והנה ברמב"ם כאן שכתב ואינו קורע ואם קרע לוקה כו' ואינו מרבה פרע כו' ולא סיים ואם רבה פרע לוקה כמ"ש בקורע. ומוכח מזה כהמנ"ח דלאו דקריעה דהוא רק במקום מצוה וע"כ הוצרך לפרש דלוקה כמ"ש הרדב"ז. אבל בפרועי ראש שהוא אף שלא במקום מצוה לא הוצרך לומר דלוקה. וע' מ"ש הכ"מ פ"א מביהמ"ק ה"ח בזה. וכעין סברת הרדב"ז ע' תוס' זבחים ס"ו ע"א ד"ה אלא.
[215] סנהדרין כ"ב ע"ב.
[216] ברמב"ם שלפנינו הגירסא שנאמר את ראשו לא יפרע.
[217] בנדרים נ"א ע"א הובא בכ"מ כאן.

אסמכתא בעלמא דהא דברי קבלה הוא. [218] וכיון דאסמכתא בעלמא היא לכה"ד הוא ולא לכ"ג שהרי חלקו הכתוב מכה"ד, וכיון דרישא דקרא בכהן גדול נמי מיירי, ל"ק מאי דדרשינן כסום יכסמו בגדול לחוד, אבל הנכון הוא דכ"ג נמי מעיקר דינא אינו חייב להסתפר אלא משלשים יום לשלשים יום ככהן הדיוט, ואינו חייב מיתה ומלקות אלא בגדול פרע שלשים יום. וכן מוכח לשון רבינו פ"א מהלכות ביאת מקדש [219] וז"ל אבל כ"ג אסור לגדל פרע לעולם כו', שנאמר וכו' וכמה גדל פרע שלשים יום כנזיר, ע"כ. מוכח דכ"ג נמי דינו בשלשים יום לענין חיוב [220] אלא שלכבודו ומהטעם הנזכר אמרו מע"ש לע"ש. ולפי"ז אפשר דכוליה קרא דיחזקאל מיירי דוקא בכ"ג. וא"ש טפי דכה"ד אינו אסור לגדל פרע אלא בזמן עבודה. וכ"כ רבינו שם לפיכך כה"ד העובד צריך לגלח משלשים יום כו' וקרא סתמא מיירי בכל זמן והא ל"ש אלא בכ"ג ולמדו ממנו להדיוט בשעת עבודה, כי זה טעם [כהן] הגדול לפי שתמיד עומד במקדש ועובד וכאשר יתבאר שם. וראיתי מי שסייע [221] פי' זה בכתוב מדכתיב ויין לא ישתו כל כהן, משמע דעד השתא לאו בכל כהן מיירי. ובשם רש"י ז"ל מצאתי כתוב דכסום יכסמו גם בהדיוט מיירי, דכהן הדיוט נמי היה מסתפר כן, ולא גרס בגמרא כהן גדול, וכבר הקשו ע"ז שא"כ שכל הכהנים היו מסתפרים כן הדעת נותן ודאי שהיתה אומנות ידועה, ואיך הוצרך בן אלעשה לפזר מעותיו כדי ללמוד אותה. וכבר הכריחו כדעת רבינו וגרסתו. ועל מ"ש רבינו עד שיראה וכו', כתוב בהשגות א"א איני מבין המופת הזה כו'. והנה לדעת רבינו לא היה גוזז השער התחתון עד עקרו רק מה שהיה יורד ושוכב על שלמטה ממנו אותו התוספ' לבד היה גוזז באופן שלא היה שום שער שוכב על חבירו לא כלו ולא חלק ממנו, וגם לא היה גוזז שום שער עד עיקרו לגמרי, אלא ראש העליון בעיקר השער שלמטה ממנו וראש אותו שלמטה בצד עקרו של מה שלמטה ממנו, [222] וכן כלם עד התחתון שבכולם ואותו התחתון אפשר שהיה גוזז אותו עד עקרו כדי שתהא מצחו

[218] ע' יראים החדש סי' רצ"א וז"ל ואע"ג דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן גלויי מילתא בעלמא דפרע שלשים יום הוי ובהגהות שם ציין למהרש"א תענית י"ז ע"א יעו"ש. וע"ע רש"י ותוס' שבועות כ"ו ע"ב ד"ה תרומה ובתוס' יומא ע"ז ע"א ד"ה דתנן וברש"י ב"ק ב' ע"ב ובהוריות ג' ע"א בתוס' וב"ש שם ובכתובות נ"ב ע"ב הא נמי מדאורייתא הוא דכתיב כו' יעו"ש ואכ"מ.

[219] ה"י.

[220] ע' רש"י עה"ת פ' אמור את ראשו לא יפרע כו' ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום יעו"ש ומבואר דכ"ג נמי דינו בשלשים יום לחיוב כמ"ש המהר"י קורקוס. שוב מצאתי כן מפורש ביראים החדש סי' רצ"א שם וז"ל ואינו חייב מיתה אלא על פרע דשלשים יום דנפיק מקרא אבל פרע דכ"ג דמסברא אינו חייב על פרועי ראש מיתה שהרי אין איסור גדולו אלא מדרבנן יעו"ש.

[221] כ"ה בפי' הרא"ש שם בנדרים נ"א ע"א.

[222] ע' ערוך ערך לולייניות וז"ל פי' שתהיה הראש מכוסה בשיער כיצד ראש זה השיער מגיע בעיקר השיער שלמעלה הימנו יעו"ש ונראה שכוונתו כמ"ש המהר"י קורקוס.

ופדחתו מגולה כדברי הר"א ז"ל כי כיון שלמטה ממנו לא היה שיער עוד לא היה צריך להניח קצתו כמו באחרים שמניח קצתם שיגיע לעקרו של מה שלמטה ממנו. ונראה שגם דעת הר"א ז"ל כשכתב גוזז את התחתון לא בכלן קאמר, שא"כ אפשר שישאר קצת ראשו מגולה כי ראש השיער הראשון לא יגיע עד עיקר השלישי, דרך משל ואם השני יגזוז עד עקרו ישאר בין ראשון לשלישי מקום פנוי ואין זה נוי ולא יופי [223] וגם לא יתיישב לשון רב אשי שאמר שראשו של זה בצד עקרו של זה דודאי בכולן אמר ואין זה כ"כ אומנות אם יגזוז עד עקרו, אלא גוזז את התחתון שכתב הר"א ז"ל תחתון שבכלם קאמר וזהו שסיים כדי שתהא מצחו ופדחתו מגולה. וכבר כתבתי שאפשר שגם רבינו מודה בזה. ואפשר שבכלל דבריו הוא כאשר כתבתי, ואף אם לא היה בכלל דבריו אין זה מענין אופן וחכמת הגילוח שמדבר בו. והמופת שכתב רבינו שעליו כתב הר"א ז"ל איני מבין כו' אפשר שכוונת רבינו שבהיות השיעור נראה כמו צמח כשמתחילין השבולים לצמוח בשוה ואין זה עליון מזה. גם אלו השערות כן נראים שלא יהיה שער אחד ארוך מחבירו ולא רוכב על חבירו עד שיתכסה עיקרו של חבירו, כי אז לא יראה כצמח שצמח כאחת, אבל בהיות עיקר כל שיער וראש כל שיער נראה ומגולה יראה צמח כאחת. ואפשר שזה כתב לפרש מלת כסום שהוא מלשון כוסמת שהוא צמח ולאו דוקא כוסמת, או אפשר שהכוסמת כך הוא מתחיל לצמוח כאחת בשוה ביותר משאר מינים. וזהו שנאמר וראשם וגו' כסום יכסמו גו' שכתב אח"כ דוק ותשכח:

אלא מספר מע"ש לע"ש כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל הכי תנן בפ' אלו מגלחין: [224]

עד שיראה כאלו צמח כאחת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א איני מבין המופת הזה וכו', ואני לא אבין מה מופת יש כאן, והרי אנו רואים בזה"ז בתספורת הערלים קרוב למופת הזה ומפני שתספורת של כ"ג היא פיזר בן אלעשה חתנו של רבי מעותיו דגרסינן סו"פ כ"ג [225] מאי כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לולייניתי, מאי תספורת לולייניתי אמר ר"י תספורת יחידאה. ה"ד ראשו של זה בצד עקרו של זה, שאלו את רבי איזהו תספורת של כ"ג א"ל צאו וראו מתספורת של בן אלעשה תניא ר' אומר לא לחנם פיזר בן אלעשה מעותיו אלא להראות בו תספורת של כ"ג, ואם התספורת של כ"ג הוא כאשר כתב הראב"ד ז"ל לא היו שואלים עליו כ"כ ולא היה בן אלעשה צריך לפזר מעותיו כי בניקל יתלמד זה. ותו דכסום יכסמו היינו מלשון כוסמת שדרכו

[223] ע' בכ"מ ובמ"ש באות הקודם בשם הערוך. שכתב שתהיה הראש מכוסה בשיער.
[224] מו"ק י"ד ע"א. אבל צ"ע דשם מבואר כן רק באנשי משמר ואנשי מעמד. ולא מיירי שם בכ"ג. דמיירי בי' הרמב"ם שהוא ברייתא מפורשת בסנהדרין כ"ב ע"ב שמביא הרדב"ז בעצמו בסמוך.
[225] שם סנהדרין כ"ב ע"ב.

לגדל כך, ואין דרך הכוסמת שיהיה אחד ארוך הרבה ואחד קצר הרבה כאילו אינו יוצא מן הקרקע, ותו דלישנא דראשו של זה בצד עקרו של זה אינו צודק לדברי הראב"ד ז"ל אלא בשער הארוך הנמשך מגובה הראש והאחרון אשר בסוף הראש. ולדבריו היה צריך לומר שיהיה ראשן של אלו בצד עקרן של אלו דהיינו השורה האחרונה של השיער ומדקאמרינן ראשו של זה בצד עקרו של זה משמע דכל שער ושער צריך שיהיה כך ולפיכך היה קשה והיה צריך לפזר מעות הרבה כדי ללמוד אומנות זו:

הלכה ז

ובית יהיה לו מוכן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זו היא הנקראת לשכת פרהדרין וכאשר נתבאר בהלכות בית הבחירה. [226] ועקרו פרקא קמא דיומא:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב נמצאת למד שארבעה שמות היו ללשכה זו לשכת העץ לשכת כהן גדול, לשכת בלווטי, לשכת פרהדרין. ורבינו לא הוזכר אלא שלשה שמות [227] לפי ששם בלווטי נשכח [228] ובא שם פרהדרין במקומו:

הלכה ח

כהן גדול דן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כ"ג [229] במשנה אמרו כ"ג דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו, והקשו בגמרא מעיד והא תניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כו'. ויש לתמוה על רבינו איך כתב ומעיד למלך, שהרי הקשו ע"ז מדתנן מלך לא דן ולא דנים אותו לא מעיד ולא מעידים לו. וכתבו רבינו בהלכות מלכים. ומתוך קושיא זו העלו דמעיד לבן מלך ואיך כתב רבינו לדרב יוסף שנדחה. וי"ל שרבינו במלכי בית דוד מיירי הכא שמעידין להם וכאשר אמר רב יוסף עלה דמתני' דלא מעיד כו'. אמר רב יוסף ל"ש אלא למלכי ישראל בלבד, אבל מלכי בית דוד מעידין להם ופסקה רבינו בהלכות עדות [230] גם בהלכות מלכים [231] וכאן לא חשש רבינו לבאר כי ידוע הוא שבמלך שמעידין לו מיירי וסמך על מה שביאר במקומו. ובודאי כי זה היה דעת רב יוסף שתירץ מעיד למלך שאיהו גופיה הוא דקא מפליג בין מלכי ישראל למלכי בית דוד. דאי לא תימא הכי קשיא טובא ודקארי לה מאי קארי לה, וכי ר"י לא ידע המשנה דלא מעידן אותו. אלא ודאי ר"י הי' מוקי מתני' דכ"ג מעיד במעיד למלך ממלכי בית דוד. ומתני' דמלך לא

[226] פ"ה הי"ז.
[227] שם פ"ה מבהב"ח.
[228] כ"ה ביומא ח' ע"ב אלא בתחלה היו קורין אותה לשכת בלווטי כו' היו קורין אותה לשכת פרהדרין.
[229] סנהדרין י"ח ע"ב.
[230] פי"א ה"ט.
[231] פ"ג ה"ז.

מעיד וכו' במלכי ישראל [232] ומאן דמקשה ור' זירא דמשני לבן מלך בעו לאוקמא ההוא דכ"ג בכל מלך. א"נ שלא היו יודעים שיש לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד, אבל בתר דקים לן שיש לחלק משום עובדא שגזרו עליו דמלך לא דן וכו' במלך ישראל היה ויליף לה דמלכי בית דוד לא גזרינן [233] מדכתיב בית דוד דינו לבקר משפט. טפי עדיף לאוקמי מעיד למלך מלאוקומי לבן מלך שצריך לדחוק שעומד אביו בסנהדרין לקבל עדות על בנו כדברי רש"י ז"ל, וכבר הקשו עליו [234] שהרי קרוב הוא ופירשו שעומד לבד מפני כבוד הכהן, אבל אינו מצטרף עמהם כלל. וכ"ז דוחק ולא נדחקו בזה אלא מפני שלא היו יכולים להעמידה במלך גופי', אבל אי איכא לאוקומי במלך גופיה טפי עדיף. וסבור הייתי לדחוק לשון רבינו דלבן מלך קאמר וכמסקנא דר"ז אלא שהיה לו לפרש והיה לו לכתוב שאביו עומד בסנהדרין לקבל העדות אלא ודאי כרב יוסף נקיט וכאשר כתבתי כן נראה לי:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וא"ת אמאי דחיק לאוקומי הכי לוקמא דמתני' איירי במלכי יהודה דקי"ל דדנים ודנים אותם. [235] וי"ל דקושיין לרב יוסף ור"י הא אמר לקמן עלה דמתני' דמלך לא דן ולא דנים אותו, ל"ש אלא למלכי ישראל אבל למלכי בית דוד דנים ודנים אותם. וא"כ ע"כ מתני' במלכי ישראל איירי, אבל אה"נ דמצינן לתרוצי דהא דקתני כ"ג מעיד ומעידין אותו, מעיד למלכי בית דוד והא דקתני דמלך לא דן כו' במלכי ישראל, אלא דקשה שכתב הרב בהלכות אלו וכן בה' עדות [236] ואם היה יודע עדות למלך ישראל הרי זה הולך בב"ד הגדול ומעיד לו. וצ"ל כי מה שכתב הרב ז"ל ואם היה יודע עדות למלך ישראל היינו עדות המגיע למלך ישראל, לא שיעיד על המלך עצמו שהרי לא דן ולא דנים אותו לא מעיד ולא מעידין אותו, והיינו דמסקינן בבן מלך דמשום יקרא דכ"ג אתי ויתיב וכו'. וכן דקדקתי מלשון הרב ז"ל מדלא כתב [237] ומעיד למלך כלישנא דרב יוסף וכתב ואם היה יודע עדות למלך ישראל, כלומר עדות הנוגע למלך ישראל ה"ז הולך

[232] ע' בכ"מ בזה. והלח"מ שם פ"א מעדות כוון למהר"י קורקוס.

[233] מלשונו משמע דמלכי ב"ד ילפינן מקרא דלא גזרינן בהו אף באירע להם תקלה וכ"כ הכ"מ שם פ"ג ממלכים ה"ז. אמנם הלח"מ שם חולק ע"ז וכתב דהכוונה דמלכי ב"ד ידונו דין אמת, אבל מצד הדין גם אצלם אם אירע תקלה גזרינן.

[234] ע' תוס' סנהדרין שם י"ח ע"ב ד"ה והא אין.

[235] כן הקשו התוס' סנהדרין שם ד"ה והא תנן. וע' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשע"ג.

[236] פ"א ה"ג.

[237] הנה הדקדק נכון בלשונות הרמב"ם שמביא הרדב"ז מכאן ומפ"א מעדות ה"ג שדייק וכתב ואם היתה עדותו למלך כו' ולא כתב ומעיד למלך, אמנם בפי"א מעדות ה"ט שכתב הרמב"ם וז"ל אבל כהן גדול מעידין עליו ומעיד הוא למלך בב"ד הגדול כמו שביארנו יעו"ש. הרי מבאר שם דכוונתו בכאן ובפ"א מעדות שהוא למלך עצמו. והוא כלשון ר"י בגמ'. וע"ע בפה"מ שם בסנהדרין וז"ל מה שאמר מעיד אינו בכל עדות שיזדמן אלא בעדות שיהי' מיוחדת במלך בלבד לגודל מעלתו כו' יעוש"ה, וצ"ע.

לב"ד ומעיד לו. וקרוב הוא ד"הרי זה הולך לב"ד" אתרווייהו קאי אמלך וכ"ג. וכן נראה דבעדות הנוגע למלך איירי שכתב בה' עדות כ"ג אינו חייב להעיד אלא עדות שהוא למלך ישראל בלבד. והכי הוי לי' למימר אינו חייב להעיד אלא [238] למלך ישראל בלבד. וזהו שכתב למלך ישראל, דאילו למלכי בית דוד הולך ומעיד עליו לו ממש. והשתא א"ש הא דאמר רב יוסף מעיד למלך סתם שהוא ממלכי בית דוד מעיד לו ממש, ואם הוא ממלכי ישראל מעיד עדות הנוגע לו ובפניו. ונקיט לישנא דמשמע תרתי, ומסתברא לי שאם מנה מלך ישראל אנלטר בדבר שאין בו עסק שבועה לד*) וכ"ג יודע לו עדות בא המלך משום יקרא דכ"ג ויבא ויעיד וידונו עליו, שלא אמרו אלא שאין דנין על המלך בעצמו, אבל אם מנה אנלטר דנין עליו:

הלכה ט

כהן גדול דן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כ"ג [239] במשנה אמרו כ"ג דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו, והקשו בגמרא מעיד והא תניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כו'. ויש לתמוה על רבינו איך כתב ומעיד למלך, שהרי הקשו ע"ז מדתנן מלך לא דן ולא דנים אותו לא מעיד ולא מעידים לו. וכתבו רבינו בהלכות מלכים. ומתוך קושיא זו העלו דמעיד לבן מלך ואיך כתב רבינו לדרב יוסף שנדחה. וי"ל שרבינו במלכי בית דוד מיירי הכא שמעידין להם וכאשר אמר רב יוסף עלה דמתני' דלא מעיד כו'. אמר רב יוסף ל"ש אלא למלכי ישראל בלבד, אבל מלכי בית דוד מעידין להם ופסקה רבינו בהלכות עדות [240] גם בהלכות מלכים [241] וכאן לא חשש רבינו לבאר כי ידוע הוא שבמלך שמעידין לו מיירי וסמך על מה שביאר במקומו. ובודאי כי זה היה דעת רב יוסף שתירץ מעיד למלך שאיהו גופיה הוא דקא מפליג בין מלכי ישראל למלכי בית דוד. דאי לא תימא הכי קשיא טובא ודקארי לה מאי קארי לה, וכי ר"י לא ידע המשנה דלא מעידין אותו. אלא ודאי ר"י הי' מוקי מתני' דכ"ג מעיד במעיד למלך ממלכי בית דוד. ומתני' דמלך לא מעיד וכו' במלכי ישראל [242] ומאן דמקשה ור' זירא דמשני לבן מלך בעו לאוקמא ההוא דכ"ג בכל מלך. א"נ שלא היו יודעים שיש לחלק בין מלכי ישראל למלכי בית דוד, אבל בתר דקים לן שיש לחלק משום עובדא שגזרו עליו דמלך לא דן וכו' במלך ישראל היה

[238] לד*) ע' ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א ניחא דן דנין אותו וימנה לי' אנטלר הגע בעצמך שנפלה לו שבועה ואנטלר בשבועה יעו"ש וברא"ש פ' שבועת העדות בשם הרמב"ן ובטור וב"י חו"מ סי' קכ"ד בשם הרשב"א.

[239] סנהדרין י"ח ע"ב.

[240] פי"א ה"ט.

[241] פ"ג ה"ז.

[242] ע' בכ"מ בזה. והלח"מ שם פ"א מעדות כוון למהר"י קורקוס.

ויליף לה דמלכי בית דוד לא גזרינן [243] מדכתיב בית דוד דינו לבקר משפט. טפי עדיף לאוקמי מעיד למלך מלאוקומי לבן מלך שצריך לדחוק שעומד אביו בסנהדרין לקבל עדות על בנו כדברי רש"י ז"ל, וכבר הקשו עליו [244] שהרי קרוב הוא ופירשו שעומד לבד מפני כבוד הכהן, אבל אינו מצטרף עמהם כלל. וכ"ז דוחק ולא נדחקו בזה אלא מפני שלא היו יכולים להעמידה במלך גופי', אבל אי איכא לאוקומי במלך גופיה טפי עדיף. וסבור הייתי לדחוק לשון רבינו דלבן מלך קאמר וכמסקנא דר"ז אלא שהיה לו לפרש והיה לו לכתוב שאביו עומד בסנהדרין לקבל העדות אלא ודאי כרב יוסף נקיט וכאשר כתבתי כן נראה לי:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וא"ת אמאי דחיק לאוקומי הכי לוקמא דמתני' איירי במלכי יהודה דקי"ל דדנים ודנים אותם. [245] וי"ל דקושיין לרב יוסף ור"י הא אמר לקמן עלה דמתני' דמלך לא דן ולא דנים אותו, ל"ש אלא למלכי ישראל אבל למלכי בית דוד דנים ודנים אותם. וא"כ ע"כ מתני' במלכי ישראל איירי, אבל אה"נ דמצינן לתרוצי דהא דקתני כ"ג מעיד ומעידין אותו, מעיד למלכי בית דוד והא דקתני דמלך לא דן כו' במלכי ישראל, אלא דקשה שכתב הרב בהלכות אלו וכן בה' עדות [246] ואם היה יודע עדות למלך ישראל הרי זה הולך בב"ד הגדול ומעיד לו. וצ"ל כי מה שכתב הרב ז"ל ואם היה יודע עדות למלך ישראל היינו עדות המגיע למלך ישראל, לא שיעיד על המלך עצמו שהרי לא דן ולא דנים אותו לא מעיד ולא מעידין אותו, והיינו דמסקינן בבן מלך דמשום יקרא דכ"ג אתי ויתיב וכו'. וכן דקדקתי מלשון הרב ז"ל מדלא כתב [247] ומעיד למלך כלישנא דרב יוסף וכתב ואם היה יודע עדות למלך ישראל, כלומר עדות הנוגע למלך ישראל ה"ז הולך לב"ד ומעיד לו. וקרוב הוא ד"הרי זה הולך לב"ד" אתרווייהו קאי אמלך וכ"ג. וכן נראה דבעדות הנוגע למלך איירי שכתב בה' עדות כ"ג אינו חייב להעיד אלא עדות שהוא למלך

[243] מלשונו משמע דמלכי ב"ד ילפינן מקרא דלא גזרינן בהו אף באירע להם תקלה וכ"כ הכ"מ שם פ"ג ממלכים ה"ז. אמנם הלח"מ שם חולק ע"ז וכתב דהכוונה דמלכי ב"ד ידונו דין אמת, אבל מצד הדין גם אצלם אם אירע תקלה גזרינן.

[244] ע' תוס' סנהדרין שם י"ח ע"ב ד"ה והא אין.

[245] כן הקשו התוס' סנהדרין שם ד"ה והא תנן. וע' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשע"ג.

[246] פ"א ה"ג.

[247] הנה הדקדק נכון בלשונות הרמב"ם שמביא הרדב"ז מכאן ומפ"א מעדות ה"ג שדייק וכתב ואם היתה עדותו למלך כו' ולא כתב ומעיד למלך, אמנם בפי"א מעדות ה"ט שכתב הרמב"ם וז"ל אבל כהן גדול מעידין עליו ומעיד הוא למלך בב"ד הגדול כמו שביארנו יעו"ש. הרי מבאר שם דכוונתו בכאן ובפ"א מעדות שהוא למלך עצמו. והוא כלשון ר"י בגמ'. וע"ע בפה"מ שם בסנהדרין וז"ל מה שאמר מעיד אינו בכל עדות שיזדמן אלא בעדות שיהי' מיוחדת במלך בלבד לגודל מעלתו כו' יעוש"ה, וצ"ע.

ישראל בלבד. והכי הוי לי' למימר אינו חייב להעיד אלא [248] למלך ישראל בלבד. וזהו שכתב למלך ישראל, דאילו למלכי בית דוד הולך ומעיד עליו לו ממש. והשתא א"ש הא דאמר רב יוסף מעיד למלך סתם שהוא ממלכי בית דוד מעיד לו ממש, ואם הוא ממלכי ישראל מעיד עדות הנוגע לו ובפניו. ונקיט לישנא דמשמע תרתי, ומסתברא לי שאם מנה מלך ישראל אנלטר בדבר שאין בו עסק שבועה לד*) וכ"ג יודע לו עדות בא המלך משום יקרא דכ"ג ויבא ויעיד וידונו עליו, שלא אמרו אלא שאין דנין על המלך בעצמו, אבל אם מנה אנלטר דנין עליו:

הלכה י

וכבר ביארנו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל הלכות איסורי ביאה פ' י"ז: [249]

ואם נשא שתים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל ואם אינו נשוי אינו עובד ביוה"כ עד שישא אשה דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו. ואע"ג דקדשה לא סגי בהכי, דכל כמה דלא כניס לה לאו ביתו היא ולא קי"ל כר"י דאמר מתקנים לו אשה אחרת שמא תמות אשתו דא"כ אין לדבר סוף. דאי איכא למיחש למיתה דחדא אפילו למיתה דתרתין חיישינן, והא דמתקנים לו כהן אחר ולא אמרינן אין לדבר סוף מתרצינן לה בפ"ק דיומא. [250] כ"ג זריז הוא וכ"ש דאי מתקנין לי' כהן אחר דעבדינן לי' צרה כ"ש דמזרז טפי:

וחולץ כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' כ"ג [251] ושם נתבאר שאפילו אלמנה מן האירוסין שלא נבעלה ואין שם אלא ל"ת דאלמנה לא יקח, לא אמרינן ליתי עשה דיבמה יבא עליה ולידחי ל"ת דאלמנה לא יקח דגזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ונתבאר גם פ"ב [252] דיבמות:

ואם גרש אשה מותרת לינשא לשאר העם. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל וא"ת מאי קמ"ל וי"ל דסד"א להוי כלי שנשתמש בו קדושה ולא ישתמש בו חול דומיא דמלך שאין נושאין אלמנותו דאסור להשתמש בשרביטו של מלך. השמיענו שאין כ"ג בכלל זה: [253]

---

[248] לד*) ע' ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א ניחא דן דנין אותו וימנה לי' אנטלר הגע בעצמך שנפלה לו שבועה ואנטלר בשבועה יעו"ש ובראש פ' שבועת העדות בשם הרמב"ן ובטור וב"י חו"מ סי' קכ"ד בשם הרשב"א.

[249] הי"ג.

[250] י"ג ע"א.

[251] שם בסנהדרין י"ט ע"א.

[252] כ' ע"א.

[253] קצ"ע דכבר שמעינן זה מהא דתנן שם הובא כאן ברמב"ם גבי כ"ג ומייבמין את אשתו. ואפשר משום דמצוה שאני כדאמרי' שם י"ט ע"ב גבי מלך.

הלכה יא

ובזמן שכ"ג כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל תמיד פ' אחרון משנה כלשון רבינו אלא שבמשנה לא הזכירו להיכל. ורבינו הוקשה לו וכי איך אפשר שיכנסו אחיו הכהנים עמו והרי מוזהרים הם בכך וגם אחר שיצא הוא איך יכולים להכנס והלא אפילו כ"ג שנכנס שם בשאר ימות השנה או ביוה"כ יותר מארבע פעמים חייב מיתה. ובתוס' פ' הקומץ רבה [254] הק' זה. ותרצו דהשתחויה צורך עבודה הוא. ואיני יודע מה תרצו בזה לפי מה שפירשו דבקדשי הקדשים מיירי. ולכך רבינו מפרש לה בהיכל לבד, וכ"כ במשנה והשתחויה זו היא בהיכל בלי ספק, ע"כ. וסובר רבינו שגם בפתח ההיכל היה שם פרוכת [255] כי זה נראה שהביאם להתוס' לפרש המשנה בקדשי קדשים, אם הלשון שבספרים מתוקן, אלא הנראה שהוא ט"ס וצ"ל היכל [256] במקום קדשי קדשים דאי הוי קדשי קדשים גם כי הוי השתחויה צורך עבודה מאי הוי, והדבר נראה מוכרח:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ואחד אוחז באבנים טובות שבאפוד מאחוריו כו'. וא"ת והלא לא היו אבנים טובות באפוד אלא שתים על כתפות האפוד והכהן נושא אותם על כתפיו והכי שייך אחיזה בהם [257] ומה צורך. וי"ל לפי שהיה האפוד מגיע עד רגליו מאחוריו והיה מכביד עליו היה הכהן אוחז באבנים שעל כתפיו להגביה מעט האפוד להקל מעליו משאו:

נכנס להיכל להשתחות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל יש מי שפירש [258] שהשתחויה זו בקדש הקדשים. ודחק אותו לפרש מדתנן הגביהו לו את הפרוכת ומשמע להו דהיינו פרכת דקרא, דכתיב והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים. ואינו נכון כלל דאין אדם נכנס למבית הפרוכת אלא כ"ג ביוה"כ ארבע פעמים ואם נכנס חמשית חייב כרת, ואין השתחוייה חשובה עבודה להכנס בשבילה למבית לפרוכת, אלא הנכון מ"ש רבינו שהשתחויה זו בהיכל היתה. ואע"ג דאין נכנסים לשם אלא בשעת עבודה,

[254] כ"ז ע"ב ד"ה להיכל.

[255] גם הכ"מ כ"כ דצ"ל דגם לפתח ההיכל הי' פרוכת. אבל הרע"ב שם פי' בפרוכת דבין אולם ולמזבח. ובתיו"ט שיבח פירושו ותמה על הכ"מ דלא שמענו שהי' פרוכת בפתח היכל. והמל"מ כאן תמה עליו ועל הכ"מ דאמר כמסתפק. והא הוא מפורש ביומא נ"ד ע"א דהי' פרוכת על פתח ההיכל יעו"ש. וזה קשה גם על מהר"י קורקוס. וע"ע בפי' הרא"ש שם בתמיד שפי' בפרוכת של היכל וכ"פ הב"ש שם.

[256] כ"כ גם הב"ש בתמיד שם ובטו"א חגיגה כ"ו יעו"ש. ובתפא"י פ"ג דחגיגה מ"ח הוכיח מיומא נ"ג ע"א דבנכנס להשתחוות שלא בגמר עבודה הוי ביאה ריקנית יעו"ש. ותמוה דשם בקד"ק מיירי ושם אסור גם השתחווה דאחר עבודה לכ"ע.

[257] ע' פי' הרא"ש שם בתמיד וז"ל ואחד באבנים טובים "בחשן" יעו"ש ובתוס' ע"ז כ"ד ע"א.

[258] שם בתוס' מנחות כ"ז ע"ב.

לענין זה ההשתחויה זו היא עבודה לכ"ג, [259] וכיון שנכנסו אחיו עמו משום כבודו לאו אורח ארעא לצאת משם בלא השתחויה. והא דתנן הגביהו לו את הפרוכת היינו הפרוכת שהיתה בין האולם ולמזבח. [260] תדע לך דאלו של הפנימי מיירי הגביהו לו את הפרוכות הוי לי' למיתני שהרי שתי פרוכות היו שם בבית שני, ולא נתבאר במתני' ולא בדברי רבינו מי היה מגביה את הפרוכת כשהיה נכנס, [261] ומסתברא דכ"ג עצמו היה מגביהו בשעה שהיה נכנס מפני כבוד המקום, אבל בשעת יציאה הסגן היה מגביה את הפרוכת, לפי שהיה פני כ"ג אל הקדש כעבד הנפטר מרבו:

הלכה יב

בכל יום שירצה להקטיר כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל איכא למידק דבפ"ק דיומא [262] תנן כל שבעת הימים הוא זורק את הדם ומקטיר את הקטורת ומטיב את הנרות ושאר כל הימים אם רצה להקריב מקריב כו'. ומשמע דדוקא בשבעת הימים מקטיר את הקטורת ולא בכל ימות השנה. וי"ל דבשבעת הימים מקריב ומקטיר בעל כרחו כדי שיהא רגיל בעבודת יוה"כ, אבל בשאר ימות השנה אם רצה להקריב מקריב. וה"ה אם רצה להקטיר מקטיר וחדא מינייהו נקיט ואפילו אחר שזכה זה בפייס יכול כהן גדול לבטלו מלהקריב [263] ולהקטיר קטורת כחפצו ואינו עובד בפייס:

ונוטל חלק בראש כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ביאור נוטל חלק בראש אעפ"י שלא

[259] משמע מדבריו דלאחיו הכהנים לא הותר ליכנס גם להשתחוות ורק לכבוד כ"ג הותר וכ"כ הכ"מ פ"ב מבהמ"ק ה"ד בשם הסמ"ג דרק בגמר עבודה הותר. אמנם המל"מ ובתיו"ט הוכיחו מחגיגה פ"ג מ"ח דכל להשתחות שרי. וע' בפי' הראב"ד שם בתמיד וז"ל זה אינו על כ"ג בלבד אלא על כהן שהי' מקטיר בין כ"ג בין כה"ד שלאחר שהשתחוה ויצא היו גם אחיו הכהנים נכנסים ומשתחוים ויוצאין. ובמאירי שם כתב וז"ל שבזמן שכ"ג נכנס להשתחות ולהקטיר כו' יעו"ש.

[260] כ"כ הרדב"ז גם בפ"ז מבהב"ח הכ"ב. וכאן הוסיף ראי' דאי של פנימי שתי פרוכות היו שם כו' מזה נראה דברור לו דפתח ההיכל לא הי' פרוכת וכ"כ לעיל הערה מ"א שכ"ה דעת התיו"ט אבל הדבר תמוה מאד מש"ס יומא נ"ד ע"א כמו שהקשה המל"מ. אמנם מצאתי במאירי שם וז"ל ואמר שבזמן שכ"ג נכנס להשתחות ולהקטיר כו' הגביה לו את ה"פרכות" יעו"ש. הנה לא ביאר שנכנס להיכל דוקא. וכתב הפרכות דמשמע ב' פרוכת. ונראה קצת לכאורה דס"ל דנכנס לקד"ק והגביהו לו ב' הפרוכות שהיו שם. אמנם ע' ביומא פ"ה מ"א החיצונה היתה פרופה כו' יעו"ש ובתיו"ט שם ובמשנה ה'. ובכ"מ פ"ד מעיוה"כ ופ"ה ממעה"ק ובלחם שם. וא"כ אי בשל פרוכות הפנימיות מיירי ל"צ להגביה כלל דהא היתה פרופה. וצ"ע שלא העיר מזה הרדב"ז.

[261] כן הקשה גם התיו"ט וחידש דהפרוכת הי' מוגבה ועומד כל היום ע"י קשרים כו' אלא שכשנכנס הכ"ג מסירין הקשרים יעו"ש ובס' מעשה רקח כתב ע"ז אילו הי' מביא ראי' לזה החרשנו אך מצד הסברא אינו נראה והוא כוון לתרץ כמ"ש הרדב"ז וסיים וזה כפתור ופרח. וכ"כ בהגהות הגר"א וביאר יותר יעו"ש.

[262] ע"ד ע"א.

[263] ע' ב"ק ק"י ע"א אר"ש אם הי' כהן טמא בקרבן ציבור נותנו לכל מי שירצה. ופרש"י הואיל והוא יכול להקריב שליח נמי מצי עביד יעו"ש וביארו האחרונים דהזכות שיש לכהן בק"צ שיכול לעשות שליח הוא ע"י שזכה בקרבן זה ע"י הפייס וזכות זה אינו רק אם עובד בעצמו רק הוא זכות גמור בהקרבן ולכך עושה גם שליח. אמנם להרדב"ז כאן דכ"ג יכול לבטלו מזכותו שבא ע"י פייס וע"כ דאינו זכות גמור, וצ"ע.

הקריב, וכ"כ רש"י ז"ל [264] והדבר מעצמו נראה מוכרח דאל"ה פשיטא דמן שמקריב בראש שיטול בראש ממה שמקריב. גם לשון שכתב רבינו מהברייתא כן נראה, אשם זה שלי. ולכך רבינו הפך סדר המשנה, [265] כי במשנה אמרו מקריב בראש ונוטל חלק בראש, ואיכא למיטעי דאמקריב קאי, לכך הקדים כאן רבינו נוטל חלק בראש וכתב כיצד כשירצה אומר וכו' והוא לשון הברייתא שם ביומא. [266] ואח"כ כתב ואינו עובד כו' מוכח ודאי דנוטל אפילו אינו מקריב קאמר. ובתוספ' פ"ק דיומא אמרו בד"א בקדשי המקדש אבל בקדשי הגבול אחד כ"ג ואחד כהן הדיוט חולקים בשוה והם דברי רבינו: [267]

הלכה יג

בזמן שרוצה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל משנה בסוף מס' תמיד [268] והובאה במנחות סו"פ שתי מדות: [269]

הלכה טו

ואינו נכנס כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ"ב דערכין [270] אין הקטן נכנס לעזרה לעבודה אלא בשעה שהלוים אומרים בשיר ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה, כדי ליתן תבל בנעימה. ר' אליעזר אומר אין עולין למנין ואין עולין לדוכן אלא בארץ היו עומדים וראשיהם מבין רגלי הלוים וצערי הלוים הי' נקראים. ובודאי כי כל משנה זו משמע שבלוים מיירי. וכן כתב רש"י ז"ל אין לוי קטן נכנס לעזרה לשום עבודה כגון לכבד העזרה ולהגיף הדלתות אלא בשעה שעומדים בשיר אז נכנסים לשורר עמהם עכ"ל. וזהו שכתוב בהשגות א"א זהו טעות גדולה וכו'. פי' מחשבון י"ב לוים שצריך שיהיו עומדים על הדוכן כאשר נתבאר פ' שלישי. [271] ואעפ"י שלשון לעזרה לעבודה שאמרו במשנה נראה דבכהן מיירי, שעבודת הכהן היא הנקראת עבודה סתם והיא שייכא גם בעזרה, כי עבודת הלוי שכתב רש"י ז"ל לכבד העזרה כו' אין משמע כן לשון עבודה סתם, מ"מ איני

[264] בהוריות י"ב ע"ב ד"ה ונוטל.

[265] שם ביומא י"ד ע"א. ולענ"ד סדר ולשון הרמב"ם מבואר בברייתא ביומא ע"ג ע"ב דקתני שם ונוטל חלק בראש ומקריב חלק בראש. אמנם בברייתא זו עצמה היא גם בהוריות שם ושם הגירסא מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש. וי"ל בזה מה דפרש"י שם בהוריות ד"ה ונוטל חלק בראש אעפ"י שאינו מקריב יעו"ש. ולא פי' כן גם ביומא שם בברייתא זו. ובזה א"ש דביומא הגירסא נוטל כו' ומקריב כו' א"כ ממילא שמעינן דנוטל אעפ"י שאינו מקריב וכמ"ש המהר"י קורקוס בכוונת הרמב"ם. אבל שם בהוריות שהגירסא מקריב כו' ונוטל כו' הוצרך רש"י לפרש דנוטל אעפ"י שאינו מקריב. ומ"ש המהר"י קורקוס דמה דמקריב בראש פשיטא דנוטל חלק בראש. ע' תוס' יבמות מ' ע"א ד"ה רצה.

[266] י"ח ע"ב.

[267] הכ"מ כתב דכ"ה מסברא. והמל"מ כוון לזה.

[268] ל"ג ע"ב.

[269] צ"ד ע"א.

[270] י"ג ע"ב.

[271] ה"ג.

יודע מה שייך בכהן לומר שאינו נכנס אלא בשעה שהלוים אומרים שירה. גם דין זה אין לו שייכות שם. ובודאי דפשטא כדברי רש"י והר"א ז"ל משמע גם דברי ר"א שאומר אין עולים מן המנין כו'. וציערי הלוים היו נקראים, בלוים קטנים משמע, דמיירי שמצערים הגדולים בקולם שהוא דק. וכן אמרו שם הני קטין קלייהו והני עב קלייהו. ולדעת רבינו דקאי אמנגנים בכלים, לשון זה דוחק. ולשיטת רש"י והר"א ז"ל ניחא שפיר. ובמשנה כתב רבינו ומה שאמר אין הקטן רצונו לומר שבתחילת הכנסו לעבודה לא יתחיל אלא בשעה שהלוים אומרים בשיר. וכן כתב כאן תחילה:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א כו'. ואיברא דהכי משמע פשטא דמתני' בפ"ב דערכין [272] וכולא סוגיא דאתאמרא עלה. ותו דבשלמא אי איירי בלוי קטן היינו דאינו נכנס אלא בשעה שהלוים אומרים שירה משום דאיהו שייך נמי בשיר, אלא אי איירי בכהן מאי טעמא תלוי כניסתו בשיר הלוים. ותו דכולא מתני' איירי בלוים ומי הכניס בבא זו של כהן בינתיים. ותו דתנן בה ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה וכהן לא היה משורר. ונראה שדחקו לרבינו לפרש כן משום דתנן אין הקטן נכנס לעזרה לעבודה, וסתם עבודה היא עבודת הקרבנות, ואי איירי בלוי הכי הוי לי' למיתני ואין הקטן נכנס לעזרה לשורר כו'. ותו אי האי קטן דתנן במתני' איירי בבן לוי, ממנ"פ אם לא הגיע להיות איש, איש איש על עבודתו ועל משאו אמר רחמנא ולא קטן, ואפילו שלא יהיה מן המנין אלא ליתן תבל בנעימה סוף סוף שרות הוא ופסול. ואם הגיע לכלל איש למה לא יהיה מן המנין, דדוקא בכהנים משום חשיבות עבודתם לא היו מניחים אותם לעבוד עד שיהיה בן עשרים דלמא יפסל עבודה ולאו אדעתיה, [273] אבל בלוים ל"ש למימר הכי. ותו דתנן לא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה כדי ליתן תבל בנעימה, ואי קאי אלוים קטנים קשיא בתרתי, חדא דלא הוי לי' למיתני בלשון רבים דהא תני לעיל אין קטן נכנס לעזרה בלשון יחיד. ותו דאכתי לא ידעינן הני לוים דתנא ברישא אם היו משוררים בפה או בכלי, ומהני טעמא פי' הרב ז"ל דהך קטן דתנן ואין הקטן נכנס לעזרה כו' בכהן מיירי, ולא קטן ממש דקטן פסול הוא לעבודה, אלא קטן לעבודה כלומר בתחילת עבודתו. וזהו שכתב ואין נכנס לעבודה תחילה, והשמיט מלת קטן. ומשום דאיירי תנא בשירת הלוים אמר שהכהן הנכנס לעבוד תחילה לא יכנס אלא באותה שעה של השיר לסימן

[272] שם י"ג ע"ב.

[273] ע' מאירי חולין כ"ד ע"ב וז"ל אחיו הכהנים אין מניחים אותו לעבוד עד שיהא בן עשרים שגנאי הוא להם להיות קטן עובד עמהם עו"ש. וטעם זה שייך גם בלוי.

יפה דומיא דחנוך. [275] והא דתנן לא היו אומרים בנבל וכנור כו' ארישא קאי [274] והיינו דנקיט לה בלשון רבים וידענו כי הי"ב לוים היו משוררים בפה ועלה שיילינן בגמרא מנה"מ אמר ר' יוחנן דאמר קרא ויעמוד ישוע וגו' והדר תפסי' להאי בבא לפרושי אי אתיא מתני' אפילו כר"י, ומסקינן אפילו תימא ר"י לעוה"ב איידי דנפישי נימין דידי' נפש קליה כנבל קרי לה נבל. והא דתנן ליתן תבל בנעימה כי שירת הפה מנעים ונמשך אחר שנשלם קול כלי הניגון. והא דתנן ראב"י אומר אין עולין מן המנין ואין עולין לדוכן אלא בארץ היו עומדים וראשיהם בין רגלי הלוים וצוערי הלוים היו נקראים אירישא קאי, [276] על אותם שהיו אומרים השיר בכלים ואין עולים מן המנין כלומר אם היו המשוררים בכלים יותר לא יעלו היתרים למנין י"ב לוים המשוררים בפה, ואין עולין לדוכן אלא בארץ היו עומדים. וא"ת שהרי כתב הרב ז"ל בפ"ג ומהם ישראלים מיוחסים המשיאים לכהונה שאין עולה לדוכן אלא מיוחס, משמע שגם המשוררים בכלים היו עולים לדוכן. וי"ל דה"ק שאין עולה למעלה להיות משורר במקום זה אלא מיוחס. וא"ת למה לא פירש הרב ז"ל דין זה שאין המשוררים בכלים עולים לדוכן. וי"ל דלאו עכובא הוא, אלא כדי שלא יתערבו הקולות. ומ"מ לכתחילה כך הוא. וכן נראה ממ"ש בפ"ג אין פוחתין מי"ב לוים עומדים על הדוכן בכל יום וגבי המשוררים בכלים כתב ואחרים היו שם מנגנים בכלי שיר, ומדקאמר היו שם [277] משמע שלא היו עולין לדוכן. והא דתנן וראשיהם בין רגלי הלוים וצוערי הלוים היו נקראים, בשלמא אי איירי בקטנים כדעת הראב"ד ורש"י ז"ל ניחא שהיו ראשיהם בין רגלי הלוים והיו צוערים אותם מפני שקולם דק ויפה ואין הגדולים יכולים לבסם קולם כמותם, אבל לדעת רבינו ז"ל קשה שהרי

[274] כדברי הרדב"ז בפירושו. כמעט מפורש בתוספתא פ"ב דערכין וז"ל ולא נראה קטן בעזרה אלא בשעה שהלוים אומרים בשיר לא היו אומרים בנבל ובכינור אלא בפה. ראב"י אומר צוערו לוים בני יקירי ירושלים היו בעזרת נשים ראשיהן בין רגלי הלוים כדי ליתן תבל בנעימה שנאמר ויעמוד יהושע וגו' ובני יהודה כאחד לנצח על עשה המלאכה יעו"ש. ומבואר כמ"ש הרדב"ז דצוערי לוים לא קאי על קטנים רק יקירי ירושלים היינו מיוחסים שבישראל ויליף לה מדכתיב ובני יהודה והם מנגנים בכלים. והעיר בזה בהר המוריה בפ"ג ה"ג. אמנם מ"ש הרדב"ז דמה דתנן כדי ליתן תבל בנעימה קאי על שירה בפה שמנעים ונמשך כו' זהו לפי הגירסא דמתני'. אבל בתוספתא האי כדי ליתן תבל בנעימה בדברי ראב"י הם וקאי על מנגנים בכלים. גם מ"ש הרדב"ז לפרש מה דאמרי' מנה"מ אריו"ח אמר קרא ויעמוד יהושע וגו', דזה קאי על י"ב לוים שאומרים בפה. הנה בתוספתא נאמר זה על מנגנים בכלים. וא"ש טפי דכתיב שם לנצח על עושה המלאכה. - ולפי פי' זה א"ש מה שנדחקו התוס' שם בערכין ד"ה אין יעו"ש. ומ"ש בתוספתא דצוערי הלוים היו בעזרת נשים ט"ס וצ"ל עזרת אנשים וכ"כ בהר המוריה שם דהא היו עומדים בעזרת ישראל סמוך לעזרת כהנים וכמ"ש הרדב"ז.

[275] נראה דכוונת הרדב"ז דומיא דחנוך העזרה שהי' בשיר כמתני' בשבועות י"ד ע"א.

[276] סא) אצלינו הגירסא ברמב"ם שם פ"ג ה"ג ואחרים היו עומדים שם.

[277] סב) כ"ה ברמב"ם פ"ו מבהב"ח ה"ג ה"ו. ומשמע שם מדבריו דמעלה זו היתה במקום עזרת כהנים וכמ"ש הרדב"ז ולא היו עולים על אותה מעלה רק למטה בארץ בעזרת ישראל. וכ"ה בפי' הרא"ש פ"ב דמדות מ"ו דמעלה זו בעז"כ היתה, אבל הרע"ב שם פי' דבעזרת ישראל היתה.

אין הדוכן גבוה אלא שלש מעלות כל אחת גובה חצי אמה, נמצא ששלשתן אמה וחצי, ואדם בינוני העומד למטה לא יהיה ראשו בין רגלי העומדים על הדוכן וכ"ש לעמוד במעלה התחתונה. וי"ל שהיה שם מעלה גבוה אמה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ולא היו עולים על אותה מעלה אלא למטה בארץ בעזרת ישראל, נמצא המעלה העליונה של הדוכן גבוה מהם שתי אמות וחצי, [278] והיינו שהיו ראשיהם בין רגלי הלוים המשוררים בפה. ותנא דברייתא קרי להו סועדי הלוים שהיו עוזרים אותם. ותנא דידן קרי להו צוערי הלוים שהיו מצערים אותם שניגון כליהם היה מסתיר נעימות שיר הלוים, שהיו משוררים בפה, והיינו דאמרינן בגמרא ותנא דידן כיון דהני קטין קלייהו והני עב קלייהו פירש הני קטין קלייהו המשוררים בפה והני עב קלייהו כלומר משוררים בכלים הני מקטטי קולם דק והני לא מקטטי ואין יכולים להקטין קולם, סג) ומסתיר נעימות שיר דפה קרי להו צוערי הלוים. כן נ"ל ליישב שיטת רבינו ז"ל אעפ"י שרש"י ז"ל לא פירש כן. ואין בדברי רבינו ז"ל שבוש. ולא טעות וכ"פ בפי' המשניות:

הלכה טז

אין הכהן עובד תחילה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל גרסינן בפ' התודה [279] אמר רב חסדא כהן גדול המתקרב לעבודה צריך שתי עשרונות האיפה, אחת להמשחו ואחת לחינוכו. מר בר ר"א אמר שלש, ולא פליגי הא דעביד עבודה כשהוא כהן הדיוט, הא דלא עביד עבודה כו'. הא למדת שכהן בשעת חינוכו מקריב עשירית האיפה דכתיב זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו וכי מה בא ללמדנו, אלא מקיש חנוכו להמשחו מה המשחו רביכה אף חנוכו רביכה. למדנו שהוא בעצמו מקריב, [280] ולמדנו שמעשיהן שוה ומדקאמר ר"ח צריך [281] שתי עשרונות משמע לכתחילה, אבל בדיעבד אם עבד קודם שיקרב עשירית האיפה עבודתו כשרה, וכן אם עביד כ"ג קודם שיקריב חביתי כ"ג שבכל יום לא פסול עבודה שהרי לשלשתן שוה. [282] וכן נראה מדברי הרב ז"ל אעפ"י שלא פירש:

---

[278] סג) כ"ה גם במהר"י קורקוס לעיל פ"ג ה"ג. וע' ברש"י שבעין יעקב קידושין ע"א ע"א ד"ה אחר אחי אמי שכתב שני הפירושים, פי' הרמב"ם וגם פי' הראב"ד, שהוא גם פרש"י שם בערכין.

[279] מנחות ע"ח ע"א.

[280] בעניי לא זכיתי להבין כוונתו מהיכן למדנו. ואי דילפי' מהמשחו דהוא מנחת חביתין דכ"ג ע' תוס' שם ד"ה אחת להמשחו. וכ"ה ברש"י. הא גם חביתי כ"ג כל כהן יכול להקריבה כמבואר בכ"מ וברמב"ם פ"ג מתומ"ס.

[281] ע' גיטין ט"ו ע"א דצריך רק לכתחילה משמע. וע' באר שבע בסופו סי' כ"ט הביא משם ראיה להטור או"ח סי' רי"ט יעו"ש בב"י וב"ח. ובמג"א סי' ל"ב סקמ"ז. וע"ע מ"ש בזה הגרע"א בדרוש וחדוש ח"א בסופו בכתבים פ"ט ע"א.

[282] ע' מל"מ שמביא ראי' מיומא י"ב על מנחת חינוך. וה"ה י"ל בחביתין.

ומוהרר"י קורקוס ז"ל כתב וקצת מזה פ"ק דיומא: [283]

פרק ו

הלכה א

א) כ"ז ע"ב.

אי אפשר שיהיה קרבנו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל תעניות פ' אחרון משנה [284] ובריייתא נתבארו בהם כל דברי רבינו. ומ"ש שלא יצאו מעונג שבת לצום, בספרים שלנו הוא במשנה שכן אמרו בה שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו. ופירש וימותו לאו דוקא אלא כלומר יזוקו, ובספרים מוגהים אינו במשנה אלא בגמרא כי שם בגמרא נתבארו טעמים אחרים או מפני הנוצרים פירש שהוא איד שלהם, או מפני שהוא שלישי ליצירה, כי האדם נברא ביום ששי וכל יום שלישי ליצירתו הוא חלוש. עוד אמרו מפני נשמה יתירה שנטלה ממנו והוא חלוש. ורבינו תפס הטעם היותר מבואר ופשוט וקרוב אל השכל כדרכו בכל מקום:

הלכה ב

בכל שבת ושבת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל גז"ש:

הלכה ד

ובכל יום ויום כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש בג' פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם כו' וכתב עלה רבינו בפי' המשנה שיעור זאת המשנה וכו'. עוד שם משנה הסמוכה לה שאמרו בה פרשה גדולה קורים אותה לשנים וכו', וכתב עלה רבינו היו קורין בס"ת כו'. עוד שם משנה שלישית ז"ל, כל יום ויום שיש בו הלל וכו'. וכתב עלה רבינו ז"ל וז"ל יום שיש בו הלל בלי מוסף כו'. מכל דברי רבינו במשנה יתבאר לך כוונת רבינו בתפלה זו היתירה. ומה שהביאו לומר כן, כי משנה זו סוברת שכל יום שיש בו קרבן מוסף אין מעמד לא במוסף ולא בנעילה וכן הכריחו בגמרא כאשר אכתוב בסמוך. והוקשה לו המשנה האחרת שאמרה קורין במוסף וכו' וכתב שאותו מוסף הוא תפלה יתירה שהיו מתפללים והוא הנקרא מוסף וכו', ועל יסוד זה הולך סובב כל הפרק הזה. ובהשגות א"א איני יודע מה שאמר כו'. וכבר נתבאר כי כוונת רבינו על תפלה אחרת שמוסיפים אנשי משמר קאמר והיא יתירה להם לבד. עוד כתב על לשון ובתפלה השנייה וכו' א"א זאת התפלה שאמר כו'. וכבר נתבאר שא"א לסבור כן בדברי רבינו. גם הר"א

[283] ה' ע"ב וע' בהגהות יפה עינים שם בזה.
[284] כ"ז ע"ב.

ז"ל כן הכריח בסמוך מדקאמר בכל יום כו' ולא ידעתי איך חזר להסתפק בכוונת רבינו. עוד כתב על מה שאמר ובתפלה שנייה כו'. א"א הראה דעתו בכאן וכו'. וממ"ש יתבאר לך שיש ט"ס בהשגה. וצ"ל של מוסף ושל מנחה [285] כי זו היא חזרתו של ר"ע וכדברי בן עזאי וכאשר כתב רבינו ולכך הכריע הר"א שאם דעת רבינו שתפלת מוסף היא התפלה השנייה שכותב, איך כתב שיש נשיאת כפים לתפלה שנייה ובמנחה, [286] והרי יום שיש בו מוסף אין מעמד במנחה כאשר נתבאר. והנה כוונת רבינו מבוארת בפי' המשנה גם מלשונו כאן. ומ"מ לא ראיתי מי שיסבור כן [287] ושיטת רש"י והר"ן ז"ל כדברי הר"א ז"ל שאין שם אלא שלש תפלות בכל יום מעמד גם בכל הספרים שלנו בגמרא על קושיא שמקשה על המשנה בג' פרקים כו' בתעניות ובמעמדות מי איכא מוסף ומשני חסורי מחסרא וה"ק בג' פרקים בשנה כהנים נושאים כפיהם בעת שמתפללים ויש מהם ארבע פעמים וכו', ואם איתא דבמעמדות היה שם תפלה יתירה במקום מוסף לא הוי קשה ליה מידי אמעמדות דהא אפשר לישא ארבע פעמים ביום ואפשר שמפני שיום שיש בו קרבן מוסף נדחה המעמד גם במנחה, וא"כ אינו בכל המעמדות ולכך כתב רבינו בלשון המשנה שכתבתי והוא יום הכפורים ובקצת מעמדות וכו', כי אינו בכולם כאשר כתבתי, א"נ אפשר שעיקר קושייתו היא מתעניות. ומעמדות אשגרת לשון נקט לה, א"נ אפשר דלא הוי גריס רבינו אלא תעניות [288] מי אית בהו מוסף וכ"נ מלשון המשנה שכתבתי. ולשיטת רש"י והר"ן והר"א ז"ל מה שאמר במשנה שקורין במוסף היינו ביום שיש בו קרבן מוסף, וקשה ע"ז שהרי יום שיש בו מוסף אין בו מעמד לא במוסף ולא במנחה, ואעפ"י שבמשנה לא אמרו אלא אין בו נעילה כבר אמרו בגמרא השתא דלאו דידיה דחי דידי' מבעיא. וכיון שאין מעמד במוסף למה אמרו במשנה שקורין במוסף שפירושו שקורין שלשה במעשה בראשית ואחד בעניינו של יום כאשר כתב בסמוך בהשגה שנייה. וכן נראה מוכרח מהגמרא שבמה שקורין שאר ימים ושאר תפלות קורין במוסף וכיון שאין שם מעמד מעשה בראשית מה שייטיה הכא הכל ראוי שיקראו בעניינו של

[285] כ"ה גם בנוסח ההשגה שמביא הכ"מ.

[286] היינו מ"ש הרמב"ם וכל יום שיש בו קרבן העצים יש מעמד בתפלה שנייה ובמנחה. אבל הכ"מ פי' בכוונת הראב"ד שהוא על מ"ש הרמב"ם לעיל וכל יום שיש בו קרבן מוסף כו' ונדחק עצמו בכוונת ההשגה. וע' בהגהות טורי אבן להגר"א מאמשטרדם שתמה מאד ע"ד הכ"מ והוכיח דהשגות הראב"ד הוא ע"ד הרמב"ם במ"ש וכל יום שיש בו קרבן העצים כו' וכמ"ש המהר"י קורקוס כאן. וכוון לזה גם בס' הר המוריה יעו"ש.

[287] יפלא בעיני דגדולה מזה דעת בעל המאור רפ"ק דברכות דגם בתעניות מוסיפים תפלה יתירה זו בין שחרית למנחה יעו"ש. הובא במאירי ובריטב"א כאן רפ"ד דתענית והק"ע בירושלמי רפ"ד דתענית ד"ה שמתפללים ד' כ"כ מדעת עצמו שהי' תפלה בתענית יעו"ש.

[288] כ"ה גם גירסת הר"ח.

יום. ואפשר שאעפ"י שאין מתקבצים ואין מתענים [289] מפני שטרודים בקרבן, מ"מ לא עקרו המעמד לגמרי [290] אלא כיון שקורין בתורה קורין במעשה בראשית ג' כשאר הימים, ואין בזה טרדא יתירה א"נ אפשר דדוקא בירושלים לא היה מעמד מפני שהיו טרודים בקרבן כאשר כתב רש"י ז"ל, אבל בשאר עיירות מתקבצים בעריהם כשאר ימים [291] וקורין במעשה בראשית כשאר הימים. ומ"מ אין נראה זה בדעת הר"א ז"ל וגם אין נראה מהגמרא אלא [292] שם מעמד כלל, ותפוס לשון ראשון:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א וכו'. כוונתו ז"ל שלא היתה שם תפלה יתירה אלא שלש תפלות כל יום שחרית מנחה ונעילה ובכל יום שיש בו מוסף לרבים גם הם היו מתפללים תפלת מוסף, והכי משמע מדתנן בשלשה פרקים בשנה כו' ואם איתא תפלה יתירה במעמדות חמש פעמים הוא לר"מ דאית לי' דאיכא נשיאת כפים במנחה ולר' יוסי דקי"ל כוותיה דלית לי' נ"כ במנחה ד' הוי. ותפלה זו היתירה לא הוזכרה באותה סוגייא ואם איתא היה ראוי שיזכיר התלמוד מה היתה תפלתם כאשר הזכיר מה היו קורין ואפשר שלמדו הרב מהא דאמרינן בירושלמי [293] עלה דמתני' את שמע מינה תלת, את שמע מינה שמתענים במעמדות ושמתפללים ארבע ואין נשיאת כפים בלילה אלא ביום, מדתנן שמתפללים תפלת נעילה שמעינן שמתענים, [294] דאין נעילה בלא תענית, ושמע מינה שמתפללים ארבע. ובשלמא אם היא תפלה יתירה היינו דקאמר שמע מינה [295] אלא אם היא תפלת מוסף הא בהדיא קתני להו, לד' תפלות. ובגמרא דילן פרכינן עלה דמתני' תעניות ומעמדות מי איכא מוסף חסורי מחסרא וה"ק בשלשה פרקים

[289] ע' בריטב"א שם בתענית שאף בר"ח היו מתענים.

[290] כוון בזה להאמת שהראב"ד בעצמו פי' כן וכמ"ש המאירי תענית כ"ז ע"ב ד"ה קרבן עצים וז"ל ומגדולי המפרשים פירשו שלא נאמרה דחיית מעמד לקריאת ס"ת כלל אף בירושלים, אלא להארכה יתירה של תפלה שהיו מאריכים בתפלה ותחנונים וכ"כ לעיל כ"ו ע"א במשנה א' וכן במ"ג וז"ל כוונת המשנה לבאר הימים שהמעמד בטל בהם ר"ל אריכות תפלתם ולדעת גדולי הרבנים אף קריאת התורה במעשה בראשית יעו"ש וידוע שכ"מ שמביא המאירי גדולי הרבנים כוונתו על הרמב"ם וגדולי המפרשים כוונתו להראב"ד וא"כ כ"א לשיטתו א"ש.

[291] תמוה שלא הביא שכ"פ הרע"ב שם בתענית פ"ד מ"ג. גם המאירי הביא תי' זה בשם קצת מפרשים.

[292] נראה דצ"ל אלא אין שם מעמיד כלל.

[293] רפ"ד דתענית.

[294] הפ"מ והק"ע שם פי' דכיון דיש נשיאת כפים ש"מ שמתענים דלא שכיחא שכרות יעו"ש. ובאמת פירושו דהרדב"ז בירושלמי צ"ע ממ"ש המאירי בשם גדולי המפרשים דגם ביום ראשון ושני שלא היו מתענים מ"מ הי' להם מעמד ונעילה יעו"ש. ומ"ש בזה בגבורת ארי' בתענית שם. וע"ע ברמב"ם פי"ד מתפלה דיש תעניות שאין בהם נעילה יעו"ש ובתיו"ט רפ"ה דתענית ומבואר דאין תענית ונעילה תלוי זב"ז.

[295] במרא"פ שם בירושלמי כוון לזה דהרמב"ם למד כן מהירושלמי. וכ"כ באור שמח וכבר קדמם גם בתיו"ט שם רפ"ד ותמה שם על הרע"ב שכתב שם ע"ד הרמב"ם ודבר זה לא מצאתיהו לא בבבלי ולא בירושלמי יעו"ש שכתב שהרע"ב מפרש הירושלמי שמתפללים ד' הכוונה על יוה"כ ולא במעמדות. והרדב"ז כאן כתב דא"א לפרש כאן דא"כ הא בהדיא קתני להו לד' תפלות. וכ"נ דעת התיו"ט שסיים שם שפשט השמועה משמע טפי כהרמב"ם. אמנם שוב מצאתי במאירי שם שמתחלה כתב דמהירושלמי ראי' להרמב"ם ושוב דחה זה וכתב דכוונת הירושלמי בד' תפלות היינו עם ערבית של כניסה ובא ללמדנו תפלת נעילה יעו"ש היטב.

כהנים נושאים את כפיהם כל זמן שמתפללים ויש מהם ארבע פעמים ביום שחרית מוסף מנחה ונעילת שערים, ואפשר דלהכי נקט תנא כי האי לישנא לאשמועינן דאיכא מעמדות שנושאים כפיהם ארבע פעמים בכל יום, אע"ג דליכא מוסף, והיינו דקאמר ש"מ שמתפללים ארבע, ואע"ג דבזמן דאיכא מוסף נושאים כפיהם חמשה פעמים לתנא דמתני' כיון דלא משכחת לה אלא במעמדות ובזמן דאיכא מוסף לא תני לה, אבל ארבע פעמים לעולם משכחת להו במעמדות ובכל יום דאיכא מוסף, והכי משמע נמי מדתניא אנשי משמר היו מתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסים לבית הכנסת ויושבים ארבעה תעניות בשני בשבת ובשלישי וברביעי ובחמישי. בשני על יורדי הים, בשלישי על הולכי מדבריות, ברביעי על אסכרא שלא תפול בתינוקת בחמישי על עוברות ומניקות כו'. ואם לא היתה שם תפלה יתירה איך היו מתפללים על כל אלו ובאיזה מקום היו מכניסים את שאלתם. וכי היכא דאנשי משמר היו מתפללים על קרבן אחיהם אנשי מעמד נמי היו מתפללים על כל אלו בתפלה יתירה. בכל יום על עניינו. זה נ"ל בדעת רבינו:

ונושאים את כפיהם כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כבר נתבאר שלדעת רבינו מה שאמרו בגמרא ויש מהן ארבע פעמים קאי איום כיפור ואמעמדות, אבל לשיטת רש"י והר"א והר"ן ז"ל לא קאי אלא איום כפור לבד:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ונושאים כו' דלא קי"ל כת"ק דמתני' אלא כר' יוסי דאמר אין נשיאת כפים במנחה משום שכרות אבל יש ג"כ בנעילה:

וקורין בספר תורה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כבר נתבאר. ומה שאמר כקורין את שמע היינו לומר שיקראו הכל ביחד שאין היחיד יכול לקרות דברי תורה בציבור על פה. כן נתבאר שם בגמרא: [296]

ובתפלה שנייה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א זו התפלה שאמר אם תפלת מוסף הוא כאשר אנו סוברים וכו'. וכבר כתבנו למעלה שהיא תפלה יתירה שתקנו לאנשי המעמד ולא תפלת מוסף, ולפיכך אין קורין בה אלא ג' גברי, אבל בתפלת מוסף קורין בה ארבעה והרביעי קורא בעניני של יום:

הלכה ו

ובמה היו קורין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל אעפ"י שבפר' בראשית אין בה אלא חמשה פסוקים ואנן קי"ל שאין הקורא רשאי לקרות פחות משלשה פסוקים השני חוזר

[296] שם תענית כ"ח ע"א.

וקורא ממה שקרא הראשון. וכאשר אנו עושים בפ' ר"ח כן נתבאר שם בגמרא גם בפ' הקורא את המגילה עומד: [297]

הלכה ח

וכל יום שיש בו קרבן מוסף כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל הכי אמר ר' יהושע וחזר ר"ע ושנה כר"י כדאיתא במתני':

ובתפלה שנייה ובמנחה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א הראה דעתו כו', וגם למעלה הראה דעתו שיש שם תפלה יתירה, וכבר כתבתי למעלה כי דבריו מכוונים להלכה כיון שהיו מתענים על דברים ידועים גם היה להם תפלה ידועה לשאול עליהם. וקרוב אצלי בדעת רבינו דהא דתניא אנשי משמר היו מתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, לאו על כהני המשמר שהרי הם היו מקריבין הקרבנות אלא על אנשי המעמד העולים עם המשמר קאמר והם היו מתפללים על קרבן אחיהם ושאר אנשי המעמד היו מתכנסים לבית הכנסת. ולפי שיטה זו הרי הוזכרה תפלה באנשי המעמד ובודאי תפלה מיוחדת היתה [298] וזהו שכתב רבינו ז"ל והיא יתירה להם:

הלכה ט

ומהו קרבן העצים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גם זה שם פ' אחרון דתעניות [299] ושם בארו תשע משפחות שהיו קבועות לזה, וזמן לכל אחת מהן:

והיה להם כמו יום טוב כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כן מוכח פ"ק דתעניות [300] ובעירובין פ"ג [301] א"ר אלעזר בר צדוק אני הייתי מבני סנאה בן בנימין פי' אחד מהתשע משפחות שנזכרו פ' אחרון דתעניות פ"א אירע ט' באב בשבת ודחינהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו היה. פי' כי בעשרה באב היה זמן הבאת העצים שלהם. ובפי' אמרו שם בעירובין שהוא יו"ט דדבריהם:

הלכה י

אפילו יחיד כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל ירושלמי דחגיגה פ' שני: [302]

הלכה יא

אנשי מעמד כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל פ' סדר תעניות כיצד [303] הדין והטעם:

---

[297] מגילה כ"ב ע"א.
[298] ע' בס' מעשה רקח שכתב וסדר תפלה זו עיין לשו"ת הרשב"א סי' קצ"ז.
[299] כ"ח ע"א.
[300] י"ב ע"א.
[301] מ"א ע"א.
[302] ע' כ"מ ומל"מ.
[303] ט"ז ע"ב.

פרק ז

הלכה א

ט"ו ממונים היו במקדש כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל [304] אחד על הזמנים, היינו גביני כרוז, שני על נעילת שערים, היינו בן גבר, שלישי על השומרים. זה לא נזכר במשנה [305] רביעי על השיר, היינו הגרום בן לוי, חמישי על הצלצל היינו בן ארזא, ששי על הפייסות היינו מתיא בן שמואל, שביעי על הקנים היינו פתחיה והוא היה מרדכי בלשן שהיה פותח ודורש בשבעים לשון, שמיני על החותמות היינו יוחנן בן פנחס, תשיעי על הנסכים היינו אחיה ואע"ג דתנן במתני' על הסלתות [306] איכא למימר שהיה ממונה על שתיהם [307] כיון שלא מצינו שהיה לסלתות ממונה בפני עצמו, עשירי על החולים היינו בן אחייה על חולי מעיים, אחד עשר על המים היינו נחוניא חופר שיחין, י"ב על מעשה לחם הפנים היינו בית גרמו, י"ג על מעשה הקטורת היינו בית אבטינס, י"ד על מעשה הפרוכת היינו אליעזר על הפרוכת, ט"ו על בגדי כהונה היינו פנחס המלביש, וקשיא לי על רבינו למה השמיט בן בבי [308] על הפקיע בין שיהיה פירושו עושה פתילות בין שהיה פירושו הלקאה ברצועה. וי"ל שאין זה מינוי במקדש [309] אלא על כל העיר ואפילו תימא שהיה ממונה במקדש דוקא לא נקרא זה מינוי של שררה אלא שליח בעלמא. ובפ"ב דיומא ה) אמרינן בהדיא דפקיע היינו רצועת מלקות, ותנא במתני' תני ליה אגב הנך ונסתלקה השגת הראב"ד ז"ל ו) והכניס הרב ז"ל במקומו זה שעל השומרים והוא הנקרא איש הר הבית ב) ותנא דבמתני' לא הוצרך להזכירו ב) לפי שהוא מפורסם בתמיד ובמדות ובכמה מקומות:

[304] ע' פ"ה דשקלים מ"א מבואר כ"ז.

[305] דברי רבינו הרדב"ז צע"ג דהא פשוט בכוונת הרמב"ם מ"ש ג' על השומרים דזה הוא בן בבי על הפקיע. והוא הי' גם האיש הר הבית הנזכר במדות פ"א מ"ב ותמיד כ"ז ע"ב. וז"ל הרמב"ם בפה"מ שם בשקלים. בן בבי על הפקיע כלומר על הלקאה ברצועה ועוד יתבאר לך במס' מדות כי הכהנים והלוים היו שומרים סביבת המקדש כו' ומי שנמצא ישן מלקין אותו כו' והי' בן בבי ממונה על זה המעשה יעו"ש. והם הם דבריו כאן ובה"ד. וע"ע בפרגמ"ה שם בתמיד וז"ל איש הר הבית זה הממונה על השומרים בהר הבית והוא כלשון הרמב"ם כאן. וכ"כ המהר"י קורקוס וכ"מ ותיו"ט שם בשקלים.

[306] במשניות שלפנינו הגירסא על הנסכים אבל הרע"ב גרס הסלתות יעו"ש ובתיו"ט.

[307] ע' במאירי שם בשקלים פ"ה וז"ל שהנסכים בכלל הוא הסלת בלול בשמן כו' ויין לנסך וכ"כ התיו"ט שם.

[308] ה) כ"ג ע"א.

[309] ו) הראב"ד כוון לירושלמי שם ע' בכ"מ ובתיו"ט שם בשקלים.

הלכה ד

זה שעל השומרים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זהו בן בבי על הפקיע, וכאשר נתבאר ונקרא פקיע הרצועה שמלקים בה על שם שהיא קרועה לרצועות דקות מלשון מפקעים לפתילות כ"כ רש"י ז"ל ביומא: [310]

הלכה ה

זה שעל המשוררים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זה בן הגרום על השיר שאמרו במשנה [313] ובמס' סוכה פ' החליל [312] נתבארו כל התקיעות ושם [311] נתבאר שכשיש שנים או שלשה מוספין אין תוקעים לכלם אלא תקיעה אחת ויליף לה מדכתיב ובראשי חדשיכם ותקעתם איזהו חדש שיש לו שני ראשים, זה ראש השנה שיש בו מוסף ר"ח ומוסף ר"ה ואמר רחמנא חדשכם חסר שהכתוב עשאן כאחד לענין תקיעות, ואביי אמר שהוקשו כל החדשים זה לזה, פי' דכתיב ובראשי חדשיכם. וטעם מנין התקיעות נתבאר שם שא"א לתרועה מבלתי תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה דכתיב ותקעתם תרועה הרי תקיעה לפניה, תרועה יתקעו הרי תקיעה לאחריה. ונקראים שלשה לפי שיכול להפסיק ביניהם, ובקרבן תשע כי שלשה פרקים היו בשיר שהיו מפסיקים בו ובכל פרק היו תוקעים כדאיתא בתמיד, [314] ובערב שבת היו תוקעים שלש תקיעות לבטל העם כדאיתא בשבת. [315] ומ"מ עדיין לא קדש היום ואין עדיין חיוב סקילה לכך תוקעים עוד שלש להודיע שכבר קדש היום ויש חיוב סקילה [316] וזהו להבדיל בין קדש לחול וכאשר נתבאר בה' שבת [318] בפירוש. וברגל היו מוסיפין לכבוד הרגל והכל בפ' החליל: [317]

אין פוחתים במקדש מכ"א תקיעות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל בפ' אין בערכין תנן [319] אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש ואין מוסיפין על מ"ח. וכולהו מפרש להו בסוכה פ' החליל כלומר אין פוחתין מכ"א תקיעות בכל יום. ויש שם יום שמוסיפים עד מ"ח כדמפרש ואזיל. ופסק כרבנן דסתם מתניתין דסברי תקיעה לחוד ותרועה לחוד ותקיעה לחוד. וילפי' לה דכתיב ובהקהל את הקהל תתקעו ולא תריעו. ואי ס"ד תקיעה

[310] שם כ"ג ע"א ד"ה נגדא.
[311] נ"ה ע"א.
[312] נ"ג ע"ב.
[313] שם שקלים פ"ה.
[314] פ"ז מ"ג.
[315] ל"ה ע"ב.
[316] כ"ה ברש"י סוכה שם נ"ג ע"ב ד"ה בין קדש לחול יעו"ש. דמשמע דרק בשבת דיש סקילה תוקעין אמנם בפרש"י חולין כ"ו ע"ב ד"ה תקיעה כתב דגם ביו"ט תוקעין יעו"ש וברש"ש בזה.
[317] סוכה שם.
[318] פ"ה הי"ח.
[319] ערכין י' ע"א.

ותרועה ותקיעה חדא היא אמר רחמנא עביד פלגא דמצוה. ומהאי טעמא מותר להפסיק בין תקיעה לתרועה. והיינו דאמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא. דאילו לרב יהודה היה צריך לעשות תקיעה ותרועה ותקיעה בבת אחת. והא דאמר רב כהנא אין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום אזלא כר"י ולא קי"ל כוותיה:

הלכה ז

זה שעל הצלצל כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זהו בן ארזא שעל הצלצל שהוזכר שם והוא כלי שמנגנים בו על הקרבן וכאשר נתבאר פ"ג [321] מהלכות אלו ובמשנה [320] פי' רבינו שהיה ממונה על זה הכלי ומכה בו הוא וכן אמרו שם בירושלמי. ובתמיד פ' אחרון [322] הניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל. וכאן נראה שסובר רבינו שהוא היה ממונה על כל כלי השיר שמנגנים בהם. והיה מסדר כל אחד בשלו. ובודאי שגם היה הוא התוקע בצלצל כאשר נזכר כי כיון שלא היה אלא צלצל אחד היה הממונה מכה בו לבדו לכבודו כיון שהוא היה ממונה על הכל:

שסועדים עם הלוים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל תפס הרב עיקר גרסת תנא ברא דגריס וסועדי הלוים היו נקראים, [323] דאי לפי גרסת תנא דידן דגרס צוערי הלוים יש קצת דוחק לפי פירושו דפי' דמיירי בלוים המשוררים. וכבר הארכתי בזה הרבה למעלה [324] ע"ש:

הלכה ח

זה שעל הפייסות כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זה מתתיה בן שמואל על הפייסות ובתמיד [327] וביומא [326] נתבארו פרטי הפייסות ויתבארו במקומם [325] ופירש פייס גורל:

הלכה ט

וממונה שעל הקינים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זהו פתחיה על הקינים, וסובר רבינו שהממונה הזה הוא שהיה מתחייב לתת הקינים לקרבנות ונוטל הדמים מן הגזברים, כי החייבים הקינים היו נותנים דמיהם לגזברים והרי זה דומה להממונה על הנסכים ויתבאר בסמוך. וסופ"ד דשקלים אמרו משלשים לשלשים יום משערים את הלשכה וביאורו שכל צרכי הלשכה פוסקים הערך עם המוכרים משלשים לשלשים יום. ואם

[320] שם פ"ה דשקלים.
[321] ה"ד.
[322] פ"ז מ"ג.
[323] ע' ערכין י"ג ע"ב.
[324] פ"ה הט"ו.
[325] ברמב"ם פ"ד מתומ"ס.
[326] כ"ב ע"א.
[327] ל' ע"א.

יתיקר באותם השלשים יום אין הגזבר מוסיף על הערך שפסק עם המוכר, ואם יוזיל לוקח ממנו כשער הזול שיד הקדש על העליונה. כן נתבאר שם גם במציעא פ' הזהב: [328] **וכל קן שנמצא כו'**. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גם בשקלים פ"ז ר' יוסי אומר המספק את הקנים מספק את הפסולות, וכתב שם רבינו [329] ואמר ר"י כי מוכר הקינים כיון שפסק דמים עם הגזברים חייב להמיר כל שנמצא בו פסול כמו שאמרנו פ"ד במוכרי נסכים שאינו מקבל מעותיו עד שיהא המזבח מרצה ואפילו נפסל היין או הסולת ברשות הגזבר אחר שלקחו ממנו שהמוכר חייב לקבלו ולהמירו כמו כן כאן כו', ומאמר ר"י אמת [330] אמרו תנאי ב"ד הוא המספק את הקנים מספק את הפסולות:

הלכה י

זה שעל החותמות כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זהו יוחנן בן פנחס על החותמות שאמרו במשנה פ"ה, ושם נתבאר שהיו שם ד' חותמות וכתוב עליהם עג"ל גד"י זכ"ר חוט"א. וביאר רבינו שם כי הנסכים כלם הם שלשה מינים והוא כי הקרבנות הצאן שהם כוללים שני מינים הכבשים והעזים יתחייב כל אחד עשרון ויין לנסך רביעית ההין וזהו כשהוא כבש בן שנתו, אבל אם הוא איל והוא בן שנתים נסכו שלישית ההין, אבל בעזים אין חילוק בין גדול לקטן, והמין הג' הוא הבקר כי נסכו חצי ההין, וגם בבקר אין חילוק בין גדול לקטן, והחטאת והאשם אין טעונים נסכים אלא חטאת מצורע ואשמו בלבד, ואם הוא עשיר יביא שלשה בהמות ונסכיהם שלשה עשרונים בלולה בשמן ולוג שמן. ולכך הוא הד' חותמות עג"ל כולל גדולים וקטנים והוא חצי ההין כי אין בהם חילוק כאשר נתבאר, זכר הוא איל והוא שלישית ההין, גד"י הוא רביעית ההין והוא כולל הקטנים והגדולים שבעזים וכבשים קטנים, חוט"א הוא מצורע עשיר ונקרא חוטא כי בחטאו נצטרע ומצורע עני מביא כבש לבד ודי לו בחותם שכתוב בו גדי. [331] וזה ברור:

הלכה יב

כל מי שיביא כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש מי שהוא מבקש נסכים הולך אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות ונותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחייה שהוא ממונה על הנסכים נותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים לערב באים זה אצל זה אחייה מוציא את החותמות ומקבל כנגדם מעות אם הותירו הותירו להקדש, ואם פחתו

[328] ב"מ נ"ז ע"ב.
[329] שם מ"ז בפה"מ.
[330] כוונת הרמב"ם שם בפה"מ דהלכה כר"י משום דבירושלמי שם פ"ז ה"א א"ר יצחק תנאי ב"ד כו'. ובכ"מ כאן נדחק בזה דאמאי פסק כר"י ולא כת"ק דפסולות באין מציבור יעו"ש. וצ"ע דהא הרמב"ם בפה"מ כתב הטעם.
[331] ע' היטב בתיו"ט שם בשקלים פ"ה מ"ג.

היה משלם יוחנן מביתו שיד הקדש על העליונה, והם דברי רבינו ז"ל ובהשגות [332] א"א לא כי הממונה על הקנים ועל הנסכים כו'. כוונת דבריו ז"ל שהוא סובר שאין הממונה מתחייב לתת הקנים או הנסכים אלא משתדל לקנותם עד שיקריבם. אבל דעת רבינו כי הממונה הוא המתחייב לספק קנים יינות שמנים וסלתות, ועמו פוסק הגזבר הערך כל שלשים יום, ועל הממונה אמרו מי שקבל לספק כו' ופשט המשנה שהזכרתי כן נראה. שאמר בא לו אצל אחייה שהוא ממונה וכו' ולערב וכו' ואם הותירו וכו', והדבר ברור כי אין שם לא בעל הבית מוכר ולא זולתו וממונה שעל הקנים למד רבינו מהממונה שעל הנסכים כי ודאי שוים הם ודרך אחד להם. ומאמר מותר נסכים לקיץ המזבח יתבאר בסמוך:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א כו'. ורבינו ז"ל סובר דגזבר לחוד וממונה לחוד, דשלשה גזברים היו שם, והם היו גובים כל ההקדשות והממונה על הקנים הנזכר במתני' לאו היינו גזבר דלא הוי קרי לי' תנא ממונה, ותו דשלשה גזברים תנן ולא ארבעה או חמשה, ולא היו ממנים גזברים במקדש לדברים פרטיים אלא לכל ענין המקדש, ותו ק"ל דקרא כתיב וביום השמיני יקח לו שתי תורים וגו' ונתנם אל הכהן, וכתיב ביום השמיני תקח לה שתי תורים וגו' והביאה אותם אל הכהן, משמע דבעל הקרבן היה מביא קרבנו בידו אל הכהן, ועל מה יביא קרבנו על ידי שליש דהכהנים זריזים ואין [נצרכים] לגזבר, וא"כ גזברות זה ללא צורך היה, אלא ממונה זה היה על הקנים ועמו היו פוסקים ואחד מג' גזברים של המקדש הוא שלוקח המעות והממונה נותן הקנים לבעלים ואח"כ עושה חשבון עם הגזבר. וכן מ"ש הר"א ז"ל וכן על הנסכים היה איש ממונה ולוקח במעות של תרומת הלשכה יינות שמנים וסלתות כו'. הוא ז"ל הרגיש קושיא וכתב ואעפ"י שאמרו אין משתכרים בשל הקדש ודחק לתרץ. ורבינו אתיא לי' כפשטא שלא היו חולקים במעות של הקדש כלום, [333] ותו ק"ל שכתב ז"ל וכל מחוייב נסכים מביא מעות ולוקח מזה הממונה, משמע מדבריו שבעל הקרבן נותן המעות לממונה ובמתני' לא משמע הכי, דתנן התם מי שהוא מבקש נסכים הולך אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחייה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים. וצ"ל דלאו דוקא אלא מביא מעות ונותן לממונה על החותמות,

[332] לפנינו השגת הראב"ד הוא בהלכה ט'.

[333] ע' שטמ"ק כתובות ק"ו ע"ב ד"ה הקטורת, דהא דאר"ח ב"י מותר נסכים בירוצי המדות פי' כשלוקחים נסכים לצורך הציבור מודדין להקדש במדה מבורצת כו' ומפני שהיו באין מכח התרומה שהוא של ציבור מוכרין אותה ולוקחין מהן דברים הללו יעו"ש. ומבואר דקונים ממעות תרומת הלשכה כהראב"ד. אמנם למ"ש התוס' מנחות פ"ח ע"א ד"ה בירוצי דע"כ מיירי בנסכי ציבור יעו"ש א"כ אין ראי' מזה לנסכי יחיד אבל בירושלמי שקלים סופ"ד אמרי' דגם בירוצי יחיד נתקדשו יעו"ש במרא"פ בזה.

אבל הנכון מ"ש רבינו שזה הממונה לוקח במעותיו שאם היה לוקח במעות של תרומת הלשכה לא היה קורא אותו ממונה אלא גזבר:

מי שאבד חותמו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש פ"ה דשקלים. וכתב שם רבינו אם מצא כדי חותמו פי' שימצא במעות שביד יוחנן יותר כמו החותם שהוא אומר בלי תוספת וגרעון, וזהו שכתב כאן כדי החותם שטוען משמע שכוונתו שאם מצא יותר [334] או פחות אין נותנים לו כלום כיון שאין היתרון מכוון למה שטוען:

ושם כל היום כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש וכתב עלה רבינו בפי' המשנה ואמר מפני הרמאים כדי שלא ימצא חותם שנפל קודם לכן [335] לאחייה או ליוחנן ויגבה או יקח חותם אחד ויניח אותו אצלו עד שיוקר השער ויגבה בו, ורבינו כאן חדא מתרי חששי נקט. ובהשגות א"א לא כי אלא כו'. וכבר כתבתי שרבינו חדא מנייהו נקט:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב שני הטעמים בפי' המשנה. והכא השמיט האחד, ויפה עשה, חדא דלנפילה לא חיישינן כולי האי, ותו דאי משום האי טעמא יכתבו שם האיש, [336] אלא עיקר טעמא הוא שמא ישהה החותם עד שיוקירו הנסכים:

הלכה יג

והשכר שמשתכר כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש מותר הנסכים לקיץ המזבח. ובמנחות פ' שתי מדות, [337] המקבל לספק סלתות מד' ועמדו מג' זהו ששנינו מותר נסכים לקיץ המזבח. ופי' לקיץ המזבח כשהמזבח בטל קונים באלו עולות ומקריבין אותם כדי שלא יהיה המזבח בטל, והוא במקום פירות שאוכל אדם תוספת על סעודתו כמו תאנים וענבים שסוחטים אותם ומיבשים אותם ונקראים קיץ וכן ימות החמה נקרא קיץ, וכן קרבנות אלו תוספת על החיוב כדי שלא יהיה בטל כאשר נתבאר ולכך נקרא קיץ המזבח:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב והשכר כו', כלומר בנסכים ובקנים אשר היה מרדכי ממונה עליהם ומכאן אתה למד גדולת בית אלקינו, וכמה היו חפצים גדולי ישראל שיהיה להם שום מינוי או שררה במקדש שהרי מרדכי היהודי שהיה משנה למלך אחשורוש [338] היה ממונה על הקנים:

---

[334] ע' מאירי שקלים פ"ה מ"ב וז"ל ומ"מ אם לא מצא מאותו שיעור בצמצום אע"פ שמצא יותר מהשיעור החותמות כו' אין נותנים לו כלום. ובהגהות שם כתב שהוא דבר חדש. וסיים דנראה לו דאע"פ שהמאירי נקיט בלשונו רק במצא יותר מהשיעור, מ"מ ה"ה במצא פחות מהשיעור יעו"ש. ולא ראה שכ"ז מפורש ברמב"ם כאן ובפה"מ שכתב בלי תוספות וגרעון.

[335] לפנינו בפה"מ הגירסא לבעליו או לאחיה או ליוחנן.

[336] כ"ה גם בכ"מ.

[337] צ' ע"א. והנה בכ"מ תמה מדוע פסק כר"ח ולא כר"ע יעו"ש וזה באמת כוונת המהר"י קורקוס שהביא גם מש"ס מנחות דשם אמר ריו"ח כר"ח וכוון לזה המל"מ.

[338] כ"ה בפרש"י מנחות ס"ד ע"ב יעו"ש ובתוס' ד"ה א"ל למרדכי. וע' תיו"ט פ"ה דשקלים מ"א.

ולוקחים בו עולות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל פ"ק דשבועות [339] תניא מה הם מביאים מן המותרות קיץ כבנות שוח למזבח, כלומר כבנות שוח לאדם שמביאים מיני מתיקה בקנוח סעודה, דרש ר"נ בר ר"ח אין מקייצין בעולת העוף וטעמא אמרו התם המותרות לנדבת צבור אזלי ואין עולת עוף בציבור. ופ"ד דשקלים תנן ר' חנניא סגן הכהנים אומר מותר נסכים לקיץ המזבח ולאו דוקא מותר נסכים אלא ה"ה מותר קנים כדתניא מה הם מביאים מן המותרות כו' וז"ל בפי' המשנה ופסק ההלכה בכ"ז אומרם תנאי ב"ד על המותרות שיקריבו עולות:

הלכה יד

הכהנים מפני שהם עומדים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היו יחפים כדי שלא יהא דבר חוצץ [340] בין רגליו לרצפה, ותנן בפ"ה דשקלים אחייה על חולי מעיים מפני שחולי זה היה מצוי בהם ביותר מפני הצנה ואכילת הבשר. נקט חולי מעיים וה"ה לכל תחלואיהם כאשר כתב ז"ל, ירושלמי דשקלים בן אחייה על חולי מעיים ע"י שהכהנים היו מהלכים על הרצפה יחפים והיו אוכלים בשר ושותים מים היו באים לידי חולי מעיים, והוה ידע האי חמר טב למעייא והאי דין חמר סמם למעייא. ושני דברים היו מגינים עליהם ההרגל, ועל הכל ההשגחה פרטיות אשר היתה עליהם דכתיב שומר מצוה לא ידע דבר רע:

הלכה טו

וכן ממנים אחד חופר כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו נחוניא חופר שיחין שנפלה בתו לבור ועלתה [342] ואמרו בירושלמי [341] דהאי ממנא הוא ידע הי' דין כוף מקורר מייא והי דין כוף אית ביה שרבובי וכו' וזהו עיקר מינויו, [343] אבל לא היה הוא לבדו חופר אלא אנשים אחרים היו עמו כאשר כתב גבי בן אחיה הרופא:

ואחד ממונה על כל אומני לחה"פ כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל זהו בית גרמו על מעשה לחם הפנים. וביארו שם בירושלמי [344] שלא היתה הפת שלהם מתעפשת שהיו בקיאים באפייתו ורדייתו. וכן נתבאר שם בית אבטינס על מעשה הקטורת שהיו מכירים מעלה עשן ובקיאים בו ובפטומו:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב אע"ג דתנן בית גרמו על לחם הפנים, מ"מ אחד מהם היה

[339] י"ב ע"ב.

[340] כן מבואר בפרש"י שבת י"ט ע"ב ד"ה בית המוקד יעו"ש ובתוס' יומא ט"ו ע"ב ד"ה ואחת. ובמפרש ריש תמיד.

[341] שם בפ"ה דשקלים.

[342] כ"מ בב"ק נ' ע"א.

[343] בזה י"ל מה שתמה התיו"ט שם בשקלים מ"ב ד"ה חוץ יעו"ש דהגזברים הם היו משלמים להחופרים. שו"מ כן במרא"פ בירושלמי שם.

[344] שקלים פ"ה וכ"ה בבלי יומא ל"ח ע"א.

ממונה עליהם והיו בקיאים ברדייתו ולא רצו ללמדה ולא היו חכמים מזכירים אותם לשבח כדמפרש התם:

ואחד ממונה על מעשה הקטורת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו בית אבטינס והם היו בקיאים במעלה עשן והקטורת שלהם היה מתמר ועולה כמקל ופוסה ויורדת, ושל אומני אלכסנדריא היה פוסה מיד, ולא רצו ללמדה לפי שהיה מסורת בידם שהבית עתיד ליחרב שלא ילמדו אחרים ויהיה עושין כן לפני ע"ז שלהם והיו מזכירים אותם לשבח. והכי איתא בירושלמי. ואפשר כי בתחילה לא היו מזכירים אותם לשבח, ואחר שידעו הטעם למה לא רצו ללמד הזכירו אותם לשבח:

הלכה טז

זה שעל הפרוכת כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש אלעזר על הפרוכת ופי' בירושלמי [345] שהיה ממונה על אורגי הפרוכת. ובשקלים פ' כל הרוקין [346] אמרו במשנה רשב"ג אומר פרוכת עביה טפח וכו' והובאה בתמיד פ"ב [348] ובחולין פרק ז': [347]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב משמע מהכא שהקרימה לא היתה מעשה אורג אלא אחר האריגה היו רוקמים אותה כמעשהו בזמן הזה. ובפרקים דלקמן [349] כתב כל מקום שנאמר בתורה מעשה רוקם הוא שתהיה הצורה הנעשית באריגה נראית מצד אחד בפני האריג בלבד, ומעשה חשב הוא שתהיה נראית משני צדדין פנים ואחור, ומשמע שרקימה היא באריגה עצמה. וי"ל דדוקא בגדי כהונה לא היה בהם מעשה מחט אלא מעשה אורג ומשמע דוקא בגדי כהונה [350] אבל פרוכת אפשר שהיה מעשה מחט על הארוגה, [351] אלא דקשה ע"ז דהא באפוד כתיב מעשה חושב ובפרוכת כתיב נמי מעשה חושב, ומשמע דשניהם שוים, וכי היכא דאפוד לא הוי מעשה מחט אף פרוכת לא הוי מעשה מחט. ויש לפרש שמקצת היו בקיאים באריגה וקצת בקיאים ברקימה, ולעולם אפשר לומר שהכל היה באריגה ולא מעשה מחט, וזהו שכתב אורגי הפרוכת והרוקמים בהם. ולקמן אכתוב שיטה אחרת יותר נכונה בע"ה, והא דנקיט בגדי כהונה לאו דוקא

[345] שם שקלים פ"ה.
[346] פ"ח מ"ה.
[347] צ' ע"ב.
[348] כ"ט ע"ב.
[349] פ"ח הט"ו.
[350] ע' יומא ע"ב ע"ב בגד"כ אין עושין אותן מעשה מחט.
[351] צ"ע שלא הביא מה דאמרי' שם ביומא תנא משמיה דר' נחמיה רוקם מעשה מחט כו' חושב מעשה אורג כו' יעו"ש ובמל"מ לקמן פ"ח הט"ו הקשה שלא הביא הרמב"ם חילוק זה ומדבריו שם משמע דשניהם מעשה אורג. והסמ"ג עשין קע"ג הביאו וכ"ה בק"ס למבי"ט יעו"ש.

תדע דגרסינן בירושלמי [352] על מעשה הפרוכת כתוב אחד אומר מעשה רוקם וכתוב אחד אומר מעשה חושב. מעשה רוקם פרצוף אחד מעשה חושב שני פרצופות ר' יהודה ור' נחמיה ח"א מעשה רוקם ארי מכאן וארי מכאן, מעשה חשב ארי מכאן וחלק מכאן. וחרנא אמר מעשה רוקם ארי מכאן וחלק מכאן מעשה חשב ארי מכאן ונשר מכאן, ותפס הרב כמ"ד [353] מעשה רוקם פרצוף אחד מכאן, מעשה חשב שני פרצופות מכאן ומכאן:

ושתי פרוכת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל כבר כתבתי למעלה [354] כי בבית שני עשו שתי פרוכת במקום אמה טרקסין מפני הספק:

וחוטי הפרוכת כפולין ששה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל תניא פ' בא לו כ"ג, [355] דברים שנאמר בהם שש חוטן כפול ששה, מושזר שמונה, מעיל י"ב, פרוכת כ"ד, חושן ואפוד כ"ח. ואמרינן עלה פרוכת כ"ד ד' דשיתא שיתא לית דינא ולית דיינא כלומר אין ערער בדבר, וכ"מ שנאמר שש היינו פשתן דכתיב פארי פשתים יהיו על ראשם ומכניסי פשתים יהיו על מתניהם וגמרא גמירה לה ואתא יחזקאל ואסמכא אקרא. ומלת שש כולל שני דברים שהוא פשתן וחוטן כפול שש ותכלת וארגמן ותולעת שני ילפינן מינה שיהא כל אחד כפול שש הרי כ"ד:

וטפח היה עוביה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל הכי איתא במשנה [356] ובכמה דוכתי לפי שהיתה נארגת על ע"ב נימין הי' עוביה טפח שעל כל נימא ונימא כ"ד חוטין, והכי תנן

---

[352] שם בשקלים פ"ח ה"ב.

[353] לשון רבינו הרדב"ז אינו מובן כ"כ מ"ש שתפס הרמב"ם כמ"ד רוקם פרצוף אחד מכאן כו', דהא בזה לא פליגי שם. רק פליגי בפירוש דבר זה. וביותר תמוה מ"ש דסובר הרמב"ם דמעשה חושב שני פרצופות מכאן ומכאן. ולשון הרמב"ם הוא שתהי' הצורה נראית משני צדדים פנים ואחור. משמע דהוא צורה אחת נראית מעבר לעבר. ובאמת בש"ס דידן שם ביומא ע"ב ע"ב אמרי' תנא משמיה דר' נחמיה רוקם כו' לפיכך פרצוף אחד חושב כו' לפיכך שני פרצופות ופרש"י שני פרצופות של שתי קירותיה אין דומות זל"ז פעמים שמצד זה ארי ומצד זה נשר כו' והיינו ב' פרצופות כו' יעו"ש וזהו כמ"ד השני שהוא ר"נ שם בירושלמי. אבל בלשון הרמב"ם קשה לפרש כן. - גם גירסא זו בירושלמי שמביא הרדב"ז תמוה מאד. ובמל"מ שם כתב דט"ס והגירסא הנכונה כך צ"ל ח"א מעשה רוקם ארי מכאן וארי מכאן. מעשה חושב ארי מכאן ונשר מכאן. וחורנא אמר מעשה רוקם ארי מכאן וחלק מכאן. מעשה חושב ארי מכאן וארי מכאן, והכוונה דכלהו ס"ל דרוקם הוא פרצוף א' וחושב ב' פרצופות כמו שהקדימו זה בירושלמי. רק פליגי בפירושו ח"א פרצוף א' הוא ארי מכאן וארי מכאן, וב' פרצופות ארי מכאן ונשר מכאן. והוא כפרש"י הנ"ל. וחורנא אמר פרצוף א' ארי מכאן וחלק מכאן וב' פרצופות ארי מכאן ומכאן והוא כמ"ש הרמב"ם יעו"ש במל"מ שהאריך בזה. ובאמת קצת קשה לפי"ז דפרש"י שם ביומא הוא על דברי ר"נ ובלשון הירושלמי כן דעת ר"י. דר"נ פי' כמ"ש הרמב"ם. וצ"ע שלא התעורר בזה המל"מ. ובהגהות הגר"א גורס כך ח"א מעשה רוקם ארי מכאן וחלק מכאן וחורנא אמר מעשה רוקם ארי מכאן וארי מכאן ומעשה חושב ארי מכאן ונשר מכאן יעו"ש והכוונה ג"כ כמ"ש המל"מ. ולגירסא זו א"ש פרש"י דהוא למ"ד השני בירושלמי שהוא ג"כ ר"נ בעל המאמר בש"ס יומא הנ"ל. שוב מצאתי במאירי שם בשקלים שמביא גירסת הירושלמי כמ"ש הגר"א. וא"ש.

[354] כ"ה ברמב"ם פ"ד מבהב"ח ה"ב. וע' ברע"ב פ"ח מ"ה דשקלים וברש"י חולין צ' ע"ב ובתיו"ט שם בשקלים אריכות בזה.

[355] יומא ע"א ע"ב.

[356] שם בשקלים.

בפ' בתרא דשקלים רשב"ג אומר משום ר"ש בן הסגן פרוכת עוביה טפח ועל ע"ב נימין נארגת ועל כל נימא ונימא כ"ד חוטין. ארכה מ' אמה ורחבה כ' אמה ומשמונים ושתים רבוא היתה נעשית ושתים נעשים בכל שנה ושנה ושלש מאות כהנים מטבילים אותה:

הלכה יז

וי"ג פרוכות היו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל יומא פ' הוציאו לו [357] מימרא דרבי זירא והשתים אשר לדביר הי' במקום אמה טרקסין ומיירי במקדש שני וכבר נתבאר בהלכות בהב"ח: [358]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ומדקאמר ושתים כנגדן בעלייה יש לדקדק דבבית ראשון שלא היה שם בדביר אלא פרוכת אחת [360] גם למעלה בעלייה לא היה אלא פרוכת אחת [359] להבדיל בין העלייה שעל הקדש ובין העלייה שעל קדש הקדשים:

הלכה יח

פרוכת שנטמאת כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל שקלים פ' כל הרוקים, וביאר שם רבינו כי להיות הפרוכת כלי אינה מקבלת טומאה מולד אלא משקה וכלי אשר נטמא במשקה אינו צריך הערב שמש אלא א"כ נטמא באב הטומאה, ולכך פרוכת זו מכניסים אותה מיד, וכשנטמאת באב הטומאה כתוב במשנה בספרים שלנו שוטחים אותה בחול הגס [361] ובספרי רבינו כתוב כאן שוטחין אותה בחיל. וכבר נתבאר שהחיל הוא חומה סביב כל העזרה לפנים מחומת הר הבית:

הלכה יט

וכל הכלים שהיו במקדש כו'. תנן סוף חומר בקודש [362] כיצד מעבירין על טהרת העזרה מטבילים את הכלים שהיו במקדש שהיו להם שניים ושלישים שאם נטמאו הראשונים יביאו שניים תחתיהם. כל הכלים שהיו במקדש טעונים טבילה חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת מפני שהם כקרקע דברי ר"א וחכ"א מפני שהם מצופין. ק"ל בשלמא

[357] נ"ד ע"א.

[358] פ"ד ה"ב.

[359] כ"מ ברש"י כתובות ק"ו ע"א ד"ה ושתים כנגדם בעלייה להבדיל כו' וגם הן במקום אמה טרקסין יעו"ש ומבואר דבמקדש ראשון שהי' אמה טרקסין לא הי' צריך ב' פרוכות. וע' היטב בר"ש פ"ד דמידות מ"ה ד"ה הי' מהלך בדרום היכל כו' יעוש"ה ובתיו"ט שם ד"ה וראשי פספסין.

[360] הכ"מ שם פ"ד מבהב"ח ה"ב כתב דמ"ש הרמב"ם שם דבמקדש ראשון הי' רק פרוכת אחת כוונתו במשכן דבמקדש ראשון לא הי' רק כותל. אמנם בפה"מ פ"ד דמדות מ"ז כתב הרמב"ם שהי' שם פרוכת יעו"ש וכמ"ש הרדב"ז.

[361] נירסא זו אינה במשניות שלפנינו.

[362] חגיגה כ"ו. והנה איני יודע מאמר זה מי המחברו. וצריך בירור וע' תיו"ט סוף חגיגה מ"ש בשם הכ"מ ומהר"י קורקוס בזה.

לטעמיה דר"א מזבח הנחושת קרא אותו הכתוב מזבח אדמה ומזבח הזהב הוקש לו, אלא לטעמייהו דחכמים הא איכא שלחן הזהב שהיה מצופה זהב, וי"ל שהיו אומרים להם הזהרו שלא תגעו בשלחן לפי שאי אפשר להסירו משם ולהטביל דכתיב לפני תמיד והכי איתא במקצת נוסחאות במשנה ואומרים להם הזהרו שלא תגעו בשלחן, והוי יודע דלא היו אומרים להם הזהרו במנורה לפי שלא נאמר בה לפני ה' תמיד אלא להעלות נר תמיד, והיה אפשר לסלקה ולהביא אחרת ואע"ג דיש במקצת נוסחאות הזהרו שלא תגעו בשלחן ובמנורה, סמי מכאן מנורה הא למדת שכל הכלים היו מטבילין חוץ מהמזבחות והשלחן, והטעם שבכל הרגלים היו עולים כהנים עמי הארץ ועובדים ונוגעים בכלים, ולפיכך היו מעבירים עליהם כלומר מעבירים אותם ממקומם להטבילן, וא"ת מאי טעמא דרבנן דאמרי מפני שהם מצופין זהב ונחושת וצפויין בטל לגביהם והוי ככלי עץ העשוים לנחת שאין מטמאין. ולפי פי' זה לא פליגי אלא בטעמא. וא"כ הא דתנן ואומרים להם הזהרו שלא תגעו בשלחן לר"א היא, דאי לחכמים אפילו שיגעו בו לא היה טמא, דהא כלי עץ העשוי לנחת דצפויי בטל לגביה. עוד י"ל דשלחן שעשו בני הגולה כלו של זהב היה. וי"מ דחכמים פליגי עלי' דר"א בעיקר דינא וה"ק וחכמים מטמאים מפני שהם מצופין שאם לא היו מצופין יש לטהרם משום פשוטי כלי עץ העשוים לנחת. והראשון עיקר:

הלכה כ

זה הממונה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש בשקלים, [363] ט"ו ממונים, והוא פנחס המלביש כדברי הר"א ז"ל וכן הוא פ"ק דמדות [364] מבואר שאצל שער ניקנור היו שתי לשכות אחת מימין ואחת משמאל, אחת לשכת פנחס המלביש ואחת לשכת עושי חביתין. וכבר כתבו רבינו פ"ה מה' בית הבחירה: [365]

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א אומר אני שהוא פנחס המלביש. כוונתו לפרש שלא היו שנים אחד ממונה על מעשה הבגדים ואחד המלביש את הכהנים, כי פנחס לא היה מלביש את הכהנים אלא החזנים היו מלבישים אותם, [366] אלא היה ממונה על

[363] פ"א מ"א.
[364] מ"ד.
[365] הי"ז.
[366] כוונת הרדב"ז להא דתנן פ"ה דתמיד מ"ג מסרום לחזנים היו מפשיטים אותם את בגדיהם יעו"ש במפרש. אבל לא מבואר שם דהיו החזנים מלבישים אותם ג"כ. וע' יומא כ"ה ע"א וברש"י ד"ה דאי. דלר"נ הפשטה זו מבגדי חול ולהלבישם בגד"כ. ומשמע קצת דהחזנים היו מלבישים אותם בגדי קודש ג"כ. יעו"ש ובתוס' ד"ה מאי. אמנם אינו מפורש רק הפשטה ולר"ש שם דקי"ל כוותי' היינו שהחזנים מפשיטים אותם מבגד"כ ומנ"ל שהיו גם מלבישים אותם. וע' בירושלמי שם בשקלים סופ"א פנחס המלביש שהי' מלביש בגד"כ גדולה מעשה בכהן אחד שהלביש לאיסטרטיות אחד ונתן לו ח' זהובים כו' יעו"ש משמע דפנחס הי' מלומד על הלבשה. ובפה"מ שם

המלבושים. וראיתי מי שכתב סג) שפנחס בעצמו היה מלביש אותם ומתקן הבגדים. - וצריך לתת טעם לסדרו של רבינו שלא סידר אלו הממונים כפי סדר השנויים במשנה, התחיל בממונה על הזמנים שהוא קודם לכל העבודות והיינו גביני כרוז ואמרו נעילת שערים דהיינו פתיחת שערים ונקיט לישנא דמתני' כי הנועלים הם היו הפותחים ואחר פתיחת השערים היו השומרים הולכים לבתיהם, ואחריו המשוררים בפה והם עיקר השירה כי אין שירה אלא בפה ואחריו על הצלצל וכלי השיר שהיו סועדים הלוים ואחריו הפייס הקודם לכל העבודות אבל לא היתה עבודה, ואחריו על הקנים שהוא תדיר והוא מינוי על ענין הקרבן, ואחריו על החותמות והוא קודם לנסכים שהוא היה נותן החותם לקחת הנסכים, אבל לא הי' כ"כ תדיר כמו הקנים אעפ"י שהכל ענין קרבן, ואחריו על החולים לפי שהוא תקנת הכהנים העובדים, ואחריו על המים שהוא צורך חיי נפש ודומה לאותו שעל החולים, ואחריו לחם הפנים, אחר שסידר הממונים על העבודה והעובדים סידר מעשה לחם הפנים שאעפ"י שהוא קדש לא היה קרב אלא מתחלק לכהנים, ואחריו על מעשה הקטורת. וכן סידר אותם התנא דמתני' וכן על מעשה הפרוכת ועל מעשה בגדי הכהנים בסדרא דתנא דתנן ואלעזר הכהן ופנחס המלביש ואפשר דתנא דמתני' סדר אותם כפי חשיבותם אבל הסדר שתפס רבינו הוא נכון:

פרק ח

הלכה יא

בגדי כהונה כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל [368] כבר הוזכר זה סוף הלכות כלאים [367] ובהשגות א"א לא מחוור מן הגמרא הכי אלא כל היום מותר במקדש. והנה ביומא פ' בא לו [370] ופ"ק דתמיד [369] הקשו על המשנה שאמרה שהיו מקפלין בגדי כהונה ומניחין אותם תחת ראשיהן שהיה בהם כלאים ותירץ רב אשי בגדי כהונה קשין הן, משמע שהכהנים מותרים אפילו בבגדים שיש בהן כלאים. אבל רבינו סמך על תירוץ רב פפא שתירץ שם דלאו דוקא תחת ראשיהן. עוד תרצו בתמיד דמתני' באותם בגדים שאין

כתב הרמב"ם וז"ל ופנחס המלביש הי' מלביש הכהנים בגדיהם והי' מתעסק בהצנעתן ובעשייתן יעו"ש, וצ"ע. ומצאתי בחי' טורי אבן להגר"א מאמ"ד שתמה על הכ"מ. ופי' דהראב"ד לא לפרש בא רק לחלוק וס"ל דפנחס לא הי' מתעסק בהכנת הבגדים רק בלבישתן ודייק בשמא ופנחס המלביש יעו"ש ובתיו"ט שם אי גרסינן ופנחס על המלביש או פנחס המלביש. שו"ר במרא"פ בירושלמי שם בשקלים שכ"כ כהטו"א בביאר נכון.

[367] פ"י הל"ב.

[368] מאמר זה חסר בכ"י. והעתקתי אותו מס' חזון נחום דפוס קושטא תק"ח. והוא שם בפ"ק דתמיד.

[369] כ"ז ע"א.

[370] ס"ט ע"א.

בהם כלאים. וב' התירוצין עולין לדרך אחד לענין הדין ופשוט הוא. ולשני התירוצין אלו ברייתא דקתני בגדי כהונה היוצא בהן במדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר. מיירי באותם שאין בהם כלאים ומשום היתר הנאה ואיסור הנאה נגעו בה והתם מייתי לה למיפשט בעיא דבעי התם בגדי כהונה אי מותר ליהנות בהן או לא. וסומך רבינו על ההא דערכין שכתבתי בסוף כלאים. וכיון דהנהו תירוצין אתיין כההיא סוגיא הכי נקטינן. וכן כתב התוס' דביומא מסיק דלא שרי אלא בשעת עבודה כדעת רבינו. ובסוף ה' בהב"ח כתב רבינו ומניחין אותם כנגד ראשיהן, נראה שסמך אתירוצא דר"פ דאמר לא תימא תחת ראשיהן אלא אימא כנגד ראשיהן דההוא תירוצא עיקר ומתני' בכל בגדים מיירי, דאל"ה אותם שיש בהם כלאים היכן היו מניחין אותם. וכבר כתבתי זה שם. ועדיין נשאר לבאר למה כתב אסור לכהן הדיוט משמע דלכהן גדול שרי. ועוד קשה הא איכא חושן ואפוד שהיו כלאים, שהרי הי' בהן תכלת ושש כאשר יתבאר בפ"ט. וכבר הק' קושיא זו הר"א סוף ה' כלאים. והתירוץ שתירצתי שם לא יתיישב כאן כי כאן סתם וכלל תחילה וכתב שבגדי כהונה מותר כו' ואח"כ פרט ואמר חוץ מן האבנט שאסור לכהן משמע שאין איסור כלאים בשום בגד מבגד"כ אלא באבנט של כהן הדיוט לבד. ונראה שמה שכתב אסור לכהן הדיוט לא בא אלא לומר דבאבנט כהן הדיוט מיירי למעט אבנט המיוחד לכהן גדול לבדו ולא להדיוט דהיינו של יום הכיפורים כי אותו אבנט לא היה בו כלאים, אבל של כהן גדול של כל ימות השנה שוה הוא לשל הדיוט ודין אחד להם ובודאי שאסור גם לכהן גדול [371] כמו להדיוט. וזה שבסוף ה' כלאים לא פרט כהן הדיוט אלא כתב סתם כהנים כו' ל"ש הדיוט ל"ש כ"ג. ומה שהק' מחשן ואפוד אפשר היה לומר שגם הם אסורים שהרי כלאים היו. וכן פירש הרז"ה [372] לדעת רש"י ז"ל דמאי דאמרינן בערכין דאשתרי כלאים בשעת עבודה היינו בבגדי כהן גדול והוא חשן ואפוד, לפי שהוא סובר דאבנט היה קשה. ולדעתו קשה שרי אפילו בהעלאה. ולכך מפרש לה בחשן ואפוד שכיון שהיו ללבושה היו רכין. ואעפ"י שאין זה דעת רבינו כאשר נתבאר בה' כלאים, מ"מ למדנו מדבריו דחשן ואפוד היו אסורין שלא בשעת עבודה. ואעפ"י שרש"י כתב בערכין דאשתרי כלאים לגבייהו באבנט ס"ל להרז"ה דלאו דוקא כתב כן. וא"כ גם דעת רבינו אפשר דה"ה בחשן ואפוד דמאי

[371] כ"כ גם בשו"ת הרדב"ז ח"ה לשונות הרמב"ם סי' צ"ז. אמנם מ"ש שם דמעשה אבנט אינו קשה שרקום הי' בצמר, תמהו ע"ז בס' מעשה רקח הספרדי ובשו"ת בית הלוי ח"א סי' ג' דזהו היפך מדברי ר"א ביומא שם דאבנט קשה הוא. יעו"ש אבל לפ"מ שביאר המהר"י קורקוס כאן דהרמב"ם לא סמך על ת' ר"א רק אתירוצא דר"פ וש"ס ערכין. א"כ אפ"ל דכ"ה גם כוונת הרדב"ז רק שלא ביאר הדבר אז כמ"ש הרדב"ז שם בסו"ד וז"ל ומה שהשיג עליו הראב"ד תלוי בהבנת סוגיית הגמ' וע"ז לא נשאלתי.

[372] הובא בר"ן פ"ק דביצה ובריטב"א שם ביומא.

שנא, אלא שרבינו בסתם כהנים מיירי דהיינו הדיוטים ומינה למה שהוא כלאים בכהן גדול דדא ודא אחת הוא ודין אחד להם וטעם אחד להם, אלא שלא היה לו לרבינו לסתום כ"כ. והיותר נראה שדעת רבינו דחשן ואפוד אין בהן איסור כלאים לפי שאין דרך חמום, [373] וכאשר נראה ממ"ש בה' כלאים אין איסור משום כלאים אלא בגדים שהן דרך חמום כגון הכתונת והמצנפת והמכנסים והאבנט כו' ומדפרט בגדי כהונה אלה מוכח שכוונתו לומר דחשן ואפוד אין בהם משום כלאים ודמי לצלצלים קטנים שהתיר שם יע"ש, לפי שאין דרך חמום בכך דחשן ואפוד לאו מלבוש גמור הם כאשר יתבאר במעשיהן. עוד אפשר לתרץ שדעת רבינו דחשן ואפוד אין בהן איסור כלאים לפי שהן קשין. [374] ואעפ"י שדעת רבינו שגם הקשין אסורין בהעלאה מיהת כאשר נתבאר במקומו, אפשר דהיינו מדרבנן [375] ובמקדש שרי שאין שבות כלל במקדש וכיון שהיו כ"ח חוטין הרי הן קשין, אלא שלפ"ז יהיה דעת רבינו היפך מדעת הרז"ה. ולשונו בה' כלאים מורה כאשר כתבתי. ולפי הדרך האחר היה לו לרבינו לפרש כן. עוד יש לדקדק בדברי רבינו, שבברייתא אמרו במדינה אסור ובמקדש מותר ורבינו סתם דבריו וכתב לובשן ביום עבודתו ואפילו כו'. והיה לו לפרש דוקא במקדש הוא דשרי אבל במדינה אסור שנוהג בהן מנהג חול. ובגמרא הק' על ברייתא זו מעובדא דשמעון הצדיק שלבש בגדי כהונה ויצא לקראת אלכסנדרוס מוקדון דמוכח שגם במדינה מותר. ומסיק דלאו דוקא שלבש בגדי כהונה אלא ראוין לבגדי כהונה א"נ עת לעשות לה' הפרו תורתך. מוכח דהכי נקטינן דבמדינה אסור. ועוד יש לדקדק במ"ש רבינו ביום עבודתו דמנ"ל הכי, כי בברייתא אמרו במקדש מותר בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ומנ"ל שדוקא ביום עבודתו דוקא [376] דאי לא ליתני בין ביום עבודתו בין שלא ביום עבודתו, אלא משמע דשלא בשעת עבודה מותר ולא שלא ביום עבודה. ועוד דבהאיש מקדש [377] אמרו דבגדי כהונה אין מועלין בהן

[373] בחי' כתבתי דאפ"ל בדעת הרמב"ם למה דמבואר בשבת נ"ז ע"ב ג' דברים נאמרו באיסטמא אין בה משום כלאים ואין מטמאה בנגעים כו' ופרש"י דא"ב משום כלאים משום שאינה טוי ובתוס' הקשו עליו ופי' משום דאיסטמא הוא קשה ושוב הקשו ע"ז ושוב כתבו בד"ה ואין מטמאה בשם הערוך וז"ל איסטמא חתיכה של בגד מוזהב וקבועין בה אבנים טובות ומרגליות כו' אבל בנגעים לא שאין הבגד עיקר כי אם הזהב ואבנים טובות ומה"ט נמי אין בה משום כלאים יעו"ש. וא"כ י"ל דהרמב"ם דס"ל דגם בקשין איסור יש בכלאים יפרש ג"כ כפי' הערוך. וא"כ ה"ה בחשן ואפוד דנארג בחוטי זהב וקבועים בו אבנים טובות הם עיקר החשיבות ולא הבגד ולכך א"ב משום כלאים.

[374] כ"כ הראב"ד בתמים דעים ספ"ק דביצה והשיג על הרז"ה.

[375] גם הרדב"ז בשו"ת שם כ"כ. ובבית הלוי שם תמה מאד ע"ז דהא הרמב"ם ס"ל שם פ"י מכלאים דבלבישה גם קשין אסור. והנה המהר"י קורקוס כאן מיישב זה דרק מדרבנן אסור לבישה בקשין. ולא כמ"ש הבית הלוי שם דמה"ת אסור יעו"ש היטב.

[376] הלשון כאן אינו מדוקדק ונראה שחסר איזה תיבה.

[377] קידושין נ"ד ע"א.

לפי שלא ניתנה תורה למלאכי השרת ופרש"י שא"א שיהיו זריזין להפשיטן מיד בגמר עבודה, א"כ מהאי טעמא בודאי שאין להתיר אלא ביום עבודה לבד, ומשם למד רבינו כן. ומ"מ נראה שדעת רבינו שביום עבודה מותר אפילו ללבשן לכתחילה, אע"ג דבהא ל"ש טעמא דלא ניתנה תורה למלאכי שרת, כיון שהותר אפילו ישב שלש או ארבע שעות בהן אחר עבודה והוא לבוש בהן אעפ"י שיכול כל אדם ליזהר בהן ולהפשיטן שעה או שתים אחר עבודה לא חלקו בין מעט להרבה מעתה אותו יום מותר לגמרי אפילו הפשיטן וחזר ללבשן לכתחילה שלא לעבודה דלא פליג רבנן. ולכך כתב רבינו לובשן כו'. אבל בתוס' כתבו דללבוש לכתחילה אסור דל"ש בהא לא ניתנה תורה כו' דבזה יכול כל אדם ליזהר. ואפשר היה לפרש לובשן שכתב רבינו דהיינו שיניחם עליו כל יום עבודתו, והוא לבוש בהן כיון שלבשן לעבוד ויכול ללבוש אותם על דעת להניחם עליו כל היום אפילו אחר גמר עבודתו ומהטעם שנתבאר, אלא שבה' מעילה [378] כתב סתם בגדי כהונה החדשים הואיל וניתנו ליהנות בהן אין מועלין בהן ע"כ. משמע דבכל גוונא שרי. ולפ"ז אפשר דבאבנט אין אסור אלא ללובשו לכתחילה וכאשר נראה מלשון רבינו דלהניחו עליו אמרינן לא ניתנה תורה כו' גם באיסור כלאים דמ"ש, וכיון שרבינו כתב יום עבודתו ממילא שדוקא במקדש הוא דשרי, דבמדינה מה לי יום עבודתו ומה לי שאינו יום עבודתו. ועבודה במדינה מאי שייכא ולכך לא הוצרך לבאר דודאי במקדש איירי כיון דלא שרו אלא יום עבודתו, וגם אפשר שבמקדש שנזכר בברייתא היינו יום עבודתו שכתב רבינו שהכהן יום שעובד יושב במקדש, וכשיושב במדינה ודאי שאותו יום אינו עובד. מעתה יום עבודתו שכתב רבינו טעמא יהיב לבמקדש שהזכירו בברייתא. דמש"ה מותר שהוא יום עבודתו וכיון שלובשן לעבודתו הותרו כל היום, נמצא כי דברי רבינו הם דברי הברייתא דמקדש היינו יום עבודתו והוי כאלו אמרו במקדש שהוא יום עבודתו מותר אפילו שלא בשעת עבודה דאילו מקדש לחוד למה יהיה מותר. ול"ש בהא טעמא דלא ניתנה תורה כו' לא מינה ולא מקצתה. ואעפ"י שבה' מעילה כתב סתם אין בהן מעילה, היינו מתורת מעילה, אבל מה שאסור במדינה אפשר דלאו מתורת מעילה הוא, אלא מפני שנוהג בהן מנהג חולין כאשר נתבאר, ומ"מ היה ראוי לבאר. ואפשר שסמך על מ"ש בכאן. ואין לומר שרבינו דוחה אותה ברייתא מההיא דאמרינן בינאי המלך שהיה לבוש בציץ וכאשר הק' בתוס' [379] דודאי לא מכרעה לדחות ברייתא

[378] פ"ה הלכה י"ד.
[379] שם ביומא ס"ט ע"א.

מפורשת משום ברייתא שלא הקשו בתלמוד ממנה. וכבר תירצו בתוס' ההיא דינאי דלא תקשי אההיא דבגדי כהונה ע"ש:

פרק ט

הלכה א

כיצד מעשה הציץ כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל בברייתא פ"ק דסוכה [380] ופ' במה אשה יוצאת. [382] ציץ כמין טס של זהב ורחב [381] ומקיף מאוזן לאוזן, וכתוב עליו בשני שטין קדש לד', קדש למד [384] למטה והשם [383] מלמעלה, וא"ר אלעזר ב"ר יוסי אני ראיתיו ברומי, וכתוב עליו קדש לד' בשיטה אחת, והטעם שהיו כותבים השם למעלה וקדש למטה. היפך מסדר קריאתו. כדי שלא לכתוב שאר אותיות למעלה מהשם. [385] כיון ששני שטין היו. וי"מ למעלה למעלה ממש למטה למטה ממש, והקשו בתוס' דאין זה דרך קריאה כלל, לכך פירשו הם. שהיו זה שלא כנגד זה קדש למד בתחלת שיטה שניה, והשם בסוף שיטה ראשונה, ועכשיו אפשר לקרות דרך קריאתו. ורבינו כתב לשון הברייתא ולא ביאר דבריו. ונראה שרבינו גורס קדש למטה [387] ולד' למעלה. וגירסא נכונה היא [386] כיון

[380] ה' ע"א.
[381] חסר וצ"ל ורחב ב' אצבעות.
[382] שבת ס"ג ע"ב.
[383] בכת"י היה כתוב כאן שם של ארבע אותיות במלואם. ולא העתקתי כן מטעם שכתבו התוס' שם בסוכה. דלכך נקיט בברייתא רק חצי השם דשם שלם בארבע אותיות יש בזה משום הוגה השם. ובמהרש"א שם כתב דגם לפרש"י דאין זה רק בשם מ"ב, מ"מ איסורא יש גם בשם בן ד' אותיות דלעלם כתיב יעו"ש ובמהר"ם.
[384] ע' כס"מ ובהגהות שם דכ"ה גירסת הרמב"ם והכס"מ בשבת שם. וממהר"י קורקוס נראה שגרס כן גם בסוכה שם.
[385] כפרש"י בשבת שם.
[386] ע' בס' צפנת פענח מהד"ת ע' ע"ב שהעיר בהא דגיטין ו' ע"ב דאר"י דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט ובמתניתא תנא ד' אין כותבין. והנה אמרי' בירושלמי פ"ב דסוטה ה"ד כמה אותיות כתוב בה שלא לצורך ויהא חייב בש"א אחת ובה"א שתים אר"ה טעמון דב"ה כו' וכן ברמב"ם פ"ה מתפילין ה"ג כתב אם הוסיף אות אחת במזוזה פסולה יעו"ש. דמבואר דיש על אות אחת שם מציאות תיבה. וע"ע שבת קט"ו ע"ב הני פ"ה אותיות מכונסות או מפוזרות כו' מיתיבי ס"ת שבלה כו' בתיבות יעוש"ה בפרש"י דנראה דפליגי בזה. וא"כ בציץ שהלמד היה נחלק מהשם הוי כמו ג' תיבות וצריך שרטוט למ"ד ג' אין כותבין עכת"ד שם. - והנה מ"ש דגם חקיקה בזהב כמו שהיה בציץ שייך דין דשרטוט, כוון בזה לדעת רבינו ירוחם בש"ע יו"ד סי' רפ"ד ברמ"א שם וע' ביאורי הגר"א שם. - כן מ"ש דגם אות יש לו דין תיבה בדין שרטוט, יש להוכיח כן ממ"ש הב"ח בטיו"ד שם להקשות על שיטת ר"ת דאגרת שלומים מותר לכתוב כמה תיבות מפסוק לצחות. דהא אסור משום דאין כותבין מגילה להתלמד בה ותירץ דגם לצחות אין היתר אלא בסירוגין כדאמרי' ביומא ל"ח ע"ב. ופרש"י שם דכותב ג' תיבות ואח"כ ראשי תיבות יעו"ש. ומעתה אם נאמר דאות אחת לא נחשב כתיבה בדין שרטוט א"כ כשכותב ג' תיבות ואח"כ אות בשביל ראש תיבה וכן למ"ד ג' אין כותבין כשכותב ב' תיבות ואות לר"ת אחרת, גם בלא לצחות באגרת, הא מותר לכתוב בלא שרטוט. ושמעינן מזה דגם אות אחת נחשב בזה כתיבה ולכך רק באגרת ולצחות מותר. - אמנם בעיקר דברי הגאון בצ"פ אם כנים הם, הנה הב"ח שם הביא בשם כמה ראשונים דדעת הרמב"ם להלכה כמ"ד דג' אין כותבין בלא שרטוט כמ"ש בפ"ד מיבום יעו"ש. א"כ חקיקת הציץ בעי שרטוט, ולא מצינו רמז ע"ז בשום מקום. אכן למ"ש מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם דהלמד לא היה נחלק מהשם, א"כ היה רק ב' תיבות ולא בעי שרטוט.

שלד' תיבה אחת למה נחלק אותה. [388] ויכתבו הלמד לבדה והשם לבדו, כשהם שיטה אחת יותר [389] מכשהם שני שיטין. ולגירסת התוס' נראה שטעמם כדי שיהיו ארבעה אותיות בשיטה אחת. וארבעה בשיטה אחרת, דקדש חסר וא"ו הוא. ולדעת רבינו אין זה מספיק לחלק הלמד מהשם. כיון שהכל תיבה אחת איך נחלוק אותה. וזה שכתב רבינו שפעמים כתבוהו שיטה אחת, הוא ממה שהעיד ר"א בר"י שראה אותה ברומי בשיטה אחת:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וק"ק על פי' התוס' שאין זה דרך קריאה [390] מלמטה למעלה. ותו דלא הוי שני שיטין אלא שני חצאי שיטין. ותו דהוי תיבה אחת חלוקה בשתי שיטות לפיכך תפס הרב ז"ל כדברי ת"ק דלכתחילה בעינן שתי שיטות. אבל סדר הכתיבה כתב כר"א בר"י דאמר אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש להשם. ואפילו בזמן שכותב שני שיטין כותב קדש למטה. לד' למעלה. והרי אתה קורא [391] שפיר לה' קדש אלא שבתחלה היה כותב למטה קדש [392] כדי שלא להזכיר את השם ארקנייא ומפני עדותו של ר"א בר"י שאמר אני ראיתיו ברומי כו' כתב ופעמים כתבוהו בשיטה אחת:

יג) במהר"ם שם מפני קושייתו על פי' התוס' הביא מ"ש הבחיי בשם הראב"ד דקדש למ"ד היה בסוף שיטה עליונה וזה נקרא מלמטה והשם בתחלת שיטה תחתונה. וכ"כ הרשב"א בשבת שם בשם ר"ת יעו"ש. והנה מדלא העיר הראב"ד כאן כלום על הרמב"ם, לכאורה י"ל כן גם בדעת הרמב"ם. ואפשר היה לדייק בלשונו דנקיט קדש למטה. ולד' למעלה. ובגמ' הגירסא לד' למעלה וקדש למטה וכבר התעורר בזה הכס"מ. אבל אם נאמר דס"ל כפי' הראב"ד שפיר נקיט תחלה קדש למטה, דהכוונה בשיטה ראשונה בסופו וא"ש. אמנם באמת גם בירושלמי פ"ד דיומא ה"א הגירסא קדש למד מלמטה כו' ושם קשה לפרש כפי' הראב"ד, כמ"ש בשירי קרבן שם.

---

[387] ע' פרש"י בשבת שם וז"ל ורבינו הלוי שונה קדש לד' מלמטה והיא היא. וכתב בגליון הש"ס דצ"ל קדש מלמטה לה' מלמעלה שהוא כגירסת הרמב"ם יעו"ש. והנה למ"ש המהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם שלא לחלק הלמ"ד מהשם, ז"א דאי רבינו הלוי ס"ל כגירסת הרמב"ם איך כתב רש"י ע"ז והיא היא, דהא גירסת רש"י קדש למ"ד מלמטה.

[388] אמנם עיקר דברי מהר"י קורקוס צע"ג מהמבואר בירושלמי פ"א דמגילה ה"ט כל האותיות הכתובים עם השם מלפניו הרי אלו חול כו' שכן מצאנו בציץ שהוא מובדל ממנו קדש למד מלמטן והשם מלמעלן יעו"ש ובירושלמי פ"ד דיומא ה"א ציץ כו' קדש מלמטן ושם מלמעלן כו' ודכוותה אחד מלמטן ושם מלמעלן יעו"ש ובפ"מ וק"ע היטב. דמבואר דבציץ ובגורל הלמד היה מובדל מן השם והיה בשיטה שניה.

[389] ט) ע' חולין ס"ה ע"א בשני שיטין לא פסיק להו. וע"ע תוס' סוטה ל"ו ע"א ד"ה עשרים.

[390] י) נראה דט"ס וצ"ל כשהם בב' שיטין יותר מכשהם בשיטה אחת.

[391] יא) כן הקשו הרשב"א שם בשבת ובמהר"ם בסוכה שם.

[392] יב) צ"ע דבקרא כתיב קדש לה'. ובפשוט משמע דגם הקריאה כן הוא. וע"ע יומא ל"ט ע"א במתני' ואומר לה' חטאת. ובתוס' ישנים הקשו מהא דלא לימא אינש לה' קרבן אלא קרבן לה' ותירצו דשא"ה דכתיב אשר עלה כו' והדר ועשהו חטאת יעו"ש. א"כ כש"כ כאן דכתיב קדש לד' צריך הקריאה להיות כן.

הלכה ב

חופר את האותיות כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל פ' המביא תניין [393] לא היו כותבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב. ומפרש לה התם כדינרי זהב. ולא כדינרי זהב. כדנרי זהב שבולט. ולא כדנרי זהב דאילו התם מגוואי והכא מאבראי ופרש"י ז"ל דוחק מאבראי והיא בולטות מגואי. גם שם נתבאר שהאותיות הם עצמם שמכה מאחוריו והם בולטות בפניו דהיינו חק יריכות וההיא היא דמתקריא כתיבה. [394] ובהשגות א"א אינו חופר כו' והנה דפוס שכתב לא מצאתנו ונראה שכתב כן משום פתוחי חותם. והנראה מן הגמ' שהאותיות היה מכה מאחוריו כדין כתיבה כן נראה דעת רש"י ז"ל בלשון שכתבתי. והוא הנקרא פתוחי חותם שמפתח מאחוריו והאותיות בולטות כמו החותם. וגם צריך לצייר האות מאחוריו מהופכת כדי שיבלוט כסדר. וכן עושין החותם לחותם הדינור. וזה פשוט. ומדובק בשעוה הוא כדרך הצורפין הזוקקים או מכים בטס מצד אחד לעשות צורות או אותיות. והם בולטות מהעבר השני. כדי שלא יבקע הטס בעת שדוחק ומכה כדי שיבלטו הצורות או האותיות ממלאים אותו בזפת או בשעוה ואותו הזפת או השעוה מעמיד אותו [395] בעת החקיקה או ההכאה כדי שלא יבקע ולכך כתב רבינו שהיה הטס מדובק בשעוה מלפניו כדי לחקוק האותיות מאחוריו שיהיו בולטות לפניו:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב דעת רבינו שלא היה עושה בדפוס דבעינן כתיבה [396] דכתיב ויכתבו עליו וגו' וחופר האות מאחוריו ובולט מלפניו ואומנות זה אין עושין אותו אלא על השעוה:

והוא נקוב כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל זהו מה שאמר הכתוב ושמת אותו על פתיל תכלת וכ"פ הרמב"ן ז"ל [397] ובהשגות א"א עוד יש בו נקב כו' כתב כן הר"א ז"ל מפני שכתוב ויתנו אותו על פתיל תכלת לתת על המצנפת וסובר שהוא חוט אחד. חוץ מהחוט שנזכר בציוויו שכתב ושמת אותו על פתיל תכלת וא"כ הרי כאן שני חוטין. וכבר האריך הרמב"ן ז"ל לבטל דעת זה. וכתב שהאיך יעשו מה שלא הוזכר בציוויו

[393] ניטין כ' ע"א.
[394] באור שמח כוון לציין כן.
[395] בהר המוריה כוון לזה.
[396] בכס"מ כתב שהיה כותב האותיות דכתיב ויכתבו עליו מכתב. ואח"כ חופר מאחוריו. וכ"ה בג"פ סי' קכ"ה. ובס' מעשה רקח תמה ע"ז מש"ס ניטין כ' ע"ב דמקשה והא בעינן מכתב ופרש"י פתוחי חותם יעו"ש. הרי דפתוחי חותם הוא עצם המכתב, וכ"מ כאן ברדב"ז ודו"ק. ומ"ש הרדב"ז דדפוס אינו כתב, ע' יו"ד סי' רע"א בט"ז סק"ח בזה. אמנם שם מיירי בדפוס ע"י דיו. - וקצת יש לעורר דלהראב"ד א"ש מה שהבאתי לעיל הערה ח' בשם הצ"פ דציץ יהיה צריך שרטוט יעו"ש. ובזה י"ל למ"ש התוס' מנחות ל"ב ובכמ"ק דשרטוט דס"ת ותפילין הוא רק ליישר הכתב יעו"ש ובשו"ת רע"א סי' נ'. א"כ אפ"ל דע"י דפוס ל"ש טעם זה ולא צריך לשרטוט כדוגמא בש"ס פסחים ל"ז ע"א אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון יעו"ש.
[397] בפ' תצוה כ"ח ל"ז.

כי בציוויו לא הוזכר רק פתיל אחד והוא הנכנס בנקבי הציץ ונקשר כנגד העורף אלא שהמצנפת צניפתה משופעת מאחוריו. כי היה צריך להניח לפניו מקום לתפילין בין ציץ למצנפת והיה הפתיל הנקשר לאחוריו כנגד העורף נקשר על המצנפת אחורי אזניו. וזהו ונתת את הציץ נזר הקדש על המצנפת כי היה קושר אותו מאחוריו דאלו ציץ על המצח היה והמצנפת בגובה הראש משפעת ויורדת לאחוריו כאשר כתבתי ורש"י ז"ל בפירוש החומש טרח לקיים כל המקראות והצריך ששה חוטין. והאריך הרמב"ן ז"ל להקשות עליו כי איך אפשר לצרף כל המקראות של הציווי ושל העשייה ולהרבות בחוטין והכתוב לא צוה רק חוט אחד. ועיין בחדושיו ז"ל ודעתו כדעת רבינו וכאשר כתבתי:

הלכה ג

והמעיל כלו תכלת כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל ברייתא פ' המזבח מקדש.[398] ת"ר המעיל כלו תכלת שנאמר כליל תכלת וכו'. ובהשגות על מ"ש רבינו שאין לו בית יד. א"א זו מנין לו. גם על מה שכתב והוא נחלק לשני כנפים מסוף הגרון עד למטה. א"א וגם זו מנין לו. והנה מ"ש שאין לו בית יד הוא משום דכתיב בקרא והוא עוטה מעיל וכתיב מעיל צדק יעטני. ועטייה לא תאמר רק על מה שאינו מלבוש. כי אם היה לו בית יד היה לו לכתוב לשון לבישה לא לשון עטייה. ומ"ש שהוא נחלק לשני כנפים, הוא משום דכן כתיב בקרא ויחזק בכנף מעילו ויקרע. נראה שהיה לו כנפים שאם לא היה לו כן היה לו לכתוב רק בשולי מעילו וכ"כ הרמב"ן ז"ל.[399] והוא עטוף קרוב לצורת האפוד יתעטף בו חצי הגוף שכלפי רגליו. והנה יש לו כנפים ואינו כמין חלוק. אבל המעיל כסות מקיף את כל הגוף כלו מצוארו עד רגליו, ואין לו בית יד כלל. ובשאר המעילים יש להם בית צואר כנגד כל הצואר תפור בו והוא הנקרא פי המעיל. וצוה הכתוב שיהיה ארוג עמו כו'. הכל שם כדברי רבינו. ודעת רש"י ז"ל כדעת הר"א ז"ל שהוא כדמות חלוק. והקשה עליו הרמב"ן ז"ל והכריח כאשר כתבתי. ומ"ש רבינו שחוטיו כפולים י"ב, נתבאר ביומא פ' בא לו[400] דיליף תכלת תכלת מפרוכת מה להלן כל חוט ששה אף כאן כל חוט ששה. וכתיב כליל תכלת. ופרש"י כליל גדיל ואין גדיל פחות משנים וכל חוט ששה הרי י"ב. ומ"ש ופיו ארוג בתחלת אריגתו, הוא מ"ש שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג. וזה סיוע לפרש"י ז"ל[401] שכתב באותה שנתבאר ספ"ח דמעשה אורג. היינו שמתחלת אריגתם יהיו כך ולא ע"י תפירה וכאשר הארכתי שם:

[398] זבחים פ"ח ע"ב.
[399] פ' תצוה כ"ח לא. - ע' רדב"ז בשו"ת ח"א סי' שמ"ג ולד' הרמב"ן הוכחת הרדב"ז שם צע"ק.
[400] ע"ב ע"א.
[401] שם בפ' תצוה כ"ח ל"ב. והובא בכס"מ.

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' הא למדת דחוטי המעיל כפול ששה והם גדיל הרי י"ב. והם של תכלת וחוטי הרמונים כפול שמונה דכתיב משזר וכ"מ שנאמר משזר חוטם כפול ח' והתם [402] יליף לה:

ופיו ארוג בתחלת אריגתו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל זה לא מצאתי מפורש ואי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא. אבע"א קרא דכתיב והי' פי ראשו בתוכו שיהי' פיו בראשו כלומר בתחלתו. ואבע"א סברא דבזמן אריגתו מתחיל מן הקצר ומרחיב והולך. אבל אם מתחיל מן הרחב אינו יכול לקצר:

ואין לו בית יד כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא בהשגות א"א זו מנין לו כו'. ואני אומר שלא היתה כוונת רבינו לומר שלא הי' לו בית יד להוציא זרועותיו מתחת המעיל. אלא לא הי' לו בית יד כמו הכתונות כדרך כל המלבושים. ויליף לה רבינו מדנקרא מעיל ואם הי' לו בית יד לאו היינו מעיל אלא כתונת. וזהו שכתב אלא נחלק לשתי כנפים מסוף הגרון עד למטה כדרך כל המעילים. והי' מכניס ראשו בבית הצואר ונמצאו שתי כנפיו אחד מימין ואחד משמאל פתוח מלפניו ומאחריו. וא"כ ע"כ היו לו בתי ידים כמין נקבים אחד מימין וא' משמאל להוציא בהם זרועותיו. שהרי חגור הי' בחשב האפוד. וליכא לפרושי שהי' נחלק לשתים חלוק לפניו וחלק לאחריו והשתא ניחא שהי' יכול להוציא זרועותיו. דא"כ לא נקראו כנפים. [404] דאין כנף אלא מן הצד, ותו שהרב ז"ל כתב לקמן [403] עד שיהיו שוליו משני צדדיו פעמון ורמון. משמע שהי' חלוק לשני צדדין ימין ושמאל. ועדיין לא ידעתי למה הי' חלוק מלאחריו. בשלמא מלפניו שלא יעכב בהליכה, אבל מלאחריו למה. וכן נראה שהוא דעת הראב"ד ז"ל שכתב וגם זו מנין לו. ואפשר לי לומר דילפינן לה מדכתיב ועשית על שוליו רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני, על שוליו סביב מדכתב שוליו תרי זימני משמע דשתי שוליים הם. ולא משכחת לה אם לא יהי' חלוק לשנים. וא"ת כיון שהי' המעיל בעל ד' כנפות למה לא הי' חייב בציצית [405] וכ"ת הכי נמי לא מצינו שהוזכר זה כלל. וכ"ת משום דבגדי כהונה צריכים שיהיו עד העקב ונמצאו

[402] שם ביומא.

[403] ה"ד. וע' ברמב"ן פ' תצוה כ"ח ל"א. וז"ל אבל רבותינו אמרו שהיו שבעים ושנים כו' שלשים וששה מצד אחד כו' ומכאן תלמוד שאינו כמין חלוק וכתונת אלא יש לו כנפים יעו"ש ואפשר דכוונתו כמ"ש הרדב"ז. ודו"ק.

[404] ע' תפארת ישראל בפתיחה לס' מועד בכללי בגד"כ שכתב שהיה נחלק חלק מלפניו וחלק מלאחריו ולא מן שני הצדדין. ולמ"ש הרדב"ז ז"א.

[405] המנ"ח מצוה צ"ט כוון להקשות כן. ותי' משום דקי"ל דטלית שאולה פטורה משום דכתיב כסותך וה"ה בגדי כהונה שהם של הקדש. אמנם העירו עליו מש"ס חולין ק"י ע"ב דגם טלית שאולה אחר למד יום חייבת מדרבנן. ולמ"ש הרדב"ז א"ש.

הציצית נגררים ע"ג קרקע. [406] מה בכך על הריצפה הי' מהלך והרצפה נתקדשה. וטלית שכולה תכלת חייבת בציצית. וי"ל דכיון שלא היתה מחוברת אלא כנגד הגרון אין זו בעלת ד' אלא בעלת שתים ופטורה. והארבע כנפות שלנו כולם מחוברות על הכתף ולפיכך היא בעלת ארבע:

והקורע פי המעיל לוקה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל בפ' בא לו. [407] אמר רחבא אמר ר"י המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר לא יקרע. מתקיף לה רב אחא בר יעקב ודילמא הכי קאמר קרא ניעבד ליה שפה כי היכי דלא ניקרע. מי כתיב שלא יקרע, ומשום דאיכא לאקשויי עלי' דקרא במעיל כתיב להכי הקדים רבינו והקורע פי המעיל דבי' כתיב קרא לא יקרע. וה"ה לכל בגדי כהונה ודוקא דרך השחתה אבל הקורע ע"מ לתקן פטור. וא"ת מנ"ל הא. דמימרא דתלמודא סתמא משמע. ותו דקרא לא יקרע בכל גוונא משמע מדלא כתיב ולא יקרע. וי"ל דלא עדיפי בגדי כהונה מכל הדברים הנעשים לקדושת שמו כגון מזבח והיכל דאין לוקין עליהן אלא דרך השחתה שנאמר ונתצתם וגו' לא תעשון כן לד' אלקיכם. ור"י לא הוצרך לפרש דדוקא דרך השחתה הוא דלוקה ולא אתי אלא לפרושי דלא יקרע לאו גמור הוא ולוקה עליו מדלא כתיב שלא יקרע, וקרא תרתי קמ"ל שיהי' שפה לפיו שלא יהא נוח ליקרע [408] ואם קרעו לוקה. וגדולה מזו אני אומר שהמוחק שם משמות הקדושים ע"מ לתקנם ולא הי' דרך השחתה נהי דעביד איסורא. אבל אינו לוקה. ומנא אמינא לה מדאמרי' המאבד שם משמות הקדושים לוקה. משמע דרך איבוד. והכי משמע נמי מקרא דמייתי שנאמר בע"ז ואבדתם את שמם וגו' לא תעשון כן וגו', ומה ע"ז דרך השחתה, [409] אף הכא דוקא דרך השחתה הוא דלוקה. ועדיין צ"ע דדילמא משום חומרת קדושת השם אפי' ע"מ לתקן לוקה. והכי משמע מדכתב רבינו בהלכות יסוה"ת [410] וז"ל שאר הכנויים שמשבחים בהם להקב"ה כגון חנון כו' מותר למוחקן. והא ודאי ע"מ לתקן הוא, דאי דרך השחתה ודאי אסור דלא גרעו מכתבי הקדש, ודכוותא רישא דשמות שאינם נמחקים. אפי' ע"מ לתקן לוקה. ומ"מ הקורע בגדי כהונה אינו לוקה אלא דרך השחתה:

[406] ע' ש"ע או"ח סי' כ"א ס"ד שלא יגרור ציצותיו ובמג"א שם סק"ג העיר ע"ז מכמ"ק ומגיטין נ"ו ע"א מבן ציצית הכסת יעו"ש ובה"ט ושע"ת בזה.

[407] יומא ע"ב ע"א.

[408] כ"ה בפרש"י פ' תצוה כ"ח ל"ב וי"ל בזה בקושיית הגרע"א בגליון הש"ס מסנהדרין כ"א ע"ב דאמרי' לא ירבה כדי שלא יסור לבבו יעוש"ה.

[409] ע' שו"ת ח"ס יו"ד סי' רס"ד ארוכות בזה וכוון לראיה זו של הרדב"ז.

[410] פ"ו ה"ה. ע' ח"ס שם. וראי' זו של הרדב"ז סעד גדול לשיטת הרא"ש שם. וע"ע שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ז ובשו"ת עין יצחק או"ח סי' ה'. וע"ע פרמ"ג או"ח סי' קנ"א במשב"ז סק"ג בזה.

הלכה ד

ומביא תכלת כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל ברייתא פ' המזבח מקדש [411] שהזכרתי בסמוך מסיים בה כיצד הוא עושה מביא תכלת וארגמן ותולעת שני שזורים ועושה אותם כמין רמונים שלא פתחו פיהם ומביא ע"ב זגין ובהם ענבולין ותולה בו ל"ו מצד זה ול"ו מצד זה. פי' רמונים שלא פתחו פיהם פרש"י ז"ל דרך רמונים כששוהים באילן אחר גמר בישולן מתפתחין מאיליהן כדרך קליפי אגוזים החיצוניות. והרמב"ן ז"ל [412] סובר שהפעמונים היו מכניסים אותם ברמונים שכן כתוב בתוך הרמונים. והברייתא שכתבתי משמע כדעת רבינו חדא שאמרה ותולה בו [413] משמע שהפעמונים תלוים במעיל, ותו שהי' להם לומר ומכניס הענבולים בתוך הרמונים ותולה כו', ותו שאמרו כמין רמונים שלא פתחו פיהם משמע דאין דבר נכנס בהם. ומלת בתוך ל"ק מידי דפירוש בתוך היינו בין או באמצע. וכן תרגום אנקלוס בתוכם סביב [414] ביניהון. ולא תרגם בגווהון. ובתוך שתרגם [417] בגו הוא כמו בין. וכ"ד רש"י ז"ל בפי' החומש [416] גם בגמ' [415] ולמד אותו מדכתיב פעמון ורמון דמשמע אצל רמון ולא בתוך. אלא פעמון ואח"כ רמון בצידו. וזה דקדק רבינו במ"ש עד שנמצא שיליו כו' דוק ותשכח. ומ"ש כל חוט שמונה, גם בפ' בא לו [418] ויליף לה מפרוכת מה שם כ"ד חוטין אף כאן כ"ד חוטין. והיו שני מינים נמצא שמונה בכל מין וכבר הזכרתי זה:

הלכה ה

הזהב שבאריגת האפוד כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל פ' בא לו [419] ונקיט רבינו כטעמו של רב אשי דאמר לעשות בתוך הארגמן וכתיב ועשית שיהי' כל עשיותיו זהב בתוך הארגמן וכן בתולעת השני וכן בשש נמצא כ"ח. וכבר כתבתי זה למעלה ולא ידעתי למה לא כתב הרב ז"ל שהאפוד הי' מעשה חושב [420] כאשר כתב בחושן כי באפוד כתיב מעשה חשב ובחושן כתיב אפוד. וי"ל דלמעלה לא ביאר הרב מעשה האפוד אלא כמה

[411] זבחים פ"ח ע"ב.
[412] בפ' תצוה כ"ח ל"א.
[413] הגירסא שלפנינו ותולה בהן אבל מפרש"י נראה שגרס ותולה בו. וע' בכס"מ.
[414] שם בפ' תצוה כ"ח ל"ג ובס' נתינה לגר על התרגום כוון לזה.
[415] שם בזבחים ד"ה עינבלים. וכ"כ התוס' סוף מס' קנים אבל המפרש שם פי' כהרמב"ן יעו"ש.
[416] שם בפ' תצוה.
[417] בפ' פקודי ל"ט כ"ה וע' בנתינה לגר שם. ובס' הכתב והקבלה כוון בזה למהר"י קורקוס ומביא ראיה מקרא ויצא בן אשה ישראלית בתוך בני ישראל ותרגום אונקלס בגו. וע"כ דגו פי' בתוך.
[418] יומא ע"א ע"ב.
[419] שם ביומא.
[420] ע' מל"מ לעיל פ"ח הט"ו.

חוטין הי' באריגתו ולמטה גבי החושן כתב מעשה חושב לאפוד ולחושן אפוד שהכל הי' מעשה חושב:

הלכה ו

כיצד מעשה החושן כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פסוק מלא ועשית חושן וגו' מעשה חושב. וכבר נתבאר פי' מעשה חושב דהיינו שהצורה נראית משני צדדין. ואמה ארכו כן כתוב באלה פקודי רבוע יהי' כפול וגו' זרת ארכו וזרת רחבו כפול.[421] פירושו שלאחר כפילתו יהי' רבוע זרת על זרת והזרת הוא חצי אמה. ומ"ש שכל אבן מרובע ומשוקע כו' כך פרש"י ז"ל[422] גבי אבני מלואים וגבי משובצים זהב יהי'. שהי' עושה מושב כמין גומה וכו' והרמב"ן ז"ל[423] חולק בזה וסובר שלא היתה האבן שקועה רק יושבת על המושב ויוצאים מן המושב מזלגות האבן. וכתב שכן דרך כל אבן יקרה שלא יטמין יופי'. ודעת האונקלוס נראה שהוא כדעת רש"י ז"ל ורבינו[424] שתרגם משקען, נראה שהיו שקועות והמושב מקיף סביב על האבן מכל הרוחות. והוא מ"ש משבצות שפירושו שיהיו האבנים מוקפות משבצות כ"כ רש"י ז"ל וכדברי רבינו:

ארכו אמה ורחבו זרת כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל דכתיב רבוע יהי' כפול זרת ארכו וזרת רחבו כפול כלומר אחר שנכפל הי' רבוע זרת ארכו וזרת רחבו כפול. וכבר נשאלתי אמאי כתיב תרי זמני כפול, והעליתי דאפי' בשעת אריגתו הי' אורג אותו כפול ולא הי' אורג אותו פשוט ואח"כ כופלו. דא"כ הי' צריך תפירה. ולא הי' בבגד"כ מעשה מחט.[425] וטעם הכפל כדי ליתן את האורים ואת התומים בתוך כפלי החושן אעפ"י שאין נראה כן מלשון רבינו שכתב אורג בגד וכו' ארכו אמה ורחבו זרת וכופלו לשנים. משמע שהי' אורג אותו פשוט. וצ"ל לפ"ז כי שני ראשי' היו למעלה ואעפ"י שלא הי' תופרו מן הצדדין כובד החושן הי' מעמד את האורים ואת התומים שלא יפלו ואכתי כפל הכפל קשיא. ואפשר דרבינו לא נחית להכי, אבל מודה הוא דמתחלת אריגתו ועד סופו הי' כפול. ולזה דעתי נוטה:

---

[421] כוונתו ליישב מה שדקדק הרדב"ז כאן דלמ"ל תרי זמני כפול בקרא. ופי' הכוונה כפול שני דזרת על זרת הוא אחר שכופלו ולכך לא הביא מקרא דפ' תצוה כ"ח ט"ז רק מפ' פקודי ל"ט ט' דשם כתיב ב"פ כפול.

[422] בפ' תצוה כ"ה ז'.

[423] שם.

[424] ע' רמב"ן שם שכתב בדעת התרגום כדעתו. וע' מל"מ כאן.

[425] אפ"ל ראי' לזה מש"ס יומא ע"ב ע"ב מיתיבי בגד"כ אין עושין אותן מעשה מחט כו' אמר אביי לא נצרכא אלא לבית יד כדתניא כו' יעו"ש. ומשמע דלא משכחת מעשה מחט רק בבית יד. ויש לעיין בזה למ"ש הרדב"ז לקמן ה"ט יעוש"ה.

הלכה ז

ומפתח על האבנים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל כתב רש"י ז"ל בפי' החומש [426] איש על שמו סדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן פטדה לשמעון וכן כולם. ועוד יתבאר בסמוך גבי אפוד דעת רבינו בזה:

נמצא כותב כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל על האודם ראובן שהוא הראשון ועל ישפה בנימין שהוא אחרון. וגרסינן בפ' בא לו [427] כיצד נעשית ר' יוחנן אמר בולטות ר"ל אמר מצטרפות והא לא כתיב צד"י א"ר שמואל בר יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם. והא לא כתיב טי"ת א"ר אחא בר יעקב שבטי ישורון כתיב שם. ומשום כבוד האבות הי' כותב אותם למעלה ושבטי ישורון למטה. ורבינו כתב שבטי י"ה ואפשר שכך היתה גרסתו [428] והיא הנכונה כדי שהשם יסייע בתשובת השאלה. [429] ועדיין לא ידענו על מה הי' כותב וכ"ת על האבנים כשאר שמות השבטים, הא ודאי ליתא שלא הוזכרו אבנים אלו בכתוב ולא על איזה אבן היו. ואם על הגויל ככתיבת ס"ת הי' צריך לדבק אותו בדבק או לתופרו שם. והי' ראוי שישמיענו דבר זה. ולפיכך אני אומר דמעשה חושב היו אותיות

[426] בפ' תצוה כ"ח כ"א.

[427] יומא ע"ג ע"ב.

[428] בס' צפנת פענח מהד"ת ס"ז ע"ב כתב ראיה לזה מתוספתא פ"ק דחלה דאר"י לבוש שלבש בו אבא וציץ שנתן בין עיניו אם לא אלמוד בו לכל מורה הוראות יעו"ש. דמשמע דאמר כן כשבועה. וקשה בשלמא בציץ שהיה בו השם הוי גדר שבועה, ע' ברמב"ם פי"ב משבועות ה"ד. אבל בלבוש מה שבועה שייך בו. אבל להרמב"ם שהיה השם בחשן שהוא מלבוש כהן גדול א"ש.

[429] ע' פרש"י תצוה כ"ח י"ב וז"ל שיהא הקב"ה רואה את השבטים כתובים לפניו כו' וע"ע תוס' ר"ה כ"ו ע"א ד"ה כיון מ"ש בזה. וע"ע בקידושין ע' ע"ב כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים כו' שנאמר שבטי י"ה עדות לישראל, אימתי הוי עדות לישראל כו' יעו"ש ובפרש"י. ולסברת הרדב"ז משם סמך לדברי הרמב"ם ודו"ק.

[430] ע' מנ"ח מצוה צ"ט ובתפא"י בכללי בגד"כ בס' מועד שכתבו דשמות האבות היו כתובין על אבן ראובן. ושבטי וגו' על אבן בנימין, יעו"ש. ולהרדב"ז כאן ז"א. - ואפ"ל ראיה להרדב"ז למ"ש בס' צ"פ מהד"ת ע' ע"ב דלכך באפוד כתיב כמ"פ לשון פתוחי ובחשן רק פעם אחת. כדי לרמז בזה הא דאמרי' בגיטין ו' ע"ב דאין לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט ובמתניתא תני ד' אין כותבין. א"כ באפוד דבכל אבן היה כתוב ששה שבטים, שהם שש תיבות, צריך שרטוט קודם החקיקה. משא"כ בחשן דבכל אבן בפ"ע היה רק שם שבט אחד אין צריך יעו"ש. ובמ"ש לעיל הערה ח' בזה. ואם נאמר דעל אבן אודם היה כתוב ראובן וגם שמות האבות כו' א"כ הוי ד' תיבות על אבן אחד. ולכ"ע בעי שרטוט, אבל להרדב"ז שהיו מרוקמות בחשן עצמו. א"כ לא היו רק ג' תיבות דלא בעי שרטוט כמ"ש הכס"מ בדעת הרמב"ם בפ"ז מס"ת הט"ז. או די"ל דל"ש דין שרטוט ברקימה. - אמנם מלשון הירושלמי שם ביומא דאמרי' כל אלה שבטי ישראל חקוק "עליהם" משמע שהיה על האבנים עצמם. שוב מצאתי במד"ר סו"פ תצוה מפורש דעל אבן אודם כתוב שמות האבות וראובן. ועל ישפה בנימין ושבטי ישורון יעו"ש. והוא כמ"ש המנ"ח ותפא"י וצ"ע. והנה מה שהעירותי דא"כ הוי ד' תיבות על אבן אחד ובעי שרטוט, אפ"ל למ"ש בקרית ספר, דשמות האבות ושבטי וגו' אינו רק מדרבנן ומה"ת די לכתוב רק צד"י וט"ת החסירים באותיות השבטים יעו"ש ובמנ"ח שם. וא"כ למ"ש התוס' שם בגיטין דדוקא כשמתכוון לכתוב הפסוק לדרשא בעי שרטוט משא"כ באגרות שלומים מותר לכתוב כמה תיבות לצחות הלשון בלא שרטוט יעו"ש. וא"כ י"ל דגם בחשן דשמות האבות ושבטי וגו' שאינם נצרכים לדרשא דדי רק באות צד"י וט"ת. ושאר האותיות הם כמו לצחות הלשון לבד, לא בעי שרטוט. - ורבינו בחיי ובעה"ט פ' תצוה יש להם שיטה אחרת בכ"ז. וצ"ע ממד"ר הנ"ל, ואכמ"ל.

מרוקמות בגוף החושן [430] בעצמו והיו בולטות כשאר אותיות השבטים בשעת תשובת השאלה ומאירות ומצטרפות לדעת ר"ל:

וכותב בתחלה למעלה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל סו"פ בא לו [431] ושם כתוב שבטי ישורון ורבינו כתב שבטי י"ה כלשנא דקרא שבטי י"ה עדות לישראל והכל אחד כי הכוונה בעבור אות טי"ת שלא היתה בשבטים ולא בשמות האבות. ופשוט הוא זה:

הלכה ח

ועושה על ד' זויות כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל זהו שאמר הכתוב ועשית על החושן שתי טבעות זהב וגו' והם העליונות לאחוז אותם בכתפות האפוד ועדיין היו תחתיתו הולך ובא. לכך צוה עוד ועשית שתי טבעות זהב ושמת אותם על שתי קצות החושן והם הפאות התחתונות. וביאר אח"כ וירכסו את החשן מטבעותיו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת וגו'. וכתב רבינו על עבותות והם הנקראים שרשרות, [432] לפי שהכתוב אמר תחלה ועשית על החשן שרשרות גבלות ואח"כ אמר ונתת את שתי עבותות הזהב ומשמע לכאורה דשרשרות לחוד ועבותות לחוד. לכך נראה דשרשרות היינו העבותות ונקראו שרשרות כי שרשרות בלשון תורה כמו שלשלת בלשון המשנה. והיא כמין קליעה ולכך נקראו עבותות. ועוד יתבאר בסוף הפרק כיצד היו עושים בהם ובטבעות:

הלכה ט

האפוד רוחבו כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל כך כתב רש"י ז"ל בפי' החומש: [433]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' גם זה מבואר. אלא דקשיא לי מה שכתב ותופר עליו שתי תפירות וכו' והלא כתב למעלה ובגדי כהונה כולם אין עושים אותם מעשה מחט אלא מעשה אורג, וכ"ת דתפירה לאו דוקא אלא מחבר ולעולם בארוג. קשיא דהא גבי חשב האפוד כתב ויש לו כמו שתי ידות יוצאות ממנו בארוג ודכוותה הוי לי' למכתב גבי כתפות האפוד. וי"ל דמקרא שמוע לה דגבי חשב האפוד כתיב וחשב אפודתו אשר עליו ממנו הוא כמעשהו. אבל גבי כתפות כתיב כתפות עשו לו חוברות. משמע דבתחלה עשו אותם ואח"כ חברום ע"י תפירה וגזרת הכתוב הוא. ואפשר דתפירה זו לא היתה ע"י מחט אלא עשו אותה בפני עצמם ואח"כ חברום ע"י אריגה. [434] ואם תרצה לומר דעכ"פ תפירה במחט היתה גזרת הכתוב הוא. וליכא לפרושי דכתפות האפוד לאו מכלל בגדי

[431] שם ביומא.
[432] וכ"ה בפרש"י שם תצוה כ"ח כ"ד.
[433] בפ' תצוה כ"ח ז'.
[434] צע"ג דמפורש בפרש"י שם דהיה ע"י מחט. וז"ל יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואח"כ מחברם.

כהונה הם. דהא מעכבין הם. ואם עבד בלא כתפות האפוד מחוסר בגדים הוא. והנכון דברים כפשטן כמו שהכתונת הי' שני חלקים ומחובר במחט בתפירה [435] כן האפוד עשוי משני חלקים ומחובר אח"כ בתפירה:

ויש לו כמו שתי ידות כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל [436] מ"ש שהחשב הי' מחובר בראש האפוד ע"פ רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן להקיף ולחגור בו. ולדעת רבינו נראה שלא הי' החשב על פני רוחב האפוד כלל, רק הם שתי ידות. אחת יוצאה מכאן ואחת יוצאה מכאן ולהיות ששתי הידות הם לחגור נקראים שתיהם חשב האפוד כאלו הם אחד אעפ"י שהם שנים. ולדעת רש"י ז"ל ניחא טפי שהיוצא מכאן ומכאן הכל אחד ומחובר בראשו ע"פ רוחבו ומאריך וכו' כאשר נתבאר. ומ"מ כ"ע מודים שהארוג לא הי' מחובר במחט כלל ויליף לה מדכתיב ממנו הוא פי' שהי' ארוג לא מחובר:

והכל ארוג זהב כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל מקרא מלא ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני וכו':

ותופר עליו כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גם זה מהכתוב שתי כתפות חוברות יהי' לו אל שני קצותיו וחובר. ומדכתב חוברות וחובר משמע שיהיו תפורים ומחוברים ביד ולא ארוגים בתחלתם כמו החשב, דלא כתב ממנו אלא בחשב יהיו אלו הכתפות כמו שתי רצועות מימין האפוד עצמו והיו מתחברות באפוד ועולות על הכתפים בצדי הצואר ונקפלות לפניו למטה מכתיפיו מעט כ"כ רש"י ז"ל בפי' החומש:

וקובע על כל כתף כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גם זה מבואר בכתוב אלא שרבינו כתב שהאבנים של החושן ושל האפוד היו מרובעות ואין בכתוב הכרח לזה, [437] אלא אפשר שכ"כ לפי שכך הוא יופיים ונויים. מ"מ נראה דמרובעות לאו למימרא שיהיו שוות הרבוע. אלא לומר שיהי' להם זוויות ולאפוקי עגולות. ומסדר כתיבת השמות כך נראה שלא הי' שוות בצדדין לא עגולות כי לא תבא הכתיבה בהם כהוגן. ומ"ש רבינו משוקע כבר נתבאר בסמוך:

ומפתח על שתי האבנים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל ברייתא בסוטה בפ' אלו נאמרים [438] שתי אבנים טובות הי' לו לכ"ג על כתפיו אחת מכאן ואחת מכאן. ושמות י"ב שבטים כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שנאמר ששה משמותם על האבן האחת וגו' על האבן השנית כתולדותם שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם, מפני

[435] כוונתו לש"ס יומא ע"ב אמר אביי לא נצרכא אלא לבית יד שלהם כו' יעו"ש.
[436] נראה דחסר כאן איזה תיבות, וצריך להיות כך. עיין ברש"י ז"ל בפי' החומש [תצוה כ"ח ו'] מ"ש כו'.
[437] ע' מל"מ לעיל ה"ו בזה.
[438] סוטה ל"ו ע"א.

שיהודה מוקדם. וחמשים אותיות היו, כ"ה על אבן זו וכ"ה על אבן זו. רחב"ג אומר לא כדרך שחלוקים בחומש הפקודים כו' אלא כדרך שחלוקים בחומש שני. כיצד בני לאה כסדרן, בני רחל אחד מכאן ואחד מכאן, ובני השפחות באמצע. אלא מה אני מקיים כתולדותם כשמות שקרא להם אביהם ולא כשמות שקרא להם משה ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני. ופרש"י ז"ל דלדעת ת"ק היו כתובים ששה האחרונים כסדרן גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין. וששה הראשונים יהודה ראובן שמעון לוי דן ונפתלי. הכל כסדר לידתן חוץ מיהודה והוא מדכתיב שנית כתולדותם. ודרשינן ולא ראשונה כתולדותם. ולדעת רחב"ג היו כתובים כסדר שנכתבו בסדר ואלה שמות ראובן, שמעון, לוי, ויהודה, יששכר זבולון באחת. ובשנית בנימין, דן, ונפתלי, גד ואשר, ויוסף. זהו תורף פירושו. ולפי"ז דברי רבינו לא כת"ק אתו. ולא כרחב"ג אתו. כת"ק לא אתו דאילו ת"ק דן ונפתלי גד ואשר קודמים ליששכר וזבולן. ובודאי כי סדר לידתן כך הוא. ואילו רבינו הקדים יששכר וזבולן לדן ונפתלי גד ואשר. ואין זה סדר לידתן. ותו דלת"ק יהודה קודם ורבינו לא הקדימו רק כתבו כסדר לידתו כמו אחרים. וכרחב"ג לא אתו. דלרחב"ג בנימין קודם לבני השפחות כי כן הוא בחומש שני ורבינו כתבו באחרונה. ותו דלרחב"ג כתולדותם למעוטו ראובני שמעוני אתי. ולרבינו כתולדותם כפשוטו ועוד הכרחיות אחרים אין צורך לבארם כי מבוארים הם. ונראה לפרש שרבינו ודאי כת"ק ס"ל במאי דקאמר דכתולדותם הוי כסדר לידתם כפשטו דודאי כסתם צריך לפסוק ולא כיחידאי וכתולדותם היינו ראובן ולא ראובני, אלא שרבינו מפרש דכתולדותם פי' כסדר שילדו האימהות [439] כלומר לאה שילדה תחלה בני' קודמים ואח"כ בני בלהה ואח"כ בני זילפה ואח"כ בני רחל. וזהו כסדר לידתן דהיינו כסדר שילדו ולא כסדר שנולדו. ובזה ניחא שפיר דבחושן כותב על ישפה שם בנימין כדאיתא במדרש [440] ישפה כלומר שהי' לו פה להגיד לאביו מכירתו של יוסף ולא הגיד והיינו י"ש פ"ה. ומסתמא הדעת נותן דסדר חשן וסדר אפוד כי הדדי נינהו. [442] ובמדרש פרשת דגלים [441] כן סדרו אותם בחשן כאשר סדרם רבינו באפוד. יששכר וזבולן קודם דן ונפתלי גד ואשר, וזהו מה שהכריחו לרבינו

[439] כ"כ גם בקר"ס להמבי"ט.

[440] בפ' ויצא פ' ע"א ס"ה. וע"ע ירושלמי פ"ק דפאה ישפה בנימין.

[441] הוא בפ' במדבר פ"ב-ס"ז. - אמנם צ"ע במ"ש המהר"י קורקוס דשם במד"ר סדרו בחשן כאשר סידר הרמב"ם באפוד, דהא שם במדרש הסדר דן גד נפתלי. וסדר הרמב"ם באפוד נפתלי דן גד. והנה מה דמקדים הרמב"ם נפתלי לדן באפוד א"ש, שהוא כדי שיהיו כ"ה אותיות בכל אבן כמ"ש המהר"י קורקוס אח"כ. אמנם קשה דשם במד"ר הקדימו גם לגד. ולהרמב"ם גד אחר נפתלי ודן. ויותר היה למהר"י קורקוס להביא ממ"ש במד"ר סו"פ תצוה דשם מבואר הסדר בחשן כסדר הרמב"ם באפוד חוץ ממה שהקדימו דן לנפתלי וזה ניחא כמ"ש ודו"ק וצ"ע. ונראה מזה ראיה ברורה למ"ש בהגהות הרש"ש ובפי' מהרז"ו ודט"ס שם במד"ר פ' במדבר וצ"ל שם כהגירסא שהוא במד"ר פ' תצוה. וכ"ה גירסת המהר"י קורקוס שם. וע' בפי' מהרז"ו שם שכוון למהר"י קורקוס כאן.

לפרש שראובן על כתף זה, ושמעון על כתף זה וכן כלם כאלו שתיהם אבן אחת ושמות אלו נקראים עם אלו ביחד אחד מכאן ואחד מכאן. ולא פירש הששה בני לאה על אבן זו והששה האחרים על האבן השנית כתולדותם שלפי זה היו באבן אחת כ"ח אותיות ובשנית כ"ב אותיות. ואנן כ"ה על אבן זו וכ"ה על אבן זו בעינן כדברי ת"ק, וזה עצמו הכריחו לרבינו להקדים נפתלי לדן ולא הקדים דן כסדר שנולדו. כדי שיהי' האותיות שוין. [443] וכיון שעל כרחנו הוצרכנו להקדים נפתלי לדן מפני החשבון, הדבר מוכרח דכתולדותם לא כסדר שנולדו שהרי אין זה כסדר שנולדו אלא כסדר שילדו האימהות קאמר. ואהכי הוא דקפיד קרא. וכיון שנפתלי ודן בני בלהה אין קפידא אם נקדים נפתלי לדן וכתולדותם מקרי. וזה הכריחו ג"כ לרבינו לפסוק שלא הי' יהודה קודם, וגם לפרש סדר השמות בשתי האבנים ביחד כאלו הי' אבן אחת ודף אחת כאשר כתבתי. ודלא כרש"י ז"ל שסידר השמות בכל אבן לבדה, כאלו הם שני דפין שקוראים זו ואח"כ קוראים זו. ואעפ"י שרש"י חולק על מ"ש לדעת רבינו באפוד, אעפ"כ בחשן סובר כדעת רבינו שבס' שופטים [444] כתב גבי ויקראו שם העיר דן כשם דן אביהם וגו' ואולם ליש שם העיר לראשונה. כתב וז"ל ובספר יהושע קרא שמה לשם [445] שנאמר ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם. מפני שמצאו שם אבן טובה ששמה לשם והיא היתה על החשן לשבט דן ששמו כתוב על לשם וכו'. וזה לא יתכן אלא לפי סדר רבינו שהרי לשם אבן שביעית היא. ואם פי' כתולדותם כסדר שנולדו כאשר כתב רש"י ז"ל באפוד נמצא דן חמישי ושמו כתוב על ספיר לא על לשם. אבל אם פי' כתולדותם כאשר פירשתי בדעת רבינו א"ש. ונמצא לפי זה דלדעת רש"י ז"ל כתולדותם שכתב בחשן אין פי' כמו כתולדותם שכתוב באפוד. [446] ובודאי שזה דוחק. אלא שעדיין יקשה לשיטת רבינו מה שאמרו שם בדברי ת"ק שנייה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם שיהודה מוקדם, [447] שהרי לדעת

[442] לסברא זו כוון גם במנ"ח מצוה צ"ט שכתב דרבינו בחיי פ' תצוה שכתב סדר השמות בחושן כסדר הרמב"ם באפוד. ה"ה דסובר כסדר הרמב"ם גם באפוד יעו"ש שכוון גם לכמה דברים ממ"ש המהר"י קורקוס וע"ע בזה באו"ח פ' תצוה שם.

[443] כ"כ בס' מעשה רקח בשם הג"פ אהע"ז סי' קכ"ט ס"ק קכ"ז.

[444] שם י"ח כ"ט.

[445] בפרש"י שלפנינו שם חסר ולא הובא פסוק זה.

[446] ע' פרש"י פ' תצוה כ"ח כ"א וברא"ם שם דמשמע מדבריו דדן היה כתוב על ספיר לא על לשם. וסותר דברי עצמו מס' שופטים גם חשן גופיה. וכבר העיר בזה הרש"ש בהגהות במד"ר סו"פ תצוה ובפי' מהרז"ו במד"ר פ' במדבר פ"ב ס"ז יעוש"ה.

[447] כ"כ גם בקר"ס דלהרמב"ם סדר השמות לרוחב שתי האבנים. ופי' הכוונה בגמ' שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם היינו שמאבן ראשונה לשניה הוי כתולדותם ולא כתולדותם באבן ראשונה לחוד שיהיו שם כל בני לאה, וכתב עוד דהרמב"ם ל"ג בגמ' מפני שיהודה מוקדם יעו"ש. ובס' מעשה רקח כוון ג"כ לזה. ופי' מפני שיהודה מוקדם, היינו שהוא מוקדם כשבני לאה בשתי האבנים משיהיו באבן ראשונה כתולדותם יעו"ש, ודו"ק.

רבינו בשנייה הי', ובשלמא לשטת רש"י ז"ל ניחא דבראשונה כתוב יהודה ראובן שמעון לוי דן ונפתלי הרי כ"ה אותיות, ויהודה מוקדם. אבל לשיטת רבינו קשיא על מה סמך רבינו בזה, אלא שצ"ל דכיון דרבינו הוצרך להקדים יששכר וזבולן לדן ונפתלי כדי שיהי' כתולדותם דגבי אפוד כמו כתולדותם דחשן וכאשר נתבאר. ומעתה ע"כ יהודה לא הי' באבן הראשונה אלא בשנייה, כדי שיהיה כ"ה על כל אבן. וע"כ ההיא דרשא דשניה ולא ראשונה וכו' ליתא, אלא כתולדותם אתרווייהו קאי לא אשנית דוקא. ופשטי' דקרא הכי משתמע. ודעת רחב"ג כן הוא, דהא לדידי' כתולדותם היינו לומר ראובן ולא ראובני וכו'. ובודאי שכל השמות כן היו נכתבים בשני האבנים. וכתולדותם אתרווייהו קאי, דאל"כ פשו לה אותיות. וכיון דר' חנינא הכי ס"ל, נקטינן כוותי' בהא מהטעם ומההכרח שנתבאר. אבל פי' כתולדותם אין הכרח לפסוק כמותו, שבא לומר ראובן ולא ראובני דיחיד הוא, אלא נקטינן כתולדותם שעל סדר הכתיבה קאמר, וכת"ק דסבר הכי כנ"ל לדחוק לקיים דברי רבינו וגרסת ספרנו. ומ"ש רבינו ששם יוסף כתוב בה"א, מבואר שם שהקשו הני חמשין נכו חדא הוי. א"ר יצחק יוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר עדות ביהוסף שמו וגו'. מתקיף לה רנב"י כתולדותם בעינן, אלא כל התורה כולה בנימין כתיב והכא בנימין שלם דכתיב ואביו קרא בן בנימין כו'. והשתא לשיטת רבינו קשה סוגייא זו. חדא דבשלמא לשיטת רש"י ז"ל דיוסף ובנימין היו על אבן אחת ניחא, דבין לר' יצחק דיוסף הוסיפו לו אות אחת בין למאי דמסיק דבנימין שלם, היו כתובים כ"ה על אבן זו וכ"ה על אבן זו. אלא לשיטת רבינו דיוסף הי' על אבן אחת ובנימין על האחרת, בשלמא לר"י הי' כ"ה על כל אבן, אלא לתירץ שני שמוסיף אות אחת בבנימין נמצא דבראשונה הי' כ"ד אותיות ובשנייה כ"ו אותיות. ות"ק אמר כ"ה על כל אבן. ותו קשה דכיון דתירץ ר"י אידחי לי' איך תפס רבינו כן. ונראה שרבינו סובר שמה שהקשה ר"נ כתולדותם בעינן לאו לת"ק מקשה. דלת"ק מלת כתולדותם היינו על הסדר, שיהי' כסדר לידתן כאשר נתבאר. ולא בא הכתוב לומר שיכתבו כשמות שקרא להם אביהם דוקא. וא"כ לת"ק לק"מ. ושפיר מצי למכתב יהוסף אעפ"י שאינו שם שקרא לו אביו, דלא קפיד בהכי. אבל לרחב"ג מקשה שפיר דכי היכי דממעט ראובני ושמעוני ה"ה יהוסף וסבר ר"נ דאע"ג דפליג עליה דת"ק בסדר כתיבתן מ"מ בחשבון האותיות שאמר ת"ק שהיו חמשין לא פליג עליה. ולדידיה הוא דמשני דבנימין מלא היו כותבין. דלדידיה לא קפיד שיהיו כ"ה על כל אבן שכיון שאמר שכסדר ספר שני היו כתובין, אי אפשר להיות כ"ה על כל אבן לפי אותו סדר. ומיהו מודה שחמשין אותיות היו כולן, ואילו לת"ק ע"כ כשנוייא דר"י נקטינן דיוסף הוסיפו לו אות אחת, כי בזה היו כ"ה על כל אבן. אבל לתירץ שני

לא היו כ"ה על כל אבן, ות"ק אמר כן בפי'. ושיטה זו נראה שהוא גם שיטת רש"י ז"ל שכתב והא כתולדותם בעינן כשמות אשר קרא להם אביהם עכ"ל. וסברא זו רחב"ג הוא דאמר לה ואליביה הוא דמקשה וכאילו אמר הא ניחא לרבנן אלא לרחב"ג מאי איכא למימר. ואליביה הוא דמשני. והדבר בעצמו נראה דמוכרח כאשר נתבאר לעיל:

והרר"ד ן' זמרא כ' וצריך טעם למה תפס לו דברי ר' יצחק ולא דברי רב נחמן בר יצחק דהא בעינן כשמות אשר קרא להם אביהם. וי"ל דיוסף שהוא מלך ובכור ראוי להוסיף בו האות, גם כדי שיהי' שם יה"ו בתחלת השם [448] כי קרא דכתולדותם, היינו סדר לידתם ויוסף קודם לבנימן ואע"ג דבני השפחות קדמו לישששכר וזבולן, מ"מ בני הגבירות צריך שיהיו בתחלה ובסוף, כדתניא רחב"ג אומר לא כדרך שחלוקים בחומש הפקודים חלוקים באבני האפוד, אלא כדרך שחלוקים בחומש שני. כיצד בני לאה כסדרן ובני רחל אחד מכאן ואחד מכאן. ורבינו סידר גם בני לאה א' מכאן וא' מכאן. וי"ל דמתניתן [449] קשתיה שאם באת לסדר בני לאה כסדרן באבן אחת ובני רחל א' מכאן וא' מכאן, נמצא שבעה [450] על אבן אחת וחמשה על אבן אחת וקרא כתיב ששה משמותם וגו' אלא ודאי ע"כ הא דקתני כסדרן היינו כסדר תולדותם של בני הגבירה אבל לעולם א' מכאן וא' מכאן דהיינו ראובן בכתף הימיני ושמעון על כתף השמאלי וכן כלם. ומ"מ יש ט"ס [451] בציור אשר כתוב בספרים דמקדים נפתלי לדן ואין הדבר כן שהרי באלה שמות מקדים דן לנפתלי וכן בסדר תולדותם אלא ודאי ט"ס הוא וצריך להקדים דן בימין ונפתלי בשמאלו:

ועושה בכל כתף וכו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל כ"ז מבואר בכתובים ומפורש בדברי רש"י ז"ל בואתה תצוה. והכלל כי הי' עבותות החושן בטבעות הכתפות וחוזר ומכניס השרשרות אשר בכתפות בטבעות החושן ובזה הי' צד העליון מהדק יפה עם כתפות האפוד וחוזר ומהדיקו מן הצד התחתון בפתילי התכלת שבשולי החושן שמכניס אותם בשתי טבעות האפוד אשר כנגדם והם למעלה מהחשב ובזה מהודק מצד העליון ומצד התחתון והכל מבואר:

---

[448] אולי צ"ל בתחלת השיטה.

[449] צ"ל מתניתא.

[450] צ"ע דהא יש לפרש ובני רחל אחד מכאן ואחד מכאן כפרש"י בנימין בתחלת אבן השנית ויוסף בסוף אותו האבן יעו"ש. ובכלל דברי הרדב"ז צ"ב דאי ס"ל להרמב"ם כתולדותם סדר לידתן ממילא לא ס"ל כרחב"ג דבני רחל אחד מכאן כו' וע' בכס"מ.

[451] בס' מעשה רקח הביא מ"ש בשיורי כנה"ג בשם השמע שלמה שכתב כן דהוא ט"ס ותמה ע"ז דהא בפה"מ להרמב"ם פ"ז דיומא מבואר בגי' שלפנינו וכ"ה בסמ"ג עשין קע"ג יעו"ש.

הלכה י

וכל המזיח כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' בא לו [452] מימרא דר' אלעזר והכריח שלוקה מדלא כתיב שלא יזיח בשי"ן. משמע דהוי ציווי לא נתינת טעם והכל נתבאר בקורע בגדי כהונה והובאה גם במכות פ' אלו הן הלוקין: [453]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משמע מדברי רבינו שאם התיר הקשר מעט עד שנתרפו החשן מעל האפוד ולא נתפרק חבורן שאינו לוקה עם שיפרק חבורן. וכן אני אומר בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, שאינו חייב עד שיסירם לגמרי מן הטבעות [454] ומ"מ אם הסיר אחד מן הבדים לוקה. [455] ואני מסופק אם פרק חבור צד אחד מעל האפוד וצד השני נשאר מחובר, אם לוקה או לא ומסתברא דלוקה כיון שעושה דרך קלקול אפי' על מקצת קלקול לוקה. דהא קי"ל [456] המוחק אות אחת מכל השמות הקדושים לוקה והשתא דאתות להכי מצי למימר דהמפרק החושן מעל האפוד עד שנתרפו זה מזה אעפ"י שעדיין אדוקים זה בזה [457] כיון שעושה דרך קלקול לוקה. וקרוב אצלי כי לזה נתכוון רבינו שכתב מפרק חבורן ולא כתב מפרק אותם משום דאיכא למטעי בפי' הכתוב ולא יזח החשן מעל האפוד שיזיח אותו לגמרי כתב ומפרק חבורן, כיון שפירק חבורן חייב. אבל הבדים בטבעות אע"ג דהולכים מכאן ומכאן בטבעות פטור כיון שלא הסיר אותם ממקומן. דבהסרה תלה הכתוב כאשר כתבנו למעלה במקומו ושלשה לאוין אלו הוזכרו בפ' בא לו. [458] וכלהו מחד טעמא מדלא כתיב שלא יקרע, ושלא יזח, ושלא יסור. וכתב לא יקרע, לא יזח, לא יסור, משמע דכלהו לאוין נינהו:

הלכה יא

נמצא כשלובש האפוד כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א הפליג לעלות ואינו אלא למטה מטבורו ע"כ. והדבר ברור בחשן שהי' על לבו שהרי זרת ארכו הי' לבד ובודאי לא יגיע רק עד לבו ומקרא הוא בחשן המשפט על לבו ובו הי' שתי טבעות ובהם שני פתילים שמכניס אותם בטבעות אשר באפוד למעלה מן החשב דכתיב ממעל לחשב האפוד ומדקאמר למעלה משמע שהיו סמוכים לחשב. ועוד שהרי החשב הי' בראש האפוד כדכתיב אשר עליו. א"כ בהכרח הוא שהי' החשב כנגד הלב. וכן כתוב עוד להיות

[452] יומא ע"ב ע"א.
[453] מכות כ"ב ע"א.
[454] ע' שם ביומא בתוס' ד"ה כתיב ובתוס' ישנים שם היטב.
[455] כ"ה ברמב"ם פ"ב מכהמ"ק הי"ג.
[456] ברמב"ם פ"ו מיסוה"ת ה"ב.
[457] כן מבואר בחינוך מצוה ק'.
[458] שם ביומא ע"ב ע"א.

על חשב האפוד וגו' ופרש"י ז"ל להיות החשן דבוק אל חשב האפוד. מוכח ע"כ שהחשב הי' כנגד סוף החשן. וא"כ הרי הוא על הלב כדברי רבינו. וכ"כ רש"י ז"ל בפי' החומש.[459] ואיני יודע איך הפליג הראב"ד ז"ל להורידו למטה מן הטבור. שהרי הכתפות הי' תפורות בחשב האפוד, ואי אפשר שהכתפות היו יורדות כ"כ, אם לא שגם זה יכחיש הר"א ז"ל. והכתובים דחוקים לדעתו. וגם כי למטה מן הטבור אינו דרך חגירה ולא דרך חזוק והדוק כלל. ואפשר שיש טעות סופר בהשגה וצ"ל למעלה מן הטבור. ומ"מ דעת רבינו ורש"י ז"ל מתיישב יותר בכתובים ובענין:

וחשב האפוד קשור על לבו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א הפליג לעלות כו' ואני קשיא לי על דברי רבינו שהרי האבנט הי' קשור על לבו דכתיב לא יחגרו ביזע ותרגום יונתן בן עוזיאל על לבבהון יסרון.[460] נמצא האבנט על לבו וחשב האפוד על לבו. והאבנט היה ארוך ל"ב אמה[461] ומקיפו כרך ע"ג כרך וא"כ איך היו שניהם על לבו. וי"ל שהאבנט הי' חוגרו תחת אצילי ידיו על ראש הלב ולמטה ממנו חוגר חשב האפוד וגם הוא על הלב למטה ונמצא שלא הפליג לעלות. אבל הראב"ד ז"ל הפליג לירד עד שאני אומר שיש טעות בלשון. וכך צ"ל ואינו אלא למעלה מטבורו. ואם הלשון מתוקן לא ידעתי לו טעם, שהרי החשן הי' על לבו וחשב האפוד הי' בראשו, ושניהם מחוברים החשן והאפוד ראשו של זה בסופו של זה. ואיך יהי' נקשר החשב למטה מן הטבור. והוא הי' כנגד הלב. ובשלמא אם הוא למעלה מן הטבור אפשר הוא שהם בין הלב ולמעלה מן הטבור. והוא דבר מועט. והיה נקשר באלכסון מעט. אבל לפי הלשון שכתב בספרים החשב עיקרו כנגד הלב וקשירתו למטה מן הטבור. והוא היה כנגד הלב. וכיוצא בזה לא ראינו:

[459] פ' תצוה כ"ח כ"ז.
[460] ע' זבחים י"ח ע"ב וברמב"ם לקמן פ"י ה"ב.
[461] כ"ה ברמב"ם לעיל פ"ח הי"ט וע' מל"מ שם.